

LITERAT
REVIJA ZA KNJIŽEVNOST I PUBLICISTIKU
Broj 8

LITERAT
revija za književnost i publicistiku
broj 9 godina 8.
Dubrovnik, studeni 2018. godine

Izdavač
Društvo dubrovačkih pisaca
Svetog križa 8, Dubrovnik
www.dupisci.hr

Za izdavača
Boris Njavro

Uredništvo
*Boris Njavro (izvršni urednik), Ivana Lovrić Jović,
Davor Mojaš, Vinko Rožić*

Grafičko oblikovanje
Nedim Meco • MEC DIZAJN
Ulica Svetog križa 3, Dubrovnik
nmeco@hotmail.com

Oblikovanje korica
Nora Mojaš

Tisak
STEGA TISAK, Zagreb

Naklada: 300 primjeraka

ISSN 1847-7593

#9

REVIJA ZA
KNJIŽEVNOST
I PUBLICISTIKU

LITERAT

SADRŽAJ

MARIO KOPIĆ		
<i>ZAPIS O GRADU I IDENTITETU</i>	.....	<i>xx</i>
ĐIVO BAŠIĆ		
<i>DUBROVNIK JE...</i>	.....	<i>xx</i>
DAVOR MOJAŠ		
<i>CVIJETA I TORQUATO</i>	.....	<i>xx</i>
IVANA LOVRIĆ JOVIĆ		
<i>NOMINA SUNT ODIOSA iliti VREMEŠNE GOSPOĐE</i>	.....	<i>xx</i>
DAMIR RAČIĆ		
<i>CYRANO DE BERGERAC (1619-1655)</i>	.....	<i>xx</i>
HRVOJE IVANKOVIĆ		
<i>MOŠT OD ZDRAVOG GROŽĐA</i>	.....	<i>xx</i>
FEĐA ŠEHOFIĆ		
<i>FRAGMENTI I NASUMIČNI BIOGRAFSKI ZAPISI</i>	.....	
<i>DIO 2.</i>	.....	<i>xx</i>
JOSIP ŠKERLJ		
<i>VEĆERNJA PROZA</i>	.....	<i>xx</i>
<i>DOLAZAK ZIME</i>	.....	<i>xx</i>
SANELA BUDALICA MECO		
<i>ODABRANI LIST MENI DRAGE KNJIGE</i>	.....	
– <i>SREDNJOVJEKOVNI BOSANSKI GRAD DUBROVNIK</i>	.....	
<i>KOD ILIJAŠA I NEKROPOLA U KOPOŠĆIMA SA</i>	.....	
<i>STEĆKOM VELIKOG BOSANSKOG KNEZA BATIĆA</i>	.....	<i>xx</i>
STAŠA ARAS		
<i>KARAVANE</i>	.....	<i>xx</i>
<i>MALA STVAR</i>	.....	<i>xx</i>
<i>LJETNA SMRT</i>	.....	<i>xx</i>
<i>IZVANREDNE VIJESTI</i>	.....	<i>xx</i>

<i>SAMO DUŠA STARE KORNJAČE</i>	.....	xx
<i>UMIRU PREZIMENA</i>	.....	xx
<i>DUBROVAČKO ZALEĐE</i>	.....	xx
<i>BUĐENJE VAGABUNDE</i>	.....	xx
 VOJO ŠINDOLIĆ		
<i>JUTRO, DAN, MRAK...</i>	.....	xx
<i>ALTER EGO (PJESNIK)</i>	.....	xx
<i>PJESMA KOJA NE ŽELI BITI ZAPISANA</i>	.....	xx
<i>OVDJE I ONDJE</i>	.....	xx
 GALAKTIČKI VAPAJ		
<i>PUSTI IH NA MIRU</i>	.....	xx
<i>PORUKA IZ...</i>	.....	xx
<i>BAL VAMPIRA</i>	.....	xx
* * *	.....	xx
<i>KAKO SAKRIT ZAVIST?</i>	.....	xx
* * *	.....	xx
* * *	.....	xx
<i>TI I JA</i>	.....	xx
<i>STRAH OD LOPOVA</i>	.....	xx
<i>POVODOM DANA</i>	.....	xx
<i>MUDA MARIJANOVA</i>	.....	xx
<i>CIKATRIX</i>	.....	xx
 Iz radionice pisanja poezije "Buditi spavača"		
IVA POZNIAK		
* * *	.....	xx
<i>CHEMTRAILS</i>	.....	xx
<i>ŠKAMPI NA BUZARU</i>	.....	xx
<i>JEDANAEST</i>	.....	xx
<i>ŽALOSNA VRBA</i>	.....	xx
 STAŠA ARAS		
1.	.....	xx
2.	.....	xx
 LUCIJANA PENDO		
<i>TRIPTIH O RIJEČIMA</i>	.....	xx
<i>LJETNA PJESMICA</i>	.....	xx
<i>ONA I JA</i>	.....	xx

<i>KUDA IDU ČERGE</i>	.....	xx
<i>SVE ŠTO OSTAJE VRIJEME JE</i>	.....	xx
<i>DOLAZE</i>	.....	xx
 NINA ZORE	.....	xx
<i>RODNO MJESTO</i>	.....	xx
<i>POPODNE</i>	.....	xx
<i>PRIJE ODJEĆE</i>	.....	xx
<i>ŽIVČANI SLOM</i>	.....	xx
 BARBARA KLEPIĆ		
* * *	.....	xx
<i>KAKO VIDIM NA ČISTINI PAR ROMANTIČNIH</i>		
<i>PRIZORA ILI KAKO UMAĆI SVAKODNEVICI</i>	.....	xx
<i>O KUĆI I UKUĆANIMA</i>	.....	xx
<i>O SVEMU ŽIVOM I NEŽIVOM</i>	.....	xx
* * *	.....	xx
 MATILDA PERKOVIĆ		
<i>GORKE BALADE</i>	.....	xx
<i>MARGARITA</i>	.....	xx
<i>MOLITVA</i>	.....	xx
<i>ISPRIKA</i>	.....	xx
<i>LOPOVSKA</i>	.....	xx
<i>GOST U PROLAZU</i>	.....	xx
 BRUNO LUCIĆ		
<i>KAKO JE NIKOLAJ DENISOVIĆ BOBČINSKI NA</i>		
<i>PET MINUTA BIO SRETAN</i>	.....	xx
<i>JEDAN DAN U ŽIVOTU NIKOLAJA DENISOVIĆA</i>		
<i>BOBČINSKOG</i>	.....	xx
 VLAHO ERCEGOVIĆ		
<i>BADLOVE</i>	.....	xx
<i>GUSJENICA</i>	.....	xx
 BORIS NJAVRO		
<i>NOVEMBER RAIN</i>	.....	xx
 DOMAGOJ VIDOVIC		
<i>DNEVNIK JEDNE LJUBAVI</i>	.....	xx
 STANKO KRNIĆ		
<i>BORBE MOJIH SVJETOVA</i>	.....	xx

<i>DESNO OD OBLAKA</i>	.....	xx
<i>DVIJE LJUBAVI</i>	.....	xx
<i>PRIJE NEGOSNEBO SMRACI</i>	.....	xx
STJEPAN ŠEŠELJ		
<i>KORNIŽ</i>	.....	xx
<i>PREMA KRAJU</i>	.....	xx
<i>PRETEŠKE PADAJU RIJEĆI</i>	.....	xx
<i>AMERIKA CROATAN AMERICA</i>	.....	xx
<i>U POČETKU</i>	.....	xx
<i>SEDMOGA DANA</i>	.....	xx
<i>NAD DAKSOM</i>	.....	xx
ANITA MARTINAC		
<i>BUDI BUDNA</i>	.....	xx
<i>VJEĆNOM PROLJEĆU</i>	.....	xx
<i>PRIZNAJEM SLABOST</i>	.....	xx
IVA BAKOVIĆ		
<i>STOJ(A)N(OV)A KUĆA</i>	.....	xx
<i>VUKOVARSKI NOTTURNO</i>	.....	xx
<i>KOPAČI</i>	.....	xx
LJUBO KRMEK		
<i>URAZUMLJAVAČI BEZUMLJA</i>	.....	xx
<i>KAMEN I JA</i>	.....	xx
<i>SRED LASTVE</i>	.....	xx
<i>OKUPAN NOVIM POGLEDOM</i>	.....	xx
<i>RUKE ZA MUKE</i>	.....	xx
<i>MUKE ZA RUKE</i>	.....	xx
<i>DANJI SVIJET</i>	.....	xx
<i>POVRATAK</i>	.....	xx
LOVRE BOTICA		
<i>CVIT</i>	.....	xx
<i>DAN KAD SAM POSTAO TVOJ</i>	.....	xx
<i>ISLA NEGRA</i>	.....	xx
<i>ADDIO TESORO MIO</i>	.....	xx
JOSIPA ERIĆ		
<i>ŠEZDESET I NEKA</i>	.....	xx
<i>PRISTAVI VODU</i>	.....	xx

SLAVKA JURIĆ		
<i>LJETO U DUBROVNIKU</i>	.....	xx
<i>JAPANKA URONJENA U DUBROVAČKI KRAJOLIK</i>	.....	xx
ANA MAŠKARIĆ		
<i>U KORAK ...</i>	.....	xx
<i>NE ODUSTAJ!</i>	.....	xx
DIJANA TOT		
<i>GOLUB I GOLUBICA</i>	.....	xx
<i>BOGOMOLJKA I SOVA</i>	.....	xx
ZVONČICA ŠIMIĆ		
<i>PRIZOR PRVI</i>	.....	xx
<i>NULTA NADMORSKA VISINA</i>	.....	xx
<i>IDI</i>	.....	xx
<i>ZABORAV</i>	.....	xx
<i>OBLICA</i>	.....	xx
MARIJA GRAZIO		
<i>VREBANJE HORIZONTA</i>	.....	xx
TEA ROGIĆ MUSA		
<i>PROLEGOMENA "PATOLOGIJI SVAKODNEVICE":</i>		
<i>SABRANA POEZIJA MILANA MILIŠIĆA</i>	.....	xx
DOMAGOJ VIDOVIC		
<i>U SPOMEN NA AKADEMIKA NENADA VEKARIĆA</i>	.....	xx
MAJA NODARI		
<i>KAD ZVIJEZDE UPALE SVIJEĆE</i>	.....	xx
<i>KAFA NA DANČAMA</i>	.....	xx
ĐIVO BAŠIĆ		
<i>SIMBOLIKA DUBA</i>	.....	xx
NIKOLA ŠUBIĆ		
<i>JOSIP BERSA - PRIPOVJEDAČ I ARHEOLOG</i>	.....	xx

MARIO KOPIĆ

ZAPIS O GRADU I IDENTITETU

Prijatelju Vedranu Salviji

Povezanost identiteta grada i kulture izgleda evidentna, što više, jedan je od onih stalnih toposa koji u mnogovrsnim oblicima preplavljaju našu svijest. Taj uvid u tjesnu povezanost grada i kulture, premda ujedno istinit i trivijalan, nije nikakvo objašnjenje ili odgovor, nego tek začetak, ishodište refleksije. Jer svi termini – grad, identitet i kultura – vise u zraku. Svaki od njih nosi u sebi naboј, afektivnu moć, potencijal političkog i idejnog raskola, u svakome od njih nahodi se fitilj za rasplamsavanje strasti, koje se, s jedne strane, očituju kao oduševljenje, polet i privrženost, a s druge kao mržnja, resantiman i poziv na obračun. Preciznije, problem je u tome da se rasplamsale strasti pokazuju u obje slike odjednom, da ona strana koja pobuđuje i krijeći ujedno u sebi nosi protimbu i mržnju.

O kulturi, gradu i identitetu nije moguće neutralno govoriti, nije moguća nikakva objektivna deskripcija. Kolikogod neutralan opis bio, on svagda locira samog opisivača i ujedno predstavlja intervenciju u opisani predmet. Nema pri tim stvarima stava koji bi jedino i samo opisivao. Čim o njima govorimo, već smo na „bojišnici“. I nema distance, nema primjerene razdaljine koja bi govornika mogla postaviti na sigurno, recimo u zavjetrinu društvene znanosti i istraživanja. Svaki od tih termina duboko je nutarnje ambivalentan, u svakome leži protuslovje, svaki traži određeno (u krajnjoj konsekvensci i političko) opredjeljenje.

I prije nego što počnemo s opisom problema, već se nahodimo posred raskrižja i raskola. Čim se stvari latimo, čeka nas protuslovje koje nam se očituje takoreći kao meta-protuslovje, kao protuslovje iz kojega se nije moguće izvući, odnosno pro-

tuslovlje oko toga gdje uopće locirati protuslovlje i kako ga razumjeti. Gdje se nalaze linije razgraničenja? Na toj se meta-razi- ni nude dva različita, u krajnjoj instanci disjunktivna pogleda.

U skladu s prvim pogledom identitet grada i pripadajuća mu kultura nešto su samo po sebi i u osnovi neprotuslovno. Oboje je utemeljeno u korijenima određene urbane supstance, govora, predaje, tradicije, običaja, kulturnih uzoraka, religijskih praksi – sve to treba samo potanko opisati, očuvati i nastaviti. Vjernost gradu znači upravo takvo čuvanje i nastavljanje. Otuda slijedi da je protuslovlje, ukoliko se pojavi, nešto što je gradu, identitetu i kulturi izvanjsko: čim nastupi protuslovlje, smjesta je posrijedi protuslovlje između „našeg“ i „tuđeg“.

U skladu s drugim pogledom, protuslovlje je inherentno identitetu grada i njegovoј kulturi, preciznije, i gradu i identitetu i kulturi. Protuslovlje se odvija između „našeg“ i „našeg“, ali ne tako da unatoč različitim pogledima svi napisljeku ipak pripadamo nekoj zajedničkoj podlozi (nekoj dubrovačkoj samoniklosti), nego tako da je protuslovlje upravo način postojanja kulture, grada i identiteta. Nisu jedni izvana, a drugi unutra, nego smo svi izvana i tek izvana tvorimo – svagda istodobno problematične i promjenljive – društvene sveze.

Zaustavimo se na prvom modelu, koji je bitno prošireniji od drugoga. Ako taj model uzmemosao kao ishodište, tada iz njega slijedi donošenje određenih mjera i programa kojima treba braniti identitet grada i kulturu pred ugrozama, pred destruktivnim silama. A te sile ne potječu iz tog identiteta i same kulture, nego svagda dolaze odnekud izvana. Problem je u drugima, ne u samom gradu. A ako se ipak pokaže da je problem u nama, u samom gradu, tada je to samo ukoliko smo nasjeli drugima, preuzeli odnekud uvezenu ideologiju, neke druge misaone i kulturne uzorke, i tako ugrozili našu autohtonost. U prvom se koraku, dakle, u skladu s tim pogledom protuslovlje locira u strano, koje je ono drugo i oprečno od našega vlastitog, njegova izvanjskost. U drugom se koraku potom pokazuje da je tuđe na djelu već posred nas ukoliko je na svoju stranu pridobilo dio nas, tako da grad i njegovu kulturu treba obraniti prije svega od onih „naših“ koji su iznevjerili i izdali autohtonost i nasjeli „tuđemu“.

Tako se građani dijele na one koji su zastupnici pravog identiteta i kulture, i na one koji su agenti tuđinstva i koji su našu gradsku samobitnost izdali. To je model koji svagda iznovice završava u pozivu na obračun, premda za polazište uzima autohtonu nerascijepljenu zajednicu kao idealnu zajedničku podlogu. Beskonfliktno ishodište nužno se pretvara u generator konfliktova, u krajnjim inačicama u traženje novih i novih „izdajnika“.

Možda se nekome čini da ovaj model ocrtava određeno „desničarsko“ razumijevanje grada i kulture, ali nije tako. On je iznenađujuće primjereno za različite političke korisnike i ima kako svoju „lijevu“ tako i svoju „desnu“ inačicu. Dostatno je sjetiti se socijalističkog i samoupravnog diskursa, pa odmah uočiti da se on odvijao na terenu upravo takvog modela. Idejna se borba – neovisno je li riječ o politici, kulturi ili pak kulturnoj politici – svagda u socijalizmu shvaćala kao borba s idejama koje su došle od drugdje, obično sa Zapada, ili su pak ostaci neprevladane mrske prošlosti. Trebalо je osuđivati umjetničke i misaone prakse koje predstavljaju samo uvoz tuđih uzoraka, naspram autentične samoupravne socijalističke kreativnosti i identiteta. Ono što je ostajalo nezamislivo bio je raskol koji se ne bi odmah raspadao na „naše“ i „tuđe“, na „vlastito“ i „drugo“.

Početkom devedesetih taj je model dobio drukčiji predznak, ostajući na formalnoj razini vjeran sličnom mehanizmu. Ono što je sada bio stožer našega i vlastitog bio je nanovo otkriven nacionalni identitet, zasnovan na tisućljetnom snu, na samobitnosti, što se potom razumjelo kao nešto direktno suprotno socijalističkom diskursu. Otuda se pokazivala nova i još zaoštrenija potreba za obranom vlastitog, naše supstancije, na branike koje treba postaviti upravo našu kulturu i tradiciju. Uzvišene su riječi počele padati s velikom lakoćom, a glasnogovornici su se pojavljivali u najrazličitijim figuracijama: umjetnici ruku pod ruku s političarima, znanstvenici sa sportašima, intelektualci s piscima pisama čitatelja – ljudima najrazličitijih provenijencija u zakloništu velikih riječi odjednom je bilo toplo pri srcu. A u tim je riječima stalno odzvanjala hajka, duhovna segregacija i naposljetku politička diskriminacija. Implikacija je svagda bila ista: postoji naša nacionalna i gradska autohtonost koja ima služiti

kao mjerilo u odnosu na koje je moguće odmjeriti i razvrstati duhovne proizvode, kulturna dobra, načine života, naposljetku same građane. Sve se to može rangirati prema kriteriju veće ili manje primjerenosti mjerilu pravog identiteta i autentične kulture. Ono što se ne uklapa, što ne odgovara mjerilu, moglo bi se, ako se već držimo (formalne) demokracije, tolerirati, ali nipošto ne može sloviti kao naše, pravo, gradsko, autentično... Što je više naše gradske supstancije, više je nametljivih akcidencija koje treba neutralizirati, izlučiti i onemogućiti, odmjeriti im kakav primjерено udaljen prostor ili kakvu karantenu, daleko od očiju javnosti.

Sимптоматичну тоčку koja povezuje prvu (socijalističko-samoupravnu) i drugu (nacionalno-urbano-supstancialnu) inaćicu prvog modela moguće je najbrže zamijetiti pri uporabi riječi *liberalno*. Kako prva tako i druga inaćica u kompleksu što ga označuju kao liberalizam vide veliku pogibelj, naime upravo neku poziciju ili neki način razmišljanja kojem nije dovoljno stalo do našega i vlastitog, koji „naše“ ne postavlja kao krucijalnu vrijednost i zato pokazuje spremnost na uvoz stranog, prijeteći pritom rasulom našega, ili pak omogućuje opću komercijalizaciju kulture, izručujući ono „naše“ na milost i nemilost tržišta.

Prvi se model u razdoblju nakon uspostave državnosti utjelovljivao u narodno-budničkoj retorici, koja je često podsjećala na 19. stoljeće, a pokadšto je znala pridobiti otvoreno ksenofobne i antimodernističke tonove. Ali i u rafiniranijim i intelektualno potkovanim inaćicama još je uvijek taj model ostajao u okviru samosvojnosti, autohtonosti, samobitnosti, nacionalnog ili urbanog identiteta.

Premda ovdje nije mjesto za filozofski disput o pitanju identiteta, ipak valja napomenuti: nezaobilazno je filozofsko ishodište u tom pogledu Hegelova analiza pojma identiteta u *Znanosti logike* (*Wissenschaft der Logik*), analiza koja uvjerljivo pokazuje da se svaki *identitet* (*Identität*) zasniva na *razlici* (*Unterschied*), sadrži je kao svoj unutarnji moment i proizvodi je kao svoju istinu, a razlika se, uzmemu li je zaobiljno, zaostrava u *opreku* (*Gegensatz*) i naposljetku u *protuslovlje* (*Widerspruch*). Ukratko, nema

identiteta bez razlike i protuslovlja! U obzoru kulture to znači, kako nas je podučio jedan od najvećih filozofa našeg vremena, Jacques Derrida, da je kulturi svojstveno „da nije identična sebi. Ne da nema identiteta, nego da ona sebe ne može identificirati, da ne može reći ‘ja’ ili ‘mi’, da može uzeti oblik subjekta samo ako nije identična sebi ili, ako više volite, ako je različita u sebi. Nema kulture niti kulturnog identiteta bez te različitosti sa sobom“. Kultura, drugim riječima, nema nepovrediv zavičaj. Ona je prvo *svačija* da bi potom uopće mogla biti *nečija*. Kulturni identitet je svagda već dobro situiran u mreži dane konfiguracije razlika i protuslovlja.

Upravo je tu ishodište drugog modela razmišljanja o gradu, identitetu i kulturi. Taj model grad, identitet i kulturu ne uzima kao nešto pozitivno, dano, pridobiveno, samosvojno, autentično, vlastito, kao mjerilo ili podlogu, nego ga uzima kao nešto prožeto razlikom i protuslovljem, nešto u sebi konfliktno, nešto što je neprestance uključeno u konfliktost i rađa se upravo kroz razlike i protuslovlja. Na prvi pogled izgleda da taj model priziva raskol, no on zapravo onemogućuje da se raskol postavi u terminima „naše“ naspram „strano“, „samosvojno“ naspram „drugo“ – a upravo su to termini koji u sebi nose potencijalno pogubne političke posljedice (segregaciju, diskriminaciju, marginalizaciju određenih kulturnih praksi) – i u raskolu i protuslovlju vidi nešto pozitivno, nešto što generira i omogućuje, a ne nešto što priječi i što valja odstraniti. Prvi model zahtijeva da zajednica zacijeli, a drugi traži da zajednica ostane nezacijeljena. Prvi model vidi u svakom konfliktu jednu pravu, našu, autentičnu stranu, koja se bori protiv tuđe, nametnute, izvanske, čak izdajničke strane. A za drugi su model sve strane naše i tuđe ujedno.

Teškoća prvog i nadmoć drugoga postaju razvidni onoga trena kad ih pokušamo suočiti s historijskim materijalom, odnosno čim pokušamo odrediti što bi taj pravi, autentični, samosvojni identitet grada zapravo bio. Što tvori našu supstancu, na čemu se temelji kontinuitet grada? Moja teza glasi: sve bitne točke na kojima se oslanja gradski identitet su upravo točke *prekida* s autohtonosću i identitetom. Ono što uspostavlja kontinuitet

grada jest upravo niz rezova koji su svagda iznovice prekidali s kontinuitetom. Najveći dubrovački literati, primjerice, od Mari- na Držića preko Iva Vojnovića do Milana Milišića, imaju zajed- ničko samo to da je svatko od njih u svom vremenu radikalno prekinuo s onim što je dotad slovilo kao (dubrovački) literarni identitet. Očito je, naime, da je značajno kulturno djelo moguće napraviti samo tako da se stavi u pitanje upravo ono što slovi kao identitet. Pri tome se pokazuje da kultura nikad nije bila branik urbanog identiteta, kako glasi otrcana fraza, nego njegov stalni prevratnik, da je kultura mogla braniti i očuvati identitet samo tako da ga je neprestance potkopavala i stavljala u pitanje. Ideološki mrtvozornički pogled jest taj koji nastoji iz ljudi koji su listom bili prevratnici načiniti mrtvu prirodu ili tih život supstancijalnosti, suživot gradskih *founding fathers*.

Možemo reći ovako: za identitet nipošto nije dostatno nasla- njanje na tradiciju, prepoznavanje u baštini, raspoznavanje za- štitnih znamenja, komentiranje, obilježavanje, citiranje, slavlje- nje domaćeg i autentičnog. Za svaki identitet, vrijedan tog imena, potreban je određen čin, kako na individualnoj tako i na kolektivnoj razini, čin koji zahtijeva *odmak* od dotad znanog i našeg, kidanje niti koje nas vezuju za korijene, unošenje stranog u dotad domaće. U psihoanalitičkom rječniku, svaki identitet je *identifikacija*, odnosno riskantan *proces*, a ne stanje. Sigurna za- vjetrina domaćeg i tradicije pouzdano vodi u iznevjereni identitet, dočim ga na životu održava samo odvažnost da s njim pre- kinemo. Zaoštrenije rečeno, *vjerni identitetu možemo ostati samo tako da ga u određenom smislu izdamo*. Vjerni identitetu možemo ostati samo tako da učinimo nešto posvema drugo.

Francuski pjesnik Paul Claudel rekao je jednom zgodom za Victora Hugoa, tu slavu slave Francuske, da je jedan obični *idiot*. I time je učinio za njega neprispodobivo više od onih koji su nje- govoj slavi nastojali pridodati još poneki atribut: on ga je naprosto učinio živim! Za mrtvog se ne može reći da je idiot ili glu- pak. To se može reći samo za živog. I kada čujemo za nekog pjesnika tako velikog formata kakav je Hugoov da je jedna bu- dala, mi se i nehotice okrenemo vratima: kao da čekamo da se vrata otvore i da nam taj isti Victor Hugo glavom i bradom po-

stavi pitanje: za koga se vi to usuđujte reći da je budala? Više bismo „oživjeli“ Marina Držića kad bismo mu uputili psovku da je ebeta, nego svim slavljenjima njegova nepovrediva lika i djebla, slavljenjima što ga čine tek izuzetim iz života. Slaveći ga na način koji je apriori nespojiv s ma kakvom kritičkom mišlju, činimo ga apstrakcijom. Spomenici su, ipak, prije svega i iznad svega nadgrobne ploče što leže na vrijednostima i koje može povratiti u život samo čovjek svakodnevne, žive mislene djelatnosti. Spomenici su često najučinkovitiji način uništavanja onoga što i dalje treba djelatno zračiti, pokretati i nadahnjivati.

Bogovi nisu budale, nisu idioti, nisu ebete, nisu slabci i grešni poput živih ljudi. Otuda je u sferama božanstva tako beskrajno dosadno. I zato su Grci iznašli polu-bogove, heroje, ne bi li nekačko učinili mogućim bogove za nas; ali ti polubogovi nisu tu zato da bi nama učinili mogućnjim pristup bogovima, nego da bi „spasili“ bogove. Bog je bez polu-boga izgubljen zavazda. Kršćanstvo je izgrađeno upravo na razumijevanju ove činjenice. Ono je bogu staroga zavjeta dodalo Krista, njegova sina, u obličju kao što smo mi, i prokletog poživjeti naš život i stupiti u našu smrt. Krist je greška, taj atribut trošnosti, slabosti, nedostatnosti, bez kojega bi se božanstvo raspalo u svojoj vlastitoj nadčovječanskoj apstrakciji.

Drugim riječima, trebamo se s našim slavnim mrtvim veličinama „posvađati“, pa i nepravedni biti prema njima, kako bismo ih zadržali među nama, u životu. Treba im se pokadšto i narugati i nasmijati, kako bi nam se odazvali.

Uzmimo znameniti primjer iz glazbe. Anegdota kaže da je Arnolda Schönberga netko upitao: „Jeste li vi Arnold Schönberg, znameniti avangardni skladatelj?“. A on je odgovorio: „Nitko drugi nije htio biti, pa sam morao sam preuzeti tu ulogu“. Schönberg je bio jedan od najvećih inovatora u povijesti glazbe, a bitno je to da je svoju inovaciju razumio kao vjernost tradiciji, recimo vjernost Beethovenu, kao pisanje glazbe kakvu bi pisao Beethoven u današnje vrijeme, u posvema drukčijim okolnostima. Pisati danas glazbu kakvu je u svoje vrijeme pisao Beethoven značilo bi upravo izdati Beethovena. Schönberg je u tom

smislu bio absolutni tradicionalist: tradicija od nas traži da učimimo nešto posvema drugo.

Zato je stubokom nedostatna i manjkava sva retorika konzerviranja (supstance, identiteta...), premda je dakako potrebna skrb za očuvanje kulturnog nasljeđa i sjećanja. No ako kulturu ne želimo pretvoriti u *muzej*, tada je za svako očuvanje ključno upravo radikalno preinacavanje onoga što bi se imalo očuvati – samo taj i takav stav može očuvati vjernost tradiciji.

Iz toga dalje slijedi da identitet grada svoj smisao može pridobiti samo ukoliko ne djeluje kao fiksno mjerilo za odmjeđavanje domaćeg i stranog, našeg i onoga što nas ugrožava, nego tek djelima koja iznevjeravaju samo dotad važeće mjerilo, pre-mještaju ga i iznove markiraju. Tek kad se dovede u pitanje samo mjerilo, moguće je unatrag osvijetliti ono što bi njime imalo biti mjereno. I zato: *nema stvari koja bi više ugrožavala naš identitet od govora o ugroženosti identiteta grada*. Ništa ne prijeti više gubitku dubrovačke supstance nego govor o gubitku supstance, sav onaj govor koji se drži fiksnosti svojega mjerila. A kako se ima događati iznevjeravanje kriterija urbanog i kulturnog identiteta, to nije moguće predvidjeti i bilo bi posve ma besmisleno pokušati ga normativno zahvatiti nekovrsnim „kulturnim programom“ ili „kulturnom strategijom“. U tome mi se čini jalovost i apriorna neuspješnost takva posla. Svakom kulturnom programu svagda izmiče ono što je za kulturu bitno, on je strukturalno osuđen na retoriku želja i deklaracija, za koje ne bi bilo никакve štete ako ih ne bi bilo. Ako već neki gradski „kulturni program“, onda u najboljem slučaju takav koji će zajamčiti relativnu stabilnost financiranja određene institucionalne infrastrukture, a u svemu ostalom ostaviti što više slobodnog prostora za razmah *konfliktne raznolikosti*. Vrijeme je dakle za takvu „kulturnu politiku“ koja bi omogućila prostor kritičkog propitivanja svih mjerila koja su se počela nametati kao nove samorazumljivosti i svijest da upravo sada, u vrijeme navodno ugrožena identiteta, treba iznove postaviti pitanja koja se tiču samog urbanog, identitetnog okvira. Nije vrijeme za očuvanje, nego upravo za udar u onu traumatsku jezgru u kojoj su se u cijeloj dubrovačkoj povijesti isprepletali kultura, umjetnost, urbanost i politički projekti.

Rečeno drugim riječima, život grada žudi da mu se vrati smrt, da mu se vrati *rasporno* jedinstvo sa smrću. Služba životu i živome ne znači nasilno suprotstavljanje načelu trajanja, načelu smrti grada, nego znači združivanje načela smrti i života grada, vraćanje njihovu raspornom jedinstvu, što smo ga mi, u slijepoj svojoj taštini i voljni tek trajanja, razjedinili.

ĐIVO BAŠIĆ

DUBROVNIK JE...

- Ako je Hrvatska pitanje, Dubrovnik je odgovor.
- Dubrovnik je dragulj u kruni Hrvatske (Atene).
- Dubrovnik je biser Jadrana i kulturna baština svijeta.
- Dubrovnik je mjera starog mediteranskog načina života.
- Dubrovnik je spona (sredozemnog) svijeta uzobalja i umješnosti trgovanja.
- Dubrovnik bijaše pomorska, a oduvijek je kulturna sila (baštine).
- Svijet bez Dubrovnika bio bi pust i u ukupnosti (kulturne raznolikosti) ne bi bio ono što jest.
- Svaka sila za svijeta i vijeka, Dubrovnik dok je kulturnog, ponosno cvjeta.
- Ništa novo pod suncem, Dubrovnik pod Srđem (srcem).
- Ako bi Dubrovnik trebali opisati jednom riječju, upravo bi to bio jedinstveni fenomen istorečenog (imena).
- Svijet je ljudski, a Dubrovnik slobodarski.
- Simbol slobode i ljudske upornosti, Dubrovnik leži na hridi neotkupljive (p)o(ko)rnosti.
- Dubrovnik je (u /naj/novije vrijeme) grad spokojno upaljenih svijeća i lažnih gradskih i kulturnih vijeća.
- Dubrovnik leži na nerasprodanoj hridi jer se ona (za prodat') ne vidi.
- Dubrovnik je namjera putnika, umijeće ziđa i (vremenska) (sp)osobnost prostora.
- Dubrovnik je vremenska slobodarska kapsula za kulturno (is)cijeljenje.

- Dubrovnik je muškog roda, a Ragusa je roda ženskog i strpljivosti p(r)olaženja.
- Dubrovnik je stvarna prostor-razglednica prošlog vremena.
- Dubrovnik je simbol zapisa (pre)govorništva i davnih spisa vremena.
- Dubrovnik je zaštitni privjesak (amulet) kulturnog identiteta (bića) Hrvatske.
- Hrvatska je potkovičasto zakriviljena, a Dubrovnik joj je potkovanje kulturom.
- Da je Hrvatska žena, Dubrovnik bi bio rodnica (kulture).
- Dubrovnik je grotlo smisla Hrvatske.
- Dubrovnik je simbol (rađanja i dugotrajnog života) kulturnog i nacionalnog bića.
- Dubrovnik je simbol kulturne plodnosti i zaštite (pomorstva); (staroegipatski gledano, bio bi hrvatska Izida).
- Napustite svaku nekulturnu nadu, vi koji dolazite u Dubrovnik.
- Dubrovnik je užgajalište i rasadnik hrvatske kulture.
- Dubrovnik je umijeće diplomacije, pomorstva i pragmacije (djelovanja) vjere.
- Dubrovnik je (očiti) smisao ljudskog pregalaštva.
- Dubrovnik neupitno pripada svijetu i Europi, pa stoga začuduje bezreferendumsko političarsko nastojanje EU-članstva.
- Dubrovnik pripada svijetu, a ne svijet (i EU) Dubrovniku.
- Dubrovnik je za(s)tor kulture bez (o)slika.
- Dubrovnik je hrvatski kulturni prasak (prašak, /za/čin).

Zapis od 26. 06. 2007.

DAVOR MOJAŠ

CVIJETA I TORQUATO

/Dramska storijica iz života moljaca./

P o j a v l j u j u s e :

ZUZORA - moljica iz perike Cvijete Zuzorić

TORQUATO - moljac iz perike Torquata Tassa

CVIJETA ZUZORIĆ

TORQUATO TASSO

TARQUINIA MOLZA (eventualno)

BARTOLOMEO PESCIOMI (samo se spominje)

/Događa se noći jedne koja je možda mogla biti i druga. Nije znano je li prije ili poslije Bartolomea. Završni madrigal autentičan je Tassov spomen *U hvalu plemenite gospoje dubrovčinje zvane Cvijet*; poznate kao Cvijeta koju su neki zvali i Flora, oni rijetki Zuzorićka, poneki Floria a gotovo nitko gđa. Zuzzer. Možda je bila i skrivena posveta snovima kojima je ona hodila, možda slutnji a da o vjetru, koji je mirisao po ženi, i ne govorimo./

/Na stolu od teškog stoljetnog orahova drva u debelom zlatnom okviru ostavljeno leži ulje na platnu nepoznatoga nekog starog majstora. Mrtva priroda: grozd grožđa (crnog), jabuka, dva limuna, struk rogača, naranča, zelene smokve i, po stolnjaku - oko drvene zdjele - razasuti orasi. Netko je u sutoru sliku

skinuo sa zida i položio je na stol, kojeg su ukućani zvali *trpeza*. Među porculanske tanjure, pribor za jelo, zdjele i šalice. I vitke kristalne čaše s nedopijenim crnim vinom. I muhama koje su šetale po rubovima čaša i debelim nanosima okera rumenila jabuka. Sluti se jugo i čuje se udaljeni šum morskih valova. Suton je i miriše ružmarin. Kao i obično dok luna presvlači spavačicu, spremajući se za svoj noćni nebeski izlazak i hermafroditsku igru sa zvijezdama./

ZUZORA:

Još jedna duga noć i ugasli sjaj zvijezda u vlasulji moje gospode. I utihнуli akord lutnje i njezin topli dah pred buđenje. Ostavljena ovdje među naslikanim voćem, zdvojna i sama. Tako mi i treba. Uredno je gospođa ostavila periku na stalak. I napudrala je *Felice azzurrom...talco profumato...*i mogla sam lijepo usnuti među bijelim vlasima i jutrom iznova šetati saločom i s visoka slušati „nove hvale plemenitoj gospojii Dubrovkinji zvanoj Cvijet“...i ...Ovako, na žutom limunu, Bože mi prosti, kao greška slikara, ležim i ničemu se dobrom ne nadam.

/Veliki zidni sat otkucava ure. Jednu po jednu. Jednu po jednu. I tako nekoliko puta. Ure cure niz vlažan zid i skupljaju se u lokvu na sredini sobe./

ZUZORA:

Uh, sve me боли. Ipak, padala sam gotovo metar, koliki je razmak od vrha stalka za perike do stola, zapravo ulja na platnu, gdje sam eto tresnula. I uzalud mi aj, plač i vapaj taj! Kome se obratiti za pomoć. Tko me uopće u ovo doba može čuti? Tko doživjeti? I tko moljce razumije kada su u nevolji. Moljice, posebno. Jadna ja! Tužna ja! I sjetna! I nevoljna. Ja. Gospođa ujutro neće ni primijetiti da me nema. Ona je zvana Cvijet a ja sam nezvana i o meni ne pišu stihove. I samo me rijetki znaju po onom komplikiranom latinskom imenu naljepljenom na bočici s formalinom u koju nas trpaju kada se skupimo ili kada nas skupe i kada se zainteresiraju ponekad. Ali tada smo mrtvi i mrtve smo i nismo. O, vile od Dubrave i oko nje, kakva me to sudbina zadesila. Što ću, kud ću, zašto ću...ja?

/Među zelenim smokvama mrtve prirode nešto se pomaknu. Zuzora pomisli da se to lomi naslaga uljane boje ili da je, a čuda su uvijek moguća, počeo rasti smokvin list. Onako. Pogleda prema stalku s perikama i uz periku svoje Gosopode primijeti još jednu. Smeđu i dugih, onduliranih vlasti. Tada shvati da je i iz te perike na platno (nepoznatog nekog majstora), kao igrom sudbine ili zagovorom svetica kojima se molila, pao moljac. Još se oporavlja od šoka izazvanog padom./

TORQUATO:

Gdje sam? Što sam? Tko sam?

ZUZORA:

Na mrtvoj si prirodi. Među smokvama. Moljac si i moja si mána s neba!

TORQUATO:

A tko si ti?

ZUZORA:

Ja sam moljica, Dubrovkinja zvana Cvijet. U vlasulji živim. Znam nekoliko jezika, sviram nekoliko instrumenata, *vonjam* i voljena sam svuda gdje sam željela biti voljena. A ti, tko si ti?

TORQUATO:

Vonjaš?

ZUZORA:

Mirišem.

TORQUATO:

Ja sam moljac Torquato. Pjevam, sviram, snivam, ljubim u cjelevima se gubim. Moj dom su ondulirane dlake vlasulje ali i nježne vlasti ljepotica koje znaju prepoznati umjetnika od riječi i djela. Ja ih milujem stihom a cjelivam sonetom. Pjevam anđelu palom. Noć ispunjam madrigalom.

ZUZORA:

Ti se samo hvališ. I kako nam mogu sada pomoći tvoji stihovi i tvoji soneti?

TORQUATO:

Zar ne shvaćaš da je naš susret, tako iznenadan i tako neočekivan, zapravo naša sudbina. „Ah! Sretni stol taj, moja gospa mlada...“ i ti koja s perike si pala, sada. „Ni stablo svježe, nema takve kose“...ti si...ja sam...i ja koji sam iz perike pao „...Tezeja Amor pobjedno međ dvije...“.

ZUZORA:

Sav si u vatri. Smiri se. I odakle ti, nesretniče, ti stihovi koje još nečuh i nepročitah?

TORQUATO:

To uvodni su stihovi soneta koje tebi posvetih još u letu prema stolu dok bijah ni gore ni dolje.

ZUZORA:

Bože! A ja se ne mogu sjetiti ni jednoga svoga stiha. Ne znam što mi je?

TORQUATO:

Zbunjena si a tvoje srce sluti strast koju ti nudim. A tek madrigale u hvalu tvoju kada napišem...

ZUZORA:

Ali naš usud je smrt. I tužna je naša ljubav. I kratka i uzaludna.

TORQUATO:

Dok traje ona je naša. I mi smo živi s njom. Jer, povratka nam u perike više nema.

ZUZORA:

Tu, među voćem ovim u ovoj mrtvoj prirodi koja miriše na ustajali terpentin, koju iz nepoznatih razloga nije potpisao njen autor, ja i ti kao fragmenti nečijeg sna ljubimo i samu pomisao da smo blizu. Da je negdje more. I čutimo dodir zore.

TORQUATO:

I živimo minute koje su zapravo još neispisani dnevnići i nestvareni snovi sanjani i željeni u ostarjelim glavama na koje

hrapave i smežurane staraćke ruke pune prstenja stavljaju perike. I nas u njima. A ovaj put...

ZUZORA:

Bez nas.

TORQUATO:

I plešu svoje usporene menuete nestajući među zavjesama dana.

ZUZORA:

A njihovi cjelovi mirišu na davno popijenu majčinu dušicu, kantarion i suhi pelin.

TORGUATO:

I nitko za njih više ništa ne pita.

ZUZORA:

I oni sami ne znaju jesu li uopće bili.

/Zvono udaljenoga gradskoga zvonika podsjeća usnule stanovnike grada svojim muklim udarcima da je prošla još jedna noćna ura. Iz sobe, zajedno s mirisom bosiljka, čuje se glasan ženski smijeh. Zadovoljan, veseo i vlažan. I nekoliko uzdaha. I muški kašalj. Suhí. Zatim tišina. I onda opet ženski glas i nerazumljivi refren neka nepoznate (stare) talijanske pjesmice. To Cvijeta Zuzorić popravlja svoju noćnu haljinu i dovodi u red rumenilo na licu. A Torquato Tasso gleda kroz prozor i provjerava raspored zvijezda i plov mjeseca u njenoj kosi./

CVIJETA ZUZORIĆ:

Tko je, Torquato, skinuo onu sliku sa zida?

TORQUATO TASSO:

Ne znam. Možda Tarquinia Molza, kada je jutros svratila po svoj moskar.

CVIJETA ZUZORIĆ:

Slučajno.

TORQUATO TASSO:

Namjerno.

CVIJETA ZUZORIĆ:

Vino koje nismo popili pretvorilo se u ocat. Osjećaš li taj miris?

TORQUATOTASSO:

Koji?

CVIJETA ZUZORIĆ:

Hortenzija, metvice, vrijeska i pelina i...

TORQUATO TASSO:

I?

CVIJETA ZUZORIĆ:

Magnolija!

TORQUATO TASSO:

To je miris žene zvane Cvijet?

CVIJETA ZUZORIĆ:

Buket koji dostojanstveno i tiho vene, koji i suh miriše.

TORQUATO TASSO:

Molim te, pospremi stol i provjetri perike!

/Cvijeta Zuzorić svojim vlažnim donjim rubljem čisti prašinu s ulja na platnu istog onoga nepoznatog nekog majstora. Još starijeg. Uzima sliku i stavlja je na zid. Zatim sa stola skuplja srebrni pribor za jelo i posuđe i, najposlije, kristalne čaše koje, oprane, ponovo slaže na glatku površinu stola od orahova drva. Rutinskim izazovnim pokretom otrese svoju i njegovu periku o bok, zatim ih ponovno vrati na mjesto. Tamo gdje, kada ih ne nose, vise. Da se provjetre./

CVIJETA ZUZORIĆ:

Što radiš, mili?

TORQUATO TASSO:

Pišem, draga.

CVIJETA ZUZORIĆ:

Što, mili?

TOPRQUATO TASSO:

Stihove.

CVIJETA ZUZORIĆ:

Verse slažeš?

TORQUATO TASSO:

Aha!

CVIJETA ZUZORIĆ:

Ah! Kad mi može biti! Ovakvoj!

TORQUATO TASSO:

„Tri soneta i pet madrigala u hvalu plemenite gospoje Dubrovkinje zvane Cvijet.“ Draga!

CVIJETA ZUZORIĆ:

Tri! Nisi morao. Barem ne odmah.

TORQUATO TASSO:

Nisam se mogao suzdržati.

CVIJETA ZUZORIĆ:

A onda opet pet!

TORQUATO TASSO:

Puta!?

CVIJETA ZUZORIĆ:

Madrigala.

TORQUATO TASSO:

Ne želim nikome ostati dužan.

CVIJETA ZUZORIĆ:

To je tako barokno!

TORQUATO TASSO:

I iscrpljujuće.

CVIJETA ZUZORIĆ:
Želiš li još malo vina?
TORQUATO TASSO:
Poslije.

/Na zidu visi ulje na platnu. Mrtva priroda - rad nepoznatog nekog i nepotpisanog slikara. Čuje se teško duboko disanje Cvijete Zuzorić koja je, sa čašom vina u ruci, zaspala u stolici za stolom. Iz sobe uporno miriše bosiljak. Intenzivno i metaforički. Ne čuje se disanje Torquata Tassa./

ZUZORA:
Gdje si? Gdje si, Torquatiću? Ehej, gdje si?

TORQUATO:

Tu sam.

ZUZORA:

Gdje?

TORQUATO:

Uz sam okvir. Dolje u uglu. A gdje si ti?

ZUZORA:
Ja sam gore, u uglu. Nasuprot. Uz okvir. Vidiš li me?

TORQUATO:

Ne vidim.

ZUZORA:

Osjećaš li kako miriše?

TORQUATO:

Tko?

ZUZORA:

Voće u zdjeli.

TORQUATO:

Mrtva priroda?

ZUZORA:

Aha!

TORQUATO:

I mi s njom!

/Crnilo koje je hobotnica noći toga trenutka ispustila nad gradom ispunilo je snove spavača i očne duplje službeno budnih. I ništa se nije čulo. Samo je vjetar odnekud donosio uvijek nove količine pijeska. Za Gradske velike pješčane sat koji će jednoga dana u povodu velikoga jubileja njegovih graditelja biti napravljen. I koji će mjeriti vrijeme onima koji se probude. A dio noći koja se dogodila u sobi koja je mirisala, uz ostalo po raznom ljekovitom bilju, ostao je zabilježen madrigalom koji se može a i ne mora uglazbiti. Ali koji se može ali i ne mora pročitati:

“Ko što je oro ptica najjači
Tako je svih cvjetova
Kralj C v i e t n a d r a č i;
Međ oštrim trnjem nalazi ga Amor
Gdje stoji ko što Čovjek silan stoji
Međ ljudma pod oružjem;
Tu stražu Amor na svim vidi stranam;
Al hiljadu on duša sretnim pravi
Slatkijem svojim ranam.”

- S v r h i c a -

(Napomenica: Autor posvećuje ovu dramsku skicu obilježavajući 370. godišnjice smrti Cvijete Zuzorić, podsjećajući istovremeno i na sasvim slučajnu činjenicu da se rodila 1552. ili 400. godina prije spomenutog autora u istom gradu Dubrovniku.)

IVANA LOVRIĆ JOVIĆ

NOMINA SUNT ODIOSA
 iliti
 VREMEŠNE GOSPOĐE

Nego, spominješ li se ti, ova... onega gospara... Bože, kako se ono zove... što je vazda điravo u čeleste vestitu... ma kako se ono zove?

Ma, je li onaj gospar B... B... Be... Joj, kako ono...

Ma ne taj! Taj je bio u modrom. Onaj s klobukom panama... što je nekoć navego... a onda se vratio kad je dobio naslje(d)stvo...

Čekaj, onaj niski...

Ne! Ovaj je visok!

Samo malo...

Insomma, on ti se sad vagiđa s onom sinjorinom što jom je pape imo butigu od crevalja prije rata.

Kojom, čijom?

Ma, ona što je hodala sto godišta s onijem profesurom pa je ono našo drugu.

Ona u minicama što se ne vidu?

Ne, ova je vazda u gaćama.

Onda ne znam.

Bože, kako ne znaš... ma čekaj... radila je u banci... na trećem šalteru kad se uđe...

Kojom banci?

Onom na sredini.

E, dobro, znam banku, ali nju...

Pa s tom!

Ali, ne znamo ni ko je on, ni ko je ona.

Ja znam, samo što se ti ničega ne možeš sjetit. Počmi malo mislit... On para malo na onega glumca iz onega filma što smo ga gledale kad nam je tu bila ona tvoja rodica iz Splita.

E, znam, ona... kako se ono zove?

Nije bitno. Znaš koja.

Znam.

Film.

Što film?

Taj film što je u njemu glumio jedan poznati glumac, bjondi...

Kako se zove film?

E sad ti hoćeš sve, promisli malo i ti...

O čemu je film?

Kako se topi onaj brod što se zove... to je bila istina... postojo je taj brod.

E, znam... Ono što su na provi mahali, a išla ona lijepa pjesma.

E, taj!

Što se namuro u jednu s broda, a parala mu mater.

Ma dobro sad, kako za koga, mene baš gusta ta... kako se ono zove... ima one lijepе obrve.

Zove ti se...

Ma nema veze. Dunkve, taj gospar para na tega glumca.

A što ono s njijem?

Pa đirava s tom novom sinjorinom...

A koja mu je stara?

A ne znam to! U nje otac - umro je, bila u mene sestra na funeralu - je imo tu butigu... Ma kako se ti ničega ne spominješ?

Pacijence malo, da mi dođe na pamet... Kako se zvala butiga?

Po njemu, borati, bio je crev(l)jar...

Onda nije butiga od crevalja nego šuster.

Nije šuster nego *crev(l)jar*, pogotovo u tebe što si starija... Ma, to sad nije ni važno.

A, nije da nije... Sumljam da je isto Borovo na kraju Straduna i šuster na Zelenoj placi...

Dobro, kako hoćeš... Uglavnom, taj ko taj bjondi iz onega filma ima bit da je sad s njome.

Ajme, učini me sjetit, sad me baš interesa...

Ima on i sestru, ali njezinoga se imena ne mogu sjetit. Bila je manekenka. I on je lijep.

Koja su mu godišta?

Mlaaad, nema peset!

A znamo li ga?

De vista, javljamo mu se, onako jedva.

Čekaj... ja mislim da znam!

Caspita, kad prije!?

Ma nemoj ti mene zafrkavat, nijesi znala nijedno ime mi reć...

Zato što stalno govoriš pa mi pobjegne...

Pobjegne tebi svašta, svako tri dana ti se suši 9 para gaćica ženskih, a u kući ste samo ti i... i ... u tebe muž.

Kad imaš toliko vremena za gledat u drugijeh tiramole, dođi u mene što fatigat!

Hoću, ma čekaj da prvo vidimo to što govoriš... Taj s panama klobukom, ajmo reć da znam na koga misliš, ali koja je ta mala?

Nije baš mala... sinjorina je perke se nije udavala... Ali dobro nosi godišta.

Koliko će jom bit?

Kvazi četres.

Ma, to je još djèvojčica.

Jes, kad ti gledaš.

E, jer ti si u cvijetu mladosti.

Od tebe mlađa dvaes mjeseca.

Dvaes mjeseca je u našijem godištima ko dva mjeseca u mlađijeh.

Nećemo sad od temu, bile smo na gosparu bjondome.

E.

Dobro se uopće spominješ o čemu smo pripovijedale!

Nijesmo pripovijedale nego si mi ti išla spjegat od nekomu gosparu od kojemu ne znaš ni ime i od njegovom sinjorini od kojom ne znaš ni ime.

Ma ti sikuramente znaš i jedno i drugo!

Ne znam, ma ti ja *almeno* ne idem govorit od nekomu od komu ne znam ni ime.

Zato uzadnje ništa i ne govorиш. Mučiš li mučiš. Vazda ja moram...

E, baš moraš, jadna... sve ti moraš u životu, ništa nijesi čela. Ni udat se?

Ti bi se vazda karala. Da nije mene, već bi se pokarale sto puta.

Ima bit da i to moraš, ha?

Ne moram, ali hoću. Isto ko što ti hoću čestitat rođendan premda ti meni nikad ne čestitaš.

Ja za rođendan festižam pa je meni lako čestitat. Kad si ti tratala koga na tvoj rođendan?

Vidim ja da ti neću čestitat više ni rođendana ni imendana!

E, kad bi znala kad mi je svetac...

Znam ja sve svece, a što ne znam imam, borati, kalendar od dumana u kominu...

Ajde onda pogledaj kad mi je!

Što?

Oli si zaboravila što – imendan!

Perke misliš da neću pogledat? Homo u komin!

A...hhh!

E, znam, stare kosti... mogu mislit u tebe... Hoćeš da ti pomognem?

Na nogama sam, kako vidiš.

Evo tu smo, sjedi na stočić, ovaj viši, da se možeš poslijen isat. Amo viđet: đenar, februar, marač, april, čekaj..., lulj, đunj, agost, setembar, eee, ... ništa..., dečembar.

Ništa, a, slabo te služi taj kalendar?

Idem *da capo*, napose svaki mjesec. Pasaj mi očale s trpeze!

Izvoli, pomalo...

...

...

Hoće što bit od tega? Puna ti kamara inkulica, a ne možeš nać moga sveca...

Oli ti je preša? Nijesam još stavila robu sušit, a ni drugi nije-su, nije sunce još palo... Pa nemaš što izgubit vanka...

Baš si zličina, (z)naš! Pešta!

Kako pešta? Evo me sa svecima... ima kvarat od ure.

...

...

Zaludu kontrolaš to...

...

... jer...

...

... ne znaš ti...

...

Ne znaš...

...

... ni..

...

Ne znaš ti ni kojega sveca tražiš!

DAMIR RAČIĆ

CYRANO DE BERGERAC (1619-1655)

Prvi plemić: Ljudi, vidite li tu nosurdu k'o motku
Što izrasta mu nasred koščatog lica?
Građani, kladim se u okruglu stotku,
Ružniji je nego lešinar, odvratna ptica.

Drugi plemić: Gospo, zar Vam neugodno s njim nije?
U društvu strašila Vi šećete često,
Takvoj nosini svatko u Gradu se smije,
On je ruglo za ovo drevno mjesto.

Treći plemić: Izaziva te na dvoboj dvorska luda,
Čačkalicu on već danima oštri na Dvoru;
Običan si kicoš, koji nema srca ni muda,
Da se suprostaviš tom lakrdijaškom stvoru.

Cyrano: Riječi su Vaše poput mjehura od sapunice,
Iz ludinih usta čuh stihove bolje;
Ni jedna primjedba na moj izgled i lice,
Ne može me uvrijedit, Vi duhovne golje!

Prvi plemić: Čuli ste što reče nosata nakaza:
Na dvoboj se spremi, jezičavi vraže!
Završava ovdje tvoja životna staza,
Idi u pakao jer te tamo slični traže.

Cyrano: Milostiva gospo, svjedok ste izazova,
 Što ga uputiše meni tri glave bez uma!
 Poslat' ih moram u noć bez snova,
 Gdje svjetlosti nema i nikakava šuma.

Istina svakog bode poput oštrog mača,
 Mnogi se nje boje i o glavi mi rade;
 Dušu umjetnika malo tko voli i shvaća
 Gospodo probost ću Vas, na kraju balade.

Počinje dvoboj. Cyrano rani svu trojicu
 koji se povlače sa scene.
 Cyrano se nakloni svojoj pratilji i publici,
 te nastavi:

Cyrano: Priroda se našali izgledom mojim,
 Uvrede i ogovaranja svakodnevno slušam;
 Svoju sudbinu perom i mačem krojim,
 Laži i licemjerstva najviše se gnušam.

Dvorska luda: Hvastavce i zlobnike Cyrano sada spraši,
 Bahatim i ulizicama ne ostade on dužan;
 Zajedljiva pera i vješta mača, vlast se plaši,
 Ljepotu on nosi u duši, premda je stvarno
 ružan.

K r a j

Scensko-recitatorski igrokaz bio je namjenjen udruzi „Raguseum“ u svezi predstavljanja na Boškovićevoj poljani 2005. godine, kada se navršavala 350-ta obljetnica smrti Cyrana de Bergeraca. Autor teksta: Damir Račić; - (18.7.2004.); Lektorski obradio g. Luko Paljetak (25.6.2005.)

HRVOJE IVANKOVIĆ

MOŠT OD ZDRAVOG GROŽĐA

*Uz dodjelu Nagrade „Vladimir Nazor“
za životno djelo Feđi Šehoviću*

Dubrovnik i Feđa Šehović neraskidivo su vezani od 1954. kada je taj rođeni Bilećanin nakon završenog studija jugoslavstike u Zagrebu doselio u grad koji ga je općinjavao i privlačio još od malih nogu. Njegovo prvo dubrovačko sjećanje, a imao je tada šest godina, vezano je uz kazalište kamo ga je otac odveo na predstavu čiji mu je naslov ostao u sjeni samog doživljaja. Mali Feđa inficirao se teatrom i ta će ga ljubav ponukati da se vrati na „mjesto zločina“, osjećajući valjda kako se baš tu, između vrata od Pila i od Ploča umjetnost iluzije stapa sa stvarnošću. Još je to, naime, bio onaj malešni, starinski Dubrovnik, u kojem su se oriđinali, fakini i Župke s košicom na glavi svakodnevno mimoilazili s gosparima, kunduricama i lerima, a iza persijana je i usred zime gorjela elektrika kao znak da se tu, unutar stoljetnih kulisa, rađa, živi i krepava. Za čovjeka koji je u sebi nosio talent rasnog komediografa bilo je to more poticaja i nadahnuća, a Feđa se u njega bacio naglavačke, bez razmišljanja, načinom na koji bi to teško učinio netko od domorodaca opterećenih poznanstvima, obzirima i predrasudama. Njegovi književni poticaji uvijek su, naime, dolazili iz gole stvarnosti: upijao ih je iz susreta s ljudima, iz lokalnih priča, predaja i kundurarija, iz žamora života koji je tekao dubrovačkim ulicama. Što je više postajao Dubrovčaninom, to je više osjećao posljedice tako bezobraznog prepisivanja stvarnosti, pa je nerijetko izazivao ljutnju i bijes kod onih koji su se prepoznivali u njegovim tekstovima, no Feđa je ulogu intrigala nosio kao ključnu životnu popudbinu, pokatkad uživajući u neverinima koji su se znali podići oko onoga što je napisao, a ponekad bivajući prisiljen ući u polemike s vrlo ozbiljnom, pa čak i opasnom pozadinom, kakve su bile

one koje je, razočaran aktualnim događanjima, sredinom 1990-ih vodio s predstavnicima dubrovačkog i hrvatskog političkog *establishmenta*.

U kazalište je, pak, ušao posredno, u svojim prvim dubrovačkim godinama, kada se uz posao srednjoškolskog profesora počeo baviti i novinarstvom, pa je u lokalnom tjedniku povremeno pisao i o predstavama Narodnog kazališta (današnjeg KMD-a). Nekonvencionalni stil i mladenački britke prosudbe, povrijedile su glumce i njihova kućnog redatelja, Ahmeda Muradbegovića, koji je na stranicama Dubrovačkog vjesnika u studenom 1955. objavio tekst *Tri kazališne predstave i kritičar* Feđa Šehović, postavši tako prvi u nizu onih koji će se u idućih pola stoljeća polemički suprotstaviti Feđinim rukotvorinama. No iako ljut i uvrijeđen Muradbegović je u Šehovićevu stilu ipak naslutio talent pisca, pa je usput donio i svoju procjenu njegove budućnosti: *Taj mošt bi mogao da postane, tokom rada i vremena, dobrim vinom, a mogao bi se isto tako da i ukiseli, prema tome da li je nastao od buđavog ili zdravog grožđa.*

Da je grožđe bilo zdravo danas nema nikakve sumnje, baš kao ni o tome da je Feđa u doba svojih početaka mogao uzrujati mnoge Dubrovčane, dirnuvši u jednom od tekstova na koje se Muradbegović pozivao, i u ikonu dubrovačke književnosti, Iva Vojnovića, i njegove *Maškarate ispod kuplja*. – *Dosta je tih laži, koje se decenijama vuku po našim pozornicama, tih uštirkanih marioneta naduvenog plemenitaštva, u čijoј zvučnoj frazi i profinjenoj gesti, danas mogu uživati samo malograđani*, pisao je te pedeset i pete Feđa Šehović, prvi put očitujući svoju paradoksalnu nesklonost prema Vojnovićevu stvaralaštvu. Paradoksalnu, jer će njegovo prvo evidentirano dramsko djelo, *U palacu Anemi*, napisano 1956., biti upravo dalekim odjekom Vojnovićevih portreta raspadajućeg dubrovačkog mikrokozmosa, kao što će to 2001., na drugi način, u novim tranzicijskim okolnostima, biti i nagrađena mu drama *Kad sunce zađe*, već i naslovom upućujuća na drugi dio Dubrovačke trilogije.

U međuvremenu, a to je međuvrijeme čitav jedan stvaralački vijek, napisao je Šehović još nekoliko dramskih djela „nevesela

karaktera”, ulazeći povremeno i u bespuća povijesne tematike (primjerice s *Vivat Libertas*, 1958.), no svoj puni doprinos hrvatskoj dramskoj književnosti ipak je ostvario kao komediograf posve uronjen u dubrovački životni i govorni milje. Od tridesetak napisanih komedija izvedeno mu je njih petnaestak, s čime je postao (a vjerojatno će zadugo i ostati) najproduktivnijim te, nakon Marina Držića, najizvođenijim dubrovačkim komediografovima svih vremena.

Na pozornici je debitirao 1960. s dramom *Raskršće* koju je u dubrovačkom teatru postavio Petar Malec, a prvi veliki pljesak i smijeh publike doživio je godinu dana kasnije, kada na istoj pozornici, kao svoju diplomsku režiju, Joško Juvančić uprizoruje *Dubrovački skerac*, pučku komediju o peripetijama koje u rutinu gradske svakodnevice donose turizam i pošast „afitavanja kamar“. Uz pomoć odlične glumačke ekipe (Miše Martinović, Milka Podrug Kokotović, Desa Begović, Vinko Prizmić...) Juvančić je napravio predstavu koja je osvajala razigranošću, gegovima i duhovitom mizanscenom, pa je u nepunih godinu dana izvedena tridesetak puta što je za onodobno dubrovačko glumište bila gotovo nevjerojatna brojka. Šehović je uspjeh te predstave dodatno potaknuo na pisanje novih drama i komedija (*Ereditat*, 1964.; *I bi svjetlo*, 1965.; *Novela od kapetana*, 1966.), no iz razloga koje je danas teško razumjeti niti jedna od njih nije tako skoro pronašla put do pozornice dubrovačkog kazališta. Tek je u tzv. zlatno doba KMD-a, upamćeno po zanosu kojeg su u Dubrovnik donijeli Ivica Kunčević i skupina novopridošlih mladih glumaca, Šehović ponovno došao na dnevni red, pa mu je 1971., također s velikim uspjehom kod publike, postavljena komedija *Ereditat* s kojom je redatelj Tomislav Radić najavio svoje amblematske dubrovačke predstave, *Katu Kapuralicu* i *Kafetariju*.

Od *Skerca* do *Ereditata* Šehović, međutim, nije mirovao: dvije sezone (1965. – 1967.) bio je direktor drame splitskog HNK-a, u kojem mu je prethodno prazvedena drama *Anemi* (s napomenom da je nastala prema ideji Paja Mitrovića), a po povratku u Dubrovnik pokušao se izboriti za vlastiti kazališni prostor, osnovavši 1969. Studentski teatar Lero kojeg danas uglavnom znamo po nekonvencionalnim predstavama Davora Mojaša. No

Šehovićev arhi-Lero bio je zamišljen kao humoristično-satirički teatar, koncepcijski načelno sličan zagrebačkom Jazavcu što ga je nekoliko godina ranije u kavani Medulić pokrenuo Fadil Hadžić. Na tadašnjoj Lerovoј pozornici u Pilama u prvoj su godini djelovanja šezdesetak puta prikazane dvije Šehovićeve kabaret-ske predstave: *Bez dlake na jeziku i Gola žena*, adaptirana prema istoimenoj Hadžićevoj komediji, a s *Nokautom* (u zajedničkoj režiji samog autora i Krune Šarića, 1972.) te *Pričom kapetana Frana Porporelosa* (trećom lerovskom režijom Davora Mojaša, 1976.) polako je okopnio Feđin interes za teatar kojeg je osnovao te ostavio u dobrim rukama, kao bitnu kulturnu stečevinu dubrovačkog novecenta.

Bitna stečevina dubrovačkih kazališnih sedamdesetih bile su i još dvije uspješnice nastale prema Feđinim komedijama: *Kurve*, u režiji Vanče Kljakovića (1976.), postale su jedna od rijetkih predstava KMD-a za koje su se karte prodavale i na tzv. crnom tržištu, a *Novela od kapetana* doživjela je 1979. svoje uprizorenje u društvu s *Betulom*, još jednom jednočinkom iz dubrovačke svakodnevice. S *Kurvama*, *antioperetom* univerzalnijeg karaktera i metaforičkih aluzija, prodro je Šehović i na slovenske pozornice (uprizorene su 1978. u Celju), a vitalnost tog djela dokazat će dvadesetak godina kasnije i aktualizirana mu postava u osjećkom HNK-u, u režiji Ivana Lea Leme. Nisu to bili jedini pokušaji postavljanja Šehovićevih komedija na pozornicama izvan Dubrovnika – *Falsitat mu se, primjerice*, 1974. igrao u Komediji, a *Majmuni* 1979. u Jazavcu – ali teško se ipak suprotstaviti tezi da u drugim sredinama niti jedno od Feđinih kazališnih djela, uključujući i ona koja jezikom i sadržajem nisu bila vezana uz Dubrovnik, nije imalo recepciju kakvu su imala dubrovačka uprizorenja nekih njegovih komedija. Potvrđilo se to i u idućem desetljeću kada se u KMD-u s uspjehom izvode *Katarina druga* (red. Tomislav Durbešić, 1984.) i *Mala moja iz Jabuke Sinjske* (red. Želimir Orešković, 1990.), ali Feđe na drugim našim pozornicama gotovo da i nema. Taj fenomen moguće je, možda, objasniti temeljitim ukorijenjenosću najboljih Šehovićevih komedija u dubrovački mentalitet (a ni Držić, uostalom, u zadnjih tridesetak godina ne stoluje gotovo nigdje osim u Dubrovniku), no to

ni u kojem slučaju ne može biti opravdanjem sastavljačima antologija suvremene hrvatske drame koji su Šehovića posve izostavili iz svojih odabira. Znači to na neki način i odricanje od ideje pučkog kazališta, tako bitnog za vitalnost nacionalnog glumista, ali i od govornog idioma koji je u svojim starijim varijantama postao temeljem hrvatske dramske književnosti. Kazališna djela Feđe Šehovića često, doduše, nisu savršeno skrojeni komadi, ali meritorna ocjena o njihovoј vrijednosti nužno iziskuje najmanje dvije točke gledišta: teatrološku i fenomenološku, jer način na koji komuniciraju s publikom alibi je za mnogo koju nesavršenost u njihovu dramaturškom sklopu, karakterizaciji likova ili dijaloškoj matrici. To je, uostalom, još prije pola stoljeća uočio Nikola Car kada je o Feđinim dramama između ostalog napisao: *Ima, naime, i u Šehovićevoj dramskoj literaturi mesta koja će teško podnijeti estetski sud... ima i likova što se poput lutke na koncu pokreću samo i jedino onda kada autor povuče konac, ima i nemalo prenaglašenosti u inzistiranju na govornim lokalitetima, zna autor po-katkad i s očitom namjerom ostaviti gledaoca u prividnoj nedoumici i dulje nego što je to potrebno, samo zato da bi efektnije poantirao neku scenu..., no takva mesta, dodao je, na sceni će nerijetko imati šarma, a u izvjesnim će slučajevima biti i direktni povod smijehu.* Jer: vispre-nost dobra pisca često je, osobito kad je riječ o komediografu, skoro neu-hvatljiva; samo istinski vrsni komediograf... zna kakva je to magična moć neke doskočice za koju ćemo, čitajući je, ustvrditi kako nije dosto-jna njegova pera, a kasnije, na sceni, u gledalištu, morati pokajnički pri-znati da je 'baš ona' bila ona prava riječ na pravom mjestu koja je uspo-stavila toliko traženi... sklad između glumčeve igre i gledaočeve reakcije.

Car je ispisao te retke u predgovoru prvoj knjizi Šehovićevih drama, *Drame, dramoleti, pučke komedije dubrovačke*, objavljenoj 1969. Druga mu je, pod naslovom *Od skerca do fuge*, izdana tek 2010., što na neki čudan način podupire Careve teze jer Feđa je uvijek bio pisac živog teatra, adresiranog na konkretne glumce i konkretnu publiku, što je jedna od pouka koje je kao sasvim mlad čovjek stekao kroz nekoliko tjedana boravka u Napulju, gdje se nadahnjivao na ishodištima teatra velikog meštra komedije, Eduarda De Filippa. Tu je, kako je zapisala Željka Turčino-

vić u predgovoru drugoj mu knjizi drama, *naučio da komediograf treba imati svoj matični teatar*, a Feđa ga je našao i, koliko se moglo, imao, u Kazalištu Marina Držića. Kada se, pak, iz ovog ili onog razloga, to nije moglo, pretvarao se u impresarija, pa je nakon Lera 1983. osnovao i kazališnu družinu Vidra koja je s njegovom komedijom *Tubaši* itekako zaintrigirala Dubrovčane (predstava se zbog velikog zanimanja publike izvodila čak i u sportskoj dvorani), a 2009. ponovno se vratio i svom Leru u kojem je postavio svojedobno „inkriminiranu“ komediju *Kazini od izbora*. Riječ je, naime, o djelu koje mu je desetak godina ranije odbio tiskati Matičin časopis *Dubrovnik*, bojeći se da bi ono, zbog brojnih aluzija na stvarne osobe i događaje iz javnog života u Dubrovniku moglo štetiti položaju Matrice hrvatske kao neprofitne organizacije. Nije to bio jedini takovrsni skandal u Feđinoj karijeri, ali da nje-gove neposredne spisateljske reakcije na stvarnost koja ga okružuje nisu bile tek potrošna roba svjedoči svako novo scensko propitivanje njegovih poodavno napisanih djela. Tako je, na primjer, *Dubrovački skerac* u režiji Ivice Boban 1998. zaiskrio novom snagom, postavši hit predstavom nove generacije dubrovačkih glumaca, a slično se 2015. dogodilo i s Kunčevićevom dramatizacijom i režijom *Kazina*, prvog dijela Feđine *Dubrovačke tralalogije*, šestodijelne kronike dubrovačkih slika i (ne)prilika od 1930-ih do našeg doba, nastale između 1974. i 1981. Šehović se, naime, od sredine sedamdesetih do danas nametnuo i kao jedan od naših ponajboljih prozaista, pri čemu humorni štih *Tralalogije*, tog svojevrsnog dubrovačkog *amarcorda* (čine ga romani *Kazin*, *Savršeno umorstvo*, *Veljun*, *De bello Ragusino*, *Dogon* i *Knjiga postanka*), nužno priziva usporedbu s njegovim komediografskim ostvarenjima. Dubrovnik je, osim toga, tek s Fedom Šehovićem postao središnjim toposom cijelog jednog sustavno izgrađenog romansierskog opusa, kojemu su posebnu težinu dali postmodernistički koncipirani povijesni romani *Gorak okus duše*, *Oslobađanje đavola* i *Uvod u tvrđavu*, što ih je od 1983. do 1989. napisao pod pseudonimom Raoul Mitrovich. Za odluku žirija da Šehoviću dodjeli Nagradu „Vladimir Nazor“ za životno djelo taj je dio njegova opusa (a čine ga, uz ostalo, i romani *Svi kapetanovi brodolomi*, *Četiri jahača apokalipse*, *Zločin u samostanu* te četverodi-

jelna obiteljska saga *Ilijasbegovići: cronica travuniana*) jamačno bio presudno važnom stavkom, no svakako želim vjerovati da je i Feđino komediografsko stvaralaštvo imalo pri tome nezanemarivu ulogu, jer bez svojih komedija i kazališnih postignuća Feđa Šehović ne bi bio ni pisac ni čovjek kakvim ga cijenimo, volimo i poznajemo.

FEĐA ŠEHOVIĆ

FRAGMENTI I NASUMIČNI
BIOGRAFSKI ZAPISI DIO 2.

****

Rodio sam se kao četvrti sin mojih roditelja. None Alma (Almasa) po majčinoj strani, često bi zbog nekih mojih postupaka čak u ranom djetinjstvu zapitala moju majku Refiku: „Na koga ti ovo dijete sliči?“ Naravno nije mislila na moj vanjski izgled, (budući sam po svemu očito sličio njenoj kćeri, to jest mojoj majci i mom najmlađem ujaku Tahiru). Mislila je, naravno, na moje ponašanje, to jest na ispade koje sam činio u najranijoj dobi. Dok su moja braća tek po navršenoj petoj godini pošla pohađati mekteb (vjersku školu) mene su upisali u mekteb s nepune četiri godine, a na polovici drugog razreda dok su ostali učenici jedva sricali arapsko pismo, ja sam znao napamet cijeli „Jasin“, najvažnije stranice u Kuranu. Uz to, hodža mi je u nastavi klanjanja „namaza“ s povjerenjem prepuštao ulogu voditelja (mujezina). No kad je na kraju školovanja u mektebu trebalo u džamiji pokazati to umjetionstvo pred zadivljenim roditeljima, ja sam, ne znam zbog čega, odbio to učiniti. Umjesto mene učinio je to godinu ili možda dvije stariji od mene. To moje odbijanje krajnje je razljutilo nonu Almu i moju mamu Refiku, a kad je otac odbio da intervenira i prisili me da obavim časnu ulogu u džamiji „pred cijelim svijetom“, mama je meni prvi put u životu odbila dati sitan novac da kupim sladoled i prijetila da me slijedećeg ljeta neće sa sobom voditi u Dubrovnik na kupanje. Isto tako prvi put u životu, dok sam ja ležao uz majku i pravio se da spavam, čuo sam tada kad otac, sa susjednog kreveta na majčine strahove o mom karakteru i budućnosti reče: „Mali je drukčiji od ostalih i što mi tu možemo!“ „Na tebe se i bacio!“ ljutito je odgovorila majka i žešće nastavila „Kad si ti zadnji put bio u džamiji? Hajde reci? Sram me je što se sve u gradu govore o

tom!" Kao i često, za takvih prigovora u kasnijim jutarnjim satima, otac je povukao mamu na svoj dio bračnog kreveta. Majka se tobože otimala koreći ga „Kakva će biti budućnost djeteta? I molim te ne ponavljam to da je on samo drukčiji od...“ Tu se nagle, po običaju, prekinuo dijalog mojih roditelja i tišinu spavaće sobe jedva primjetno narušavala je tiha škripa meni susjednog kreveta. Opet, po običaju, lagano i oprezno okrenuo sam se na suprotnu stranu i zaspao.

ODAKLE POTIČU MOJI ŠEHOVIĆI

Po povjesnim istraživanjima profesora dr. Kapidžića moji su porijeklom islamizirani Bokelji koji su se, nakon povlačenja Turaka iz Boke kotorske (XVII st) egzodusom naselili u istočnoj Hercegovini. Vjerojatno su ti moji preci imali nekih zasluga kao vojnici Turskog carstva, pa su dobili imanja u grčkoj pokrajini Katarini. Tamo su otišli i potomci im ostali sve do Balkanskih ratova, kada su Grci oslobođili Katarinu. Mali broj koloniziranih u Katarini; žena, djece i starijih osoba, uspjelo je spasiti glavu. Mom djedu je pošlo za rukom da od višečlane obitelji spasi troje djece i nađe se s njima u Istambulu.

Kako je Austrougarska monarhija pomno pratila ove događaje, budući su kolonizirani Hercegovci zadržali svoj slavenski jezik, pa su ih smatrali svojima, u dogovoru s turskom vlasti, ukrcavali su preživjele na brodove i odvodili u pradomovinu. Tako su moj djed, njegov stariji sin Nazif, mlađi Arif i najmlađa kćer Nazifa došli u Dubrovnik. Kraće vrijeme bili su na skrbi dubrovačke vlasti, a onda otputovali u svoju Hercegovinu. Nedugo bili su gosti kod nekih Šehovića u Trebinju, a onda otišli u Bileću, gdje su živjeli bliži rođaci. Kad je stariji brat moga oca, Nazif, navršio 18 godina, djedov prijatelj iz Dubrovnika, pomogao mu je da se ukrci na neki brod koji je za nevelik novac prevozion putnike u obećanu zemlju Ameriku. S vremenom moj stric Nazif, zaposlen u auto industriji Forda brzo je napredovao u službi i počeo novcem pomagati svoje u domovini. U međuvremenu, djed je obnovio oronulu pradjedovu kuću, a moj otac, zahvaljujući poduci mjesnog hodže, brzo je naučio čitati, pisati i računati

s navršenih 14 godina. Zbog toga djed je u njemu prepoznavao budućeg uspješnog trgovca i s 17 godina trebao ga zaposliti kod prvog trgovca u Bileći. Do tada, Arif nije išao u veliku vojnu kasarnu samo zato da bi otud donosio kući otpatke kruha za kravu, kako mu je otac mislio; tamo je bilo dosta dočasnika s kojima je često razgovarao, posebno s jednim Mostarcem. Zanosio se mišlu da i sam jednog dana bude dočasnik carske vojske.

Ipak, Arif je počeo raditi u trgovini i nakon dva mjeseca uvjedio svog gazdu da je dobio pametnog i vještog pomoćnika. Na njegovu radost ubrzo je započeo Prvi svjetski rat. Osamnaestogodišnji mladić je mobiliziran u vojsku i nakon tromjesečne obuke u Mostaru, otišao kao posilni jednom od viših časnika s kojim je oputovao u središnju Bosnu gdje je bila škola rezervnih časnika. Mnogi kolege koji će istovremeno poći na bojišnicu, očito su mu zavidjeli. On je to osjećao i začudo, ne padaše mu na pamet nekadašnja želja za činom dočasnika.

Dulji boravak u školi rezervnih časnika, ostat će važna činjenica u njegovu životu. Tu je upoznao veliki broj profesora, učitelja, inženjera, liječnika. Među njima, posebno one iz Dubrovnika četvoricu liječnika, s kojima se družio za vrijeme obuke, dijelio s njima voće, cigarete, nabavljao za njih ribu i često sam to plaćao. S njima će zajedno jednog dana oputovati u pakleni rat na talijanskoj granici, što će nesumnjivo učiniti čvrstom njegovu vezu s dubrovačkim gosparima.

****

Gorak okus duše

Po povratku iz Splita nekoliko godina nije mi polazilo za rukom dobiti kakav posao u Gradu, iako sam do odlaska u Split sakupio dosta javnih pohvala za svoj rad na srednjim školama, uključujući tu i Nagradu grada Dubrovnika za objavljenu knjigu drama i komedija. Uz to, od 1961. do 1971. prikazano je u hrvatskim teatrima nekoliko mojih kazališnih djela, pravih uspješnica; Dubrovački škerac, U palacu Anemi, Ereditat. Zaludu, ujedinjeni kampaniliistički mediokritet imao je punu podršku

vlasti. Zato sam se iz rana okrenuo Matici hrvatskoj i njenom ogranku u Dubrovniku. Našao sam se u društvu u kojem sam se osjećao doista sa svojima, možda ne istomišljenicima, ali si-guran sam reći da nas je snažno vezivala zajednička ljubav pre-ma Gradu, vjerovanje u bogatstvo njegove kulturu i razvijenu svijesti o slobodi, tako neophodnu narodu u vremenu koje je u bivšoj državi jasno naslućivalo velike i željene promjene.

U bitci za preživljavanje morao sam se baviti (honorarno) no-vinarstvom, pisati radio drame i komedije, a ljeti i vozikati svo-jom brodicom bogate goste hotela Excelsior po plažama obli-žnjih otoka. Zahvaljujući svim tim honorarima, mogao sam s obitelji sasvim pristojno živjeti. U tom periodu dobar dio vre-mena posvećivao sam dubljem upoznavanju Grada. Put me naj-prije odveo u Dubrovački arhiv gdje sam upoznao ondašnje po-znate istraživače dubrovačke povijesti. Istina, ne s malo razočaranja, jer većina tih istraživača bili su iz ostalih republika jugoslavenske zajednice. Čudio sam se tako malom zanimanju hrvatskih povjesničara za svoj bogati arhiv. U to vrijeme neka TV serija potakla je kod malograđana silnu želju za istraživa-njem porijekla. Mene to moje porijeklo nije zanimalo, ali neki moji ugledniji rođaci u BiH i Hrvatskoj uporno su me moljakali da u Arhivu istražim tragove našem porijeklu. Iskusni arhivisti upozorili su me odmah da je moguće nešto naći, ali samo u do-kumentima o kriminalu, to jest u koliko je netko od mojih pre-daka osuđen zbog kakvog kriminalnog čina. Uz pomoć prijate-lja koji se dobro snalazio u Arhivu, pronašli smo dokument nekog austrijskog špijuna u Gradu...

Zahvaljujući nekim dokumentima, posebno onim o životu Židova u Gradu i tamnici u Dvoru, počeo sam u mislima slagati priču „nekog“ mog povijesnog romana. Obilazio sam samo-stanske biblioteke i tamo upoznavao značajne ljude, posebno one koje sam susretao u samostanu Male braće, gdje se često našao i neki zanimljivi bosanski fratar. Upravo u tim susretima nikla mi je ideja o pisanju dubrovačkog povijesnog romana (Gorak okus duše.)

Zapravo, već 1969. završio sam prvu verziju tog rukopisa, tada naslovljena „Gorčina duše“, koja se gotovo neznatno razli-

kovala od posljednje, samo u dijelu ekspozicije i završetka. Ponudio sam to 1970. prijatelju Živku Jeličiću za časopis „Mogućnosti“.

Prijatelj me sa žaljenjem uvjeravao da meni proza „posebno takva“, ne stoji, da sam „rođeni komediograf“ itd, itd, a u sve-mu ga je podržavao moj drugi veliki prijatelj, gospodar Cvito Fisković, također važan član redakcije „Mogućnosti“, kojemu se osobito dopadala moja drama „Anemi“. Složio se gospodar Cvito s Živkom da sam ipak „rođeni komediograf“, ali i dodao kako bi ja mogao „sigurno“ pisati i dobru prozu, a Živko živahno dodao „Prozu da, ali humorističku!“

Tako sam ja, mladi pokisli pisac, ne samo na duže vrijeme gurnuo u stranu „Gorčinu duše“, nego i odbacio svaku promisao na zamišljeni nastavak krojenja trilogije s okusom dubrovačke davnije i bliže povijesti.

Period od mog boravka u Splitu pa sve do rata 1991., bilo je vrijeme mog intenzivnog prijateljevanja s Živkom Jeličićem i gospodrom Cvitem Fiskovićem. Dugo vremena, kao urednici časopisa „Mogućnosti“, nudili su mi suradnju. Tek, mislim, 1970. g. poslao sam Živku rukopis romana „Gorak okus duše“, bez dodatka pjesama i s naslovom „Gorčina duše.“

Nisam dugo čekao na Živkov odgovor. Umjesto mišljenja o „Gorčini duše“, Živac, kako smo ga zvali, napisao je dugi traktat o mojoj humorističkoj genijalnosti, moleći me da mu za časopis čim prije pošaljem humoristički roman, „o kojem smo već pričali“, naglašavajući da sam ja rođeni humorist i satirik. Mislim da je ovo bio za mene veliki šok, pa sam ubrzo nazvao gospoda Cvita, ali na moju žalost i on je pročitao roman i potpuno se složio sa Živkovim mišljenjem.

Moram reći istinu da me mišljenja prijatelja o romanu, od kojeg sam puno očekivao, duboko ražalostila, zamalo nisam oduštao od slanja „Dubrovačkog kazina“, ali bilo mi je stalo do prijateljstva dvojice Spličana, pa sam se pomirio sa sudbinom.

Činjenica da je brojna čitalačka publika, ne samo u Dalmaciji, prihvatile „Kazin“ još dok je tiskan na stranicama časopisa

„Mogućnosti“, objavljivanje „Kazina...“ kao prve knjige „Dubrovačke tralalalogije“ (1974. g.) dočekan je s velikim zanimanjem publike. Tome su sigurno doprinijela i ondašnja najoštija pera književnih kritičara. Nekolicina istaknutih prozaista starije generacije nesebično je dijelila komplimente mom hrvatskom humorističkom romanu, a neke od njih ponukalo da se i sami uspješno okušaju svojim humorističkim prozama. Jednom rječi, sve se to događalo daleko iznad mojih očekivanja. Toliko su mi porasla krila da nije čudo što sam za tako kratko vrijeme napisao cijelu „Tralalalogiju“,

1976. tiskan je u Splitu, kao posebno izdanje, drugi dio „Dubrovačke tralalalogije“, „Savršeno umomorstvo“, a 1977. treći dio „Veljun“. Zbog finansijskih poteškoća izdavač Čakavski sabor u Splitu odustaje od daljeg tiskanja preostale tri knjige.

Budući je brojni i ujedinjeni savez dubrovačkog mediokriteta i kampaniličke invidije, (osnovan davne 1961., nakon prizvedbe moje komedije „Dubrovački skerac“) cijelo vrijeme od početka tiskanja „Tralalalogije“ u časopisu „Mogućnosti“, vodila podmukli rat protiv mene i mog „pisanja“, bilo mi je potpuno jasno koji je pravi razlog prekidu daljeg tiskanja „Tralalalogije“. Zapravo, to me obradovalo, budući i sam nisam bio zadovoljan s petim i šestim dijelom, u kojima mi se činilo da je nepovratno zagubljen ne samo moj držićevski humorni pristup.

I u četvrtom dijelu „Tralalalogije“ bilo je nekih nedostataka, ali u cjelini mi se činila zrelijom od svih ostalih, zbog čega mi je bilo žao što neće biti u Splitu objavljena.

Brzo sam zaboravio svoje neuspjehe i povratkom u Arhiv, vratio sam se povijesnim temama, kao onda kada sam pisao „Gorčinu duše“. Za kraće vrijeme, tijekom 1979. godine napisao sam roman o Marinu Držiću („VIDRA“), a objavljen u Zagrebu 1980. g. Zapravo, taj roman se začeo negdje 1972. ili 1973. godine kao posljedica političkih i kulturnih događanja 1971. Kao pisac bio sam čvrsto povezan sa sudbinom pododbora MH u Dubrovniku, a jedno od mojih zaduženja bilo je i realizacija ideje o osnivanju i izgradnji Doma Marina Držića. Pišući o sudbini Marina Držića, gotovo sam je poistovjetio sa sudbinom naše Matice Hr-

vatske, zapravo s Hrvatskom, što je vjerojatno u ono vrijeme lako pokrenulo asocijativne tokove čitatelja, ne samo visoko obrazovanih. Što reći na jedinstven stav književne kritike o vrijednosti knjiženog djela, na relevantne književne nagrade, hrvatske i jugoslavenske?!

Ovo je bio razlog da su me te iste godine zvali izdavači kojima sam slao svoje rukopise. Istog dana, ne sjećam se nakon koliko godina, javila su mi se dvojica s namjerom da u toj godini objave petu i šestu knjigu „Tralalalogije“ koje sam bio otpisao. Na žalost nisam ih odbio, a vjerujem zato što sam upravo tada počeo u Vitaljini graditi imanje „Janino“, za što su trebali ne mali novci.

Nije me toliko čudilo što nitko od izdavača kojima sam poslao „Gorčinu duše“ ne pokaza zanimanje. Istina, branio sam se činjenicom da sam možda otišao predaleko u nekoj inovaciji romanesknog pripovijedanja, ali

otkad sam nazočan u Vitaljini skoro cijelu godinu, promijenio sam ne samo naslov romana (sad se zvao „Gorak okus duše“) s djelomično redigiranim uvodom, u kojem se spominje selo Bezbozi.

Nije mi bilo jasno zašto tako loše prođe treći dio „Tralalalogije“ („De bello

Ragusino“), s pitkom pričom i s toliko dobrog mediteranskog humora.

Slučajan susret u Gradu sa zagrebačkim prijateljem - piscem uputio me da tekst pošaljem Nenadu Popoviću, uredniku poznate i respektabilne izdavačke kuće „Grafički zavod Hrvatske“. Čekao sam možda samo dva tjedna, kad me urednik Popović pozvao telefonom da čim prije dođem k njemu u Zagreb.

Već sutradan odletio sam u Zagreb. U velikoj i glasovitoj izdavačkoj kući dočekaše me zaista kao nekog „pravog“ pisca. Nakon poduzeć referata o mom djelu, koje očito Nenad smatra iznimnim i koje će čitalačka publika sigurno prihvati. „Hit, pravi hit!“ kliktao je s radošću urednik.

Ubrzo, te 1980. godine tiskan je moj roman „De bello ragusino“. Mogao sam sve očekivati osim razočarenja i neuspjeha, ali

nažalost, dogodio se doista pravi fijasko. Mislim da je to jedina moja knjiga o kojoj u javnosti nije ni riječi napisano. Urednici su me uvjeravali da će to biti pravo čudo. Čudo se doista dogodilo, ali sasvim suprotno njihovim predviđanjima.

U svemu tome sigurno sam više žalio dobromanjernog urednika Popovića, nego li sebe koji, unatoč svemu, nije promijenio svoje mišljenje o mom romanu, naprotiv, gotovo me uvjerio da nisam ja kriv za neuspjeh, već nedovoljno estetsko obrazovanje kritičara koji, kako reče, još uvijek uporno slijede teoriju „socirealizma“.

Duže vrijeme, po povratku u Grad, razmišljao sam o urednikovim estetskim pogledima i odjednom zaključio da bi ga sudeći po svemu mogao osobito zanimati moj rukopis romana „Gorak okus duše“. Ne znam koliko dugo sam se kolebao poslati mu rukopis, ali poslao sam ga i sa, do tada ne doživljenim uzbudnjem i strahom, očekivao urednikov odgovor. Čekao sam ne više od desetak tjedana, a meni se činilo cijelu godinu. U preporučenom pismu nisam pročitao urednikovu recenziju, nego poziv (sličan onom kojega mi je poslao u vezi s romanom „De bello ragusino“), dakle samo jedna rečenica „Dođi čim prije u redakciju, čekamo te!“

Otišao sam u Zagreb i sastao se s urednicima Popovićem i Goldsteinom. Obojica su naizmjenično govorili o posebnim kvalitetama mog povijesnog romana. Očekivao sam da će, nakon lošeg iskustva sa mnom, biti sada suzdržaniji u hvaljenju, ali to se nije dogodilo, naprotiv neprestano su pljuštale samo uvjerljive hvale i povjerovao sam da je doista riječ o iskrenom oduševljenju mojim djelom. Na koncu, Nenad me upozorio na neke sitnice u rukopisu koje smo odmah zajedno otklonili.

Prije negoli ću se oprostit s urednicima, zapitah kada misle objaviti roman, na što mi urednik Popović kratko odgovori „Možda i za nepuna dva mjeseca.“ Nakon kraće stanke dodao je zagonetno „Samo pod jednim uvjetom!“

Slijedilo je potanko Nenadovo objašnjenje glavnog razloga neuspjeha mog romana „De bello ragusino“. Da se taj razlog ne bi ponovio i s „Gorkim okusom duše“, kratko je odgovorio da ovaj roman mora ići pod nekim pseudonomom.

„Samo s pseudonimom!“ pridružio mu se Goldstein. U poduljem nastavku diskusije obojica su me uvjeravali i na koncu čvrsto uvjerili da nažalost, postoji i u našem socijalističkom društvu, kao što je postojalo prije njega, „duboko ukorijenjeno prebrojavanje krvnih zrnaca“, posebno kad je riječ o kulturi i umjetnosti. Predložih im da sam izmislim konavoskog Argen-tinca Raula Mitrovicha, porijeklom iz sela Mitrovići u Vitaljini, koji je za vrijeme drugog svjetskog rata kao dragovoljac, vojni pilot došao iz Argentine u Veliku Britaniju da se u legendarnim RAF-ovovim zrakoplovima bori protiv Hitlera.

Urednici u Grafičkom zavodu bili su u pravu. Roman „Corak okus duše“ izazvao je veliku medijsku pažnju, a visoke ocjene uvaženih kritičara dale su povoda dnevnom tisku da na svojim stranicama nagađaju je li zaista riječ o našnjemu iz Južne Amerike, ili o nečijem pseudonimu.

Čitao sam u novinama da roman konkurira za prestižnu „Ninovu nagradu“. Budući je moj vjenčani kum, pisac iz Zagreba, bio i član žirija nagrade, neki su me uvjeravali da mi nagrada „ne gine“. Uz to mogao sam računati i na prijateljsku potporu nekolicine istaknutih beogradskih pisaca, mojih dobrih prijatelja.

Nažalost, nagradu je dobio netko drugi. Urednik Goldstein, kao i još neki prijatelji, okrivljivali su za to mog kuma, člana žirija, koji je dva dana prije odluke otkrio znatiželjnim novinari-ma tko se krije iza pseudonima Raula Mitroviića. U telefonskom razgovoru urednik Goldstein me uvjeravao da me moj vjenčani kum „prodao“ svojim beogradskim sponzorima, možda i za do-bru jednokratnu „klopnu“ u nekom gurmanskom restaurantu. I onda, branio sam kuma i doista bio uvjeren u njegovu prijateljsku odanost.

JOSIP ŠKERLJ**VEČERNJA PROZA**

ŠTO je nama danas ovo sunce?
politika? ljubav? novac? turizam?
čitaš: sunce se preselilo preko crte.
ljubav je novac. turisti gaze i prljaju grad.
grad je glup i razmažen podnosi i moje noge, i tvoje, i tvoje.
u staroj luci sjedim na klupi. možda sanjarim?
odmaram stopala. fotograf me gleda. snima
i dio vlažnog zida.
ne razmišljam ni o čemu. samo gledam. u oku mi igra
valova i stijena. promatram sukob brodica
i valova.
lijep je nemir galebova
nad površinom vode.
nisam pijan, samo sam
nježno zločest prema samome sebi.
ne psujem. dosadno je. u ove sate ne znam se
nadmetati s ribama, jarbolima, izmišljenim protivnicima
pa ni prkositi sebi.
jedan pas pomokrio se, drugi pas dolazi,
pomiriše mjesto uznemireno otrči.
još dva dana, rekla je, ljeto će se sunovratiti
u more. sjela je na klupu do mene.
zazvonila su crkvene zvona.
vjetar je raznio zvuk preko krovova.

zove na večernju, rekla je. zatim cigareta zatreperi.
otpuhnula je dim.

žena kao da se vratila iz nepoznatog
svijeta u sadašnji život.

oprosti, plačem kad čujem zvona, takva sam.
tješi me, samo mrvicu, ludim, umorna sam.

zagrli me kao da je ljekovito. samo načas
stisni mi ruku, samo tren da zaboravim:
otišao je moj čovjek bez mene,
napustio zemlju a vjerujem i nebo.

kuća ipak nije pusta ali kao da jest.
neću govoriti o djeci, ona su teška, sebična, svoja,
iskorištavaju svaku sekundu u svoj dobitak. davim?
oprosti, rekoh, ne umijem te zaštiti.

ja bih samo seks, možda ne bih ništa.
zaljubljen nisam u tebe, nisi ni ti zaljubljena u moje oči.
treba netko iz druge mladosti i lud.

ne znam tebi pričati da još postoje nevini oblaci,
ne znam pričati o crvenim cipelicama tvoje unuke...
drski prijatelju, ranjen si kao i ja. krvariš.
tvoja bivša ljubav prošla je drugom ulicom.
osjećam, imaš želju sjesti preko puta, piti kavu,
ne reći ništa, možda nečujno pohvaliti
miris njene kože. a nogu, kažeš, ne može napraviti korak...
mislim, ona danas i ne zna da ti postojiš.

ja postojim, ja? ja sam sama, lomna,
ti bi da ne postojim, hitnuo me u lavu neka izgorim, nestanem.
da, ni ja tebe ne volim. plačem, ne brišem suze.
smiješ se meni ludoj ženi. neka!

gledam te, vidim. mogla bi pomoći. neću!
večeras, srce mi je ružno, zločesto.
i duša mi je ista. idem, odlazim od tebe,
o zli čovjeće, volim znati da patiš.
volim te, oh i ne volim. odlazim, utopit ću se
u gradsku noćnu vrevu.
gradska svijetla su se upalila. ne znam što ću,
krenut ću u nepoznato.
krenuo sam.

DOLAZAK ZIME

NA KRAJU dana možda sjednem, naslonim
leđa na jebuzovnu riječ. prevareni sati
prevarili su mene i mene. čudim se kamo su
nestale lude riječi, ludi snovi. istina u srcu
nema odgovor. u vremenu prije ovog vremena
govorio sam toj ženi: ako nisi dio rješenja,
dio si problema. tako, od jučer si putnica,
putuješ i odmičeš od zidina, kula i bastiona.
putem možda nađeš čašu pitke vode.
danас je ovdje more gorko i opasno.
tko ti sada ljubi oči, usne, nije važno.
a ljudi prolaze, ne primjećuju moju ruku i lijepa stabla.
evo noć je došla odnikuda. izlazim na balkon
u majici bijeloj od mjesečine. ljut sam,
prosio sam i ljubav i komad kruha.
ništa, prazno. neprijatelji razočarani,
mačkama ni prijateljima nisam dijelio darove.
jedan neznanac, gledao sam, pretraživao je kante za smeće.
plakao je, nadao se grudvi zlata.
gladan sam, gladan.
točim čašu hladne vode.
polako pijem. vjetar izmišlja znakove. obuzet
neizgovorenom psovkom neprimjetih da propuhuje.
duša mi je tužna ali pjeva.
sam sam, lijen skuhati čaj s medom.
kasnije iza ponoći, iza dva, iza tri preskočila je
jesenju ogradi, osjetih ruku zime na ramenu.

SANELA BUDALICA MECO

ମାତ୍ରାଶ୍ରେଣୀ
ବିଜ୍ଞାନ ଓ ପରିବାର

ODABRANI LIST MENI DRAGE KNJIGE

- SREDNJOVJEKOVNI BOSANSKI GRAD DUBROVNIK KOD ILIJAŠA I NEKROPOLA U KOPOŠIĆIMA SA STEĆKOM VELIKOG BOSANSKOG KNEZA BATIĆA

Januarskog jutra srela sam profesoricu Sanković u Sarajevu, željela je i našoj kolegici u Dubrovniku poslati izvrsnu monografiju Stari gradovi u Bosni i Hercegovini u izdanju ICO-MOS BiH, ugodno smo popričale i dotakle se pričom, neizbjegno, ovaj put srednjovjekovnog bosanskog grada Dubrovnika.

Razgovor s profesoricom i njena pohvala lokalnoj zajednici i posebnosti lokacije srednjovjekovnog bosanskog Dubrovnika i nekropoli sa stećkom bosanskog kneza Batića u selu Kopošići su više nego dovoljan motiv za naš kasnoaugustovski izlet 2015. godine koji nam je pružio prekrasan doživljaj, dan u mnogočemu iznimam. Volim kad naše priče dana krenu spontano i neu-siljeno. Lijepi dani, čini se, nekako traju od samog početka do svog smiraja pa onda u mislima ostaju dugo. Iz ove perspektive, to je izlet kojeg se sjećam rado, s velikim veseljem i dan koji na neki poseban način traje u mojoj impresiji i sjećanju, dan koji će, sljedeće, 2016. imati svoj nastavak kao da nije niti prestao. I tad sam već posve bila sigurna da ćemo bosanskom Dubrovniku *dohoditi* narednih godina.

Na listovima ugovora iz dubrovačkog arhiva od 11. 06. 1404. godine, u dijelu spisa Dubrovačke kancelarije o prijevozu soli u Bosnu zabilježeno je prvo pominjanje ovoga grada, a 1605. du-

brovački kroničar Jakov Lukarević zabilježio je da su stari bosanski Dubrovnik osnovali dubrovački trgovci, trgovci Raguse, pošto im je bosanski ban Kulin dao rudnike na korištenje ili kako još piše Lukarević da je druga priča o postanku vezana uz kralja Grubešu koji nagovori neke Dubrovčane da baš tu u bosanskim vrletima sagrade ovaj grad. Nadalje Salih Muvekkit, bosanski povjesničar 19. stoljeća, navodi da je 'Kulin ban 1197.- 98. našao srebrne mejdane u planini Jagodini, pa je, nemajući vještih ruda-ra dao mejdane u zakup Dubrovčanima koji su tu napravili tvrđavu. Oni su sagradili jednu malu tvrđavu za čuvanje opreme i proizvoda, kraj rudnika, u selu Nadežiću u kadiluku Vareš, na mjestu gdje se sastaju rijeka Misoča i rijeka Zenik.' Tako valjda i bi da je tvrđava nazvana, zasigurno, po imenu grada njegovih graditelja, Dubrovčana. Bosanski Dubrovnik za svog vremena spominju i Milenko Filipović, Đoko Mazalić, Pavao Andelić, prof Husref Redžić...

Ipak, za mene potpuno oduševljenje pričom o ovom gradu je spoznaja da bi bosanski srednjovjekovni Dubrovnik mogao biti mjesto gdje je promišljena i mjesto zbog kojeg je 29. 08. 1189. godine ruka dijaka Radoja bosačicom napisala riječi povelje Kulina bana '*U ime oca i sina i svetog duha. Ja, ban bosanski Kulin, obećavam Tebi kneže Krvašu i svim građanima Dubrovčanima pravim Vam prijateljem biti od sada i dovijeka. I pravicu držati sa Vama i pravo povjerenje, dokle budem živ.*' Historiografija ne bilježi ovakav podatak egzaktno, ali kad bi ova povijesna pretpostavka, u velikom osobnom zalaganju i po opsežnom istraživanju ljudi koji, i u ovo naše vrijeme, vole i žive ovaj srednjovjekovni grad i svoj zavičaj, postala dio povijesne istine, zasigurno znam, sreća i zadovoljstvo jednog čovjeka bi bili neizmjerni, upoznala sam ga, poštovani gospod Perica Mijatović neizbjježni je dio ove priče ili bolje rečeno kroz sitnu inverziju riječi Perica je priča ovog grada.

Te male povijesne neočekivanosti koje se otkrivaju čitanjem povijesnih vrela uvijek mi osvježe pamćenje, naime, baš ova povelja, Povelja Kulina bana, bosanskoga bana, upućene Dubrovčanima, po prvi put spominje i daje u pisanom obliku slavenski nazivi žiteljima i vlastima Dubrovnika - Dubrovčani a ne onaj po latinskom nazivu grada Raguse.

Krenuli smo 2015. prema tom sjevernom Dubrovniku. Sve kao po starom, uključivo dragu Ninu, ona je nova članica odabrane družbe, rano jutro, džip pred našom kućom i redom: profesor Oma, Meco, Mak, Zappa, draga Nina i ja s panikom da li je sve 'kako treba', sve poneseno, obučeno, obuveno, sve apsolutno-tako-malo-važno, brinem ja i o takvima stavrima. To toplo stvorene, Nina, autorica prvog, nagrađenog dječjeg ilustriranog rječnika bosančice, malo dizajnersko osvježenje, fini iskorak iz 'izreži-zalijepi' dizajnerske ustaljenosti je za ovaj odlazak k Dubrovniku i posjet famoznom, finom bosančicom ispisanim stećku kneza Batića u Kopošićima, upravo suputnica za poželjet. Koji krasni struk ljubitelja srednjovjekovne baštine na putu k Dubrovniku. Odabrali smo put preko lijaša iz pravca Sarajeva kud' cesta prema bosanskom Dubrovniku krivuda preko rijeke Misoče i dalje starim putem prema Nabožiću i Tisoviku. Kod skretanja s glavnog puta, tu pred nama, tabla na kojoj piše naziv mjesta - Mlini, prokomentiramo da put i k ovom Dubrovniku vodi kroz Mline, baš kao naš Dubrovnik i naši Mlini, nasmi-jemo se koincidenciji. Starim makadamski put nas vodi prema kamenolomu u susret mjestu gdje se rijeka Zenik ulijeva u Misoču. Iako makadamski, put je prilično *prolazan*, na dijelovima

---

čak proširen, džip bez problema svladava kilometre i već pred napuštenim majdanom ugledamo smeđu tablu i natpis *Starobosanski grad Dubrovnik i nekropolu Velikog kneza bosanskog Batića* pa svi po redu jedno po jedno, a poneki i skupa, kod natpisa se neizbjježno fotografiramo.

Ubrzo uz lagantu priču i hrpu dobrog raspoloženja zastajemo pod strmim obronkom na kraju vozivog puta i tu pred nama uz jedno iznenadno ‘ouu’ nađemo se pod stijenom koja dominira svojim mojsijeuskim, surovo profiliranim obronkom i fascinira u svojoj posebnosti, nismo mogli ne primjetili to malo kiparsko poigravanje prirode, Odžačke stijene. Odmičući dalje od Odžačkih stijena laganim pješačenjem stig smo podno zelenih obronaka Huma na kojima počiva bosanski Dubrovnik pa uz šumsku stazu prema gradu pregledamo ploču Komisije za očuvanje spomenika s kraćim povijesnim faktima o gradu i tlocrtom grada. Grad Dubrovnik je sa svojim podgradjem bio glavni centar srednjovjekovne župe Vidogošće – Vogošće, a potom župe koja dobiva naziv Dubrovnik i naposljetku nahije Dubrovnik za vremena osmanske vladavine. Godine 1655. biva napušten nakon odlaska dizdara i posade, stoji na natpisu ploče. Od sjećanja na to vrijeme konca života ovog grada osta samo golem prelomljeni kameni nišan u dubini šume pod strminom puta možda baš kao sjećanje na jednog od dizdara dubrovačkog grada ili seraskera dubrovačke nahije. Trebalo nam se baš potruditi pa mu prići.

Osjećaj pozitivne energije na ovom pohodu priuštiti će nam jedan iznimski doživljaj, a dobre misli svakako jesu snažna, inspirativna, motivirajuća energija. Pozdravismo usput i prolaznike, nismo dakle jedini. Pri samom usponu šumskom stazom za-

duženja za nošenje su bila određena bez iznimke, ruksaci, hladno piće, nešto fino za prigristi za malo jače a čuvanje ko'slanca puštenog Zappe podpade u Makov djelokrug. Putem plijeni pregršt prekrasnih miholjica, šumskih ciklama, kao pozdrav i dobrodošlica mjestu i već se nađosmo podno stjenovitog zapadnog obronka koji, kao po pravilu, prelazi u oskudne, pa dijelom jasno vidljive ostatke srednjovjekovnog ziđa bedema gornjeg grada Dubrovnika. Dalje pristup nije lagan, trebalo se stijenama uspeti ali srećom dočekaše nas drvene stepenice, *basamake* kako profesor reče. Penjanje posta jednostavnije a i znatiželja vodi naprijed. Priđosmo dijelu utvrđenog Gornjeg grada otkud su još jasnije vidljivi i tragovi bedema, kule ili dvora, potom utabanom stazom južno, izvrsno, na pravom mjestu postavljene drvene stepenice uz ostatke južne kvadratične kule vode k zapadnom najuzvišenijem dijelu bosanskog Dubrovnika i, kako drugačije, polako uz drvene basamake jedno za drugim prema vrhu. Dočeka nas krajolik zelenog prostranstva bosanskih šuma, prizor vrijedan bogova i neopisivo uzbuđenje jer smo dio ovog mjesta i dio grada obgrljeni planinama Nabožić i Tisovik uz duboki šum rijeke Misoče. Grad leži u pravcu od istoka prema zapadu u duljini koju nije lako sagledati, a ne usuđismo se niti krenuti prema njegovoj istočnoj strani i višekutnoj kuli stražari. Te 2015. godine, nažalost, o kuli smo znali tek da postoji kao dio ispisanog teksta knjige profesora Redžića uz opis i naznake postojanja dvora i sjeverne utvrde. Počivaju mu rasuti mîri tu negdje pored nas u nepristupačnoj gustini raslinja.

Zdravica za ovaj posebni grad, u rukama fine staklene čaše i zvuk kojim se sudare njihovi vrhovi, veseli žamor. Mak se tako krasno smije i šali s nama, izrasta u dragog mladića koji, već je zbilja očito, ima fini smisao za humor i vrijeme prohuji u dobrom društvu... Ipak, posebni dio dana, mali dio vremena koje poklonim samo sebi, kreće odlaskom gradu u pohode, onoliko koliko mogu dosegnuti kroz već, nažalost, formiranu šumu koja mu prekriva najveći dio. Vratno bílo, osjetih, tuče užurbano od uvijek-prisutne trunke straha i neizvjesnosti teškog silaska do podnožja zapadne bedemske kule, niz stijenu na kojoj ostavljam

---

veselo društvo, pa stigoh strimim puteljkom preskačući dje-love survanih zidova podno kamenih ostataka dvora gdje se možeš vratiti u neko zaboravljeno vrijeme, čuti topot konja, arhaične zvukove ako dovoljno željno zamisliš, možeš stati pred nepostojeće dveri podno vitla drvenoga mosta i stresti se od zvuka udara peta teških čizama o pod, gromkog glasa, zvezketa metala ali i osjetiti radost i čuti suze, možeš i mnogo više čuti možda čak i škripu pera unutar skromnog skriptorija dok se mastilo upija u pergamenu. I već se opet treba nekako vratiti pentrajući se strminom natrag, u stvarnost, gdje ostade samo još pogled prema istočnom rubu grada. To je sve što mogu, pogled raspršen po šumi u njegovu oboru, a istočna kula osta neviđena negdje duboko iza. Ipak, nekako, tad već znam biti će prilike da se sretnemo.

Htjela bih opisati ovaj grad, htjela bih pišući o njemu dati mu na značaju, jer to uistinu i zaslužuje, ali što ja mogu reći o tom gradu, malo, gotovo ništa. Ipak, često se pitam po kojoj zasluzi, kojom srećom ćemo moja obitelj i ja upoznati poštovanog gospara Pericu Mijatovića, to ne znam objasniti, čovjeka koji diše i živi ovaj grad i čovjeka koji će nas 2016. godine opet provesti njegovim ostacima i širim krajem. Tad se sve poklopi i nadoveže kao potpuna priča koju je on slagao neprekidno punih dvadeset godina. Slušamo gospara Pericu, na Dubrovniku, augusta 2016. godine i to je kao kad sitne komadiće, čak krhotine historije redate u prefini slijed, mustru, združite ih filigranskom tehnikom i dobijete historijski uradak nastajao godinama, svjedočite tom radu, neprocjenjivo iskustvo. Grad dobije svoje godine, svoje građevine, svoje ljude i postaje jasni smisaoni povijesni i arhitektonski fakt. Te kasnije 2016., u ponovnom obilasku bosanskog Dubrovinka, jedna historijska krhotina iz fine povijesne priče o gradu će me nadasve oduševiti, shva-

tit ću taj ustrajni Pericin rad u stvaranju istine o ovom gradu. Pored usputne biljke, uz makadamski put k Dubrovniku, naša auta se zaustaviše a gospa Perica pripovijeda kako je ta vinova loza također svjedok postojanja naselja i života podno Dubrovnika jer se u turskim defterima iz 16. stoljeća pominje ubiranje novca od uzgoja vinove loze u Dubrovačkoj nahiji... i zbilja pored nas u nepreglednoj šumi bosanskih autohtonih vrsta pronađeni ostatak medijavelnog agrara, trs loze, prepleo svoje listove po kupini i nekoj bjelogoričnoj biljci kao živi svjedok postojanja grada i života ljudi u njegovoj varoši, dakle bijaše to grad koji je živio. Dubrovnik je imao svoj gornji grad s četiri kule, dvor i gornje gradske bedeme, donji grad s oborom, podgrađe i naseljenu kamenim zidinama ograđenu varoš s ulicama i kućama prostirtim sve do, na sreću, napuštenog recentnog kamenoloma. Dio današnjeg, gustim raslinjem zaraslog prostora ponad kamenoloma na predjelu srednjovjekovne varoši, još uvijek se u narodu naziva Ulica.

Vratimo se 2015. godini i vanrednom doživljaju navrh Dubrovnika, mjesto koje veže za sebe. Polako kupimo stvari, sami sebe, jedni druge i ja osobno masu misli koje lutaju pa se lagano uputismo istim putem nazad, niz jedne basamake pa druge. Zaostajući krajičkom oka spazih oštiri izraz lica dragog Meca jer ja, kao obično, uvijek želim nešto još malo do-vidjeti i do-pregledati i sa mnom se, kao, ne može ništa planirati, ma sve lijepo izčitano u pogledu. Sabrah se pa potom nazad šumskom stazom do podnožja prilazne stijene, još jedan pogled na taj čak i fonetski dominantni izričaj, Odžačke stijene, pa krenusmo put sela Kopošići.

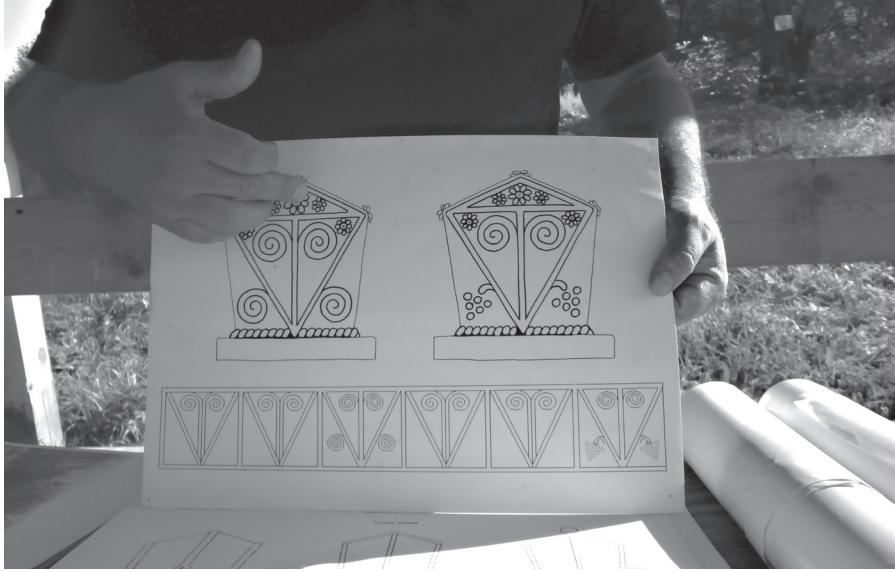
Začas smo, čini se, već prikraj manjeg izletište podno nekropole u selu Kopošići. Osjetimo iskonski miris dima i vatre, miris prapočetka trajno zapisan u receptorima ljudskog osjeta koji pobude fini osjećaj ugode. Tesarskim vještinama napravljene klupe pred nama a uza stol ljudi u ugodnom druženju pored vatre. Istrčava nestašni Zappa i začas se već svi raspršimo tim krasnim obronkom, pregledamo obližnje već potonule i vremenom izbrazdane stećke a dragi ljudi nas upućuju ka vrhu brdašca do nekropole. Pred nama metalnom ogradiom okruženo recentno groblje i na samom ulazu čekaju nas ti prekrasni svjedoci bosanskog srednjovjekovlja, stećci, njegovi najizuzetniji primjeri

nastali u 15. stoljeću. Baš na tom mjestu su oni posebi, sljemenjaci, pod kojima leže veliki bosanski knez Batić i njegova supruga Vukava. Kad bismo pisali o nekom *djelu* svakako bismo prvo spomenuli autora, njegovog tvorca. Stojeći pred stećkom kneza Batića stojimo zasigurno pred *djelom*, nažalost *djelom* kojemu je tvorac nepoznat a najvjerniji opis o *kovaču* koji oblikova stećak preda mnom, za mene, su riječi profesora Krzovića... „*Njegov rad na ovom lokalitetu je ostavio nekoliko primjeraka koji su svojom obradom proporcijama, plastičnim ukrasima blizu jedne vrste akademizma*“. Osim isklesane fine tordirane bordure, izrađene u minimalističkom maniru, koja je zasigurno mog profesora Krzovića i potakla da napiše magistralnu rečenicu o ovim *stećcima* pažnju zaokuplja i klesani natpis u profinjenoj bosančici na stećku Velikoga kneza bosanskoga Batića:

+ *Va ime otca i sina i svet[al]go d[u]ha amin'. Se leži knez' Batić' na svoje[ji] • zemljji na plemenitoj, milostiju b[o] žijom' i slavnoga g[ospo]d[i]na kralja • Tvr'tka knez' bosan'ski. Na Visokom' se pobolih', na Dubokome • me d'n' dojde. Si bilig' postavi gospoja Vukava • s mojim dobrim, i živu mi virno služaše i mrtvu mu posluži*

Stećak je odnedavno otkopan i podignut iz zemlje, hvala dragim ilijskim entuzijastima i na tome. Tu uz njega podignut je i utonuli sljemenik pod kojim su tijekom arheološkog istraživanja pronađeni dijelovi kostura i finog brokatnog zlatom optočenog

plašta vlastelinskih obilježja, a najzačudniji dio otkrića jeste sva-kako da kostur bî polegnut bez glave. Nešto dalje skreće pozor-nost dimenzijama prilično manji stećak za koji se pretpostavlja da bi mogao nadkrivati dječji grob, potom sjedoh na kamenno podnožje Batićeva stećka s potrebom samo da budem dio mjesta.

Stećak za koji se pretpostavlja da pripada supruzi velikog kneza, Vu-kavi, leži usporedo s kneževim i posebna je priča od godinu dana posli-je. Te sljedeće 2016. promatram, pod trijemom uz nekropolu, u Perici-nim rukama na finim tehničkim nacrtima prikazan razvijeni plašt stranica s ornamentikom Vukavinog stećka i pred mojim očima iscrt-a se priča o životu isklesana u kamenu. Na početnom crtežu su fine viti-ce loze u svom začeću, svaki sljedeći ornament stećka gradi život sve do posljednjeg na kojem se ukažu dva grozda rođena iz tih istih vitica i kao da prolazim slikama životnog stabla srednjovjekovne kamene alegorije života. Gospar Perica tumači, kamen nam govor, ja imam rijetku prili-ku da mi bude pokazano, a samo izuzetni to spoznaju.

Silazak s nekropole je opet sporadičan, jedno po jedno, u trku ili laganom hodu, kako 'ko po svojoj gospodskoj volji. Spontano, dragi ljudi, okupljeni za stolom podno nekropole nas svratiše da sjednemo s njima, osvježimo se i potom kako to inače u ugodnom društvu može biti već se na zajedničkoj plitici nađoše majstorkom rukom, poštovanog Meha, pečeni čevapčići, sudžu-kice, sir iz naših zaliha, profesorov francuski kruh svjetlog va-lera burgundsko crvene boje i za našu vegetarijanku Niňu peče-ne paprike punjene kriškama pomadora i sira, pravi specijalitet s roštilja, da se ne pomisli kako se tu i vegetarijanci ne mogu

gostiti. Mak uz vatru s meštom Mehom reda roštiljarije na užarenu platu, mali šegrt budno sluša što mu se govori a okupljeno društvo, Zoka, Slavko, Oma i Meco uz kupicu dalmatinske travarice diskutiraju pa se ovim slikovitim prizorom završi lijepa priča 2015. na Kopošićima, ljudi *nazbilj* pronađoše jedni druge.

U Makovom rusaku našao se i novi nožić, planinarska čakijica, dar dragih domaćina s Kopošića jer kakav je on rođeni 'Sarajevac' kad na izlet ide bez čakije. Predveče se vratismo putem preko Taračin Dola, magični krajolici raštrkanih sela i zelenih nepreglednih visova prate nas sve do puta koji s Nišićke visoravni vodi k Sarajevu, pa onda nove vizure, nove impresije nikako da prestanu. I eto, tako nekako, jednostavno znam, moramo se vratiti ovom gradu i ovom mjestu.

Zbilja, 2016. vratismo se Dubrovniku i Kopošićima u višesatni obilazak omirina bosanskoga Dubrovnika u društvu gospa Perice i nje-gove supruge, a naša mala obitelj postade bogatija za nesvakidašnje iskustvo i nove prijatelje, malim dijelom već napisano, velikim dijelom iskustvo koje nije lako ispričati jer mora se jednostavno Dubrovniku doći, mora se s dragim Mehom, Zokom, Antonom, Hazirom, Kesom i sad već Makovim prijateljem Dinom, između ostalog, i za stol sjesti i dan odživjeti. Hvala dragoj gospođi Agneti na ubranim iliškim malinama koje smo s velikim veseljem pojeli na srednjovjekovnom Čajangradu te 2016. godine. Čajangrad je, naravno naša nova priča.

Na kraju, pak, ove moje male isповijedi s izrečenim sitnim crticama o bosanksom gradu Dubrovniku ne smijem izostaviti da su ovaj grad i šira zajednica, ljudi zavičaja i često trome institucije dužni gosparu Perici Mijatoviću odati veliku zahvalnost i poštovanje... o ne, nakon manjeg promišljanja čini se da je gospod Perica ipak na neki način dužnik Dubrovniku koji treba zapisati svoj prekrasni filigranski povijesni uradak zvani *bosanski Dubrovnik i nekropola Kopošići* stvaran dugih dvadeset i nešto godina i predati ga nama i historiji i, konačno, onima koji dolaze iza nas.

Jedan događaj, me ponukao da napišem nešto u obliku rezimea mojoj prići o Dubrovniku. Činilo se poštovanom gosparu Perici da se skice i fakti iz dostupnih povijesnih uradaka o srednjovjekovnom gradu Dubrovniku ne podudaraju sa stvarnim stanjem insitu u što sam se i ja zbilja, nakon njegovog podrobnog objašnjenja i istraživanja, uvjerila pa se tako čini da potpisnici nekih povijesenih skica o srednjovjekovnom gradu Dubrovniku nisu čak ni bili na lokaciji. Može se to zaključiti po vidljivom odudaranju dostupnih nacrta ostataka grada od nekog stvarnog stanja koje je jasno čak i amaterskom oku. Postavlja se logično pitanje, s koliko napora je moguće i kako, danas prihvaćene historijske, bilo skice bilo pisane retke, korigirati da budu vjerodostojni, a ne po inertnosti sustava i recentnih povijesnih autoriteta prihvaćeni iskuljučivo jer su zapisani, pa bilo i od strane, eminentnih arhitekata, historičara ili arheologa. Naravno, ne bih zapisane ili skicama iznesene propuste u današnjoj dostupnoj povjesnoj gradi i literaturi okarakterizirala kao namjerne, to nije moja intencija, ali može se ustvrditi, da je kod opisivanja i iscrtavanja tog historijskog blaga u danas dostupnim povijesnim vremenima, ipak samo u dobroj namjeri, svakako moglo doći do propusta zbog nedostupnosti lokaliteta, zapuštenosti i drugih okolnosti. Dakle, trebalo se upustiti u posao odvezivanja Gordijskog čvora, ali ne lakšim putem, mačem, nego onim zahtjevnijim ali vjerodostojnjim, nit po nit odmrsiti, rasplesti i nanovo posložiti povijesne činjenice i artefakte, a poštovani Perica se usudio.

Rasplitanje čvora donosi sa sobom te sitne skoro nepremostive prepreke, pa će se pokušati u priči o srednjovjekovnom Dubrovniku dotaći i dijela recentnih rasprava i dilema koje se vežu za ovaj grad, dilema o postanku i točnosti njegovog imena. Ja pak s velikim oduševljenjem kroz tekst moje ne-znastvene, ne-povijesne i ničim obvezujuće priče jasno ističem da nemam nikakvu sumnju kako se ovaj grad u Bosni zove Dubrovnik. Ne nazivam ga nekom drugom izvedenicom tog imena osim onim, za mene njemu pripadajućim imenom, Dubrovnik, iako sam čitajući tekstove današnjih uvaženih povjesničara, medijavelista, naišla na različita mišljenja o nazivu ovog grada. Ja osobno dvojbe nemam jer sam kroz svoju proživljenu priču o Dubrovniku svjedočila tom finom ustrajnom radu zaljubljenika u ovaj grad u nastojanju da se pisani povijesni izvori i materijalni artefakti poslože u cjelinu po svom povijesnom značaju, mjestu, vremenu, ljudima, godinama, toponimiji, društvenim okolnostima pa čak i usmenoj predaji, a taj golemi trud i rad personificiran je u iznimnom čovjeku, gosparu Perici, rad po kojem nisi povjesničar, arhitekt ili što drugo po zapisu na diplomi, nego po mnogočemu više.

Komparacija je suštinski najprikladniji način po kojem se nešto može shvatiti pa tako i tumačiti pa nekako preko opisa svog zvanja pokušala i sama sebi, pa i drugima, objasniti što je povjesničar po svojoj vokaciji uspoređujući ono meni poznato, što je arhitekt po svom životnom pozivu, tom analogijom dakle kuća pod rukom arhitekta nastaje kao i povijesna činjenica pod rukom povjesničara, dakle, sagraditi, ako si arhitekt, znači, doslovno, najprije ući u gusto, nepristupačno raslinje

parcele pokušavajući ne misliti o gmizavcima, insektima, temperaturi dana, kiši, snijegu ili nelagodama koje te svakako očekuju, koncentrirano pokušati posložiti sve bitne metodološke elemente projektiranja dok ti je još samo zemlja pod nogama a očekivano tek dio imaginacije, pokušati in situ shvatiti kontekst prostora da bi si ga uklopio u sliku onoga što želiš vidjeti kao vrlo određen prostorni okvir i tek onda provesti vrijeme s olovkom u ruci koja treba stvoriti sve potrebno da razrađena ideja izide iz ureda i postane arhitektonski definiran prostor. Nadalje, neminovno, s dobrim neimarima biti u vodi iskopa temljnih jama, u prašini iskipanog šljunka, u trenutcima kad se veseliš i kad po prvi put ugledaš mrvicu zatvorenog volumena pod oplaćenom tavanicom i onda kad trebaš izreći pohvale ljudima koji svoj posao istinski rade ili biti ljeti lav kad nešto zbog nemara krene po zlu, postići da te, možda i ne vole, ali svakako poštjuju. I tek kad linije s papira steknu treću dimenziju na terenu na koji si prvi put blatinjavom nogom kročio, tek tad si arhitekt.

Rekla bih, ovom analogijom, da je i povjesničar po vokaciji, onaj koji može najprije osjetiti, fizički i mentalno, povijesni prostor o kojem piše, biti dio njega svojim umom ali i srcem, pregaziti tlo s ushitom koji ti ne da stati iako prijete posijane mine, oduševiti se spoznaji da se pretpostavka o postojanju graditeljskih elemenata može nadzrijeti na fotografiji iz ptice perspektive na kojoj se vidi raslinje kako čini humke koje prate prepostavljeni potez ostataka građevine. Svojom rukom raskopati slojeve tla sa skrivenim zaboravljenim ostacima pod slojem humusa i lišća, kupiti krhotine okamina i veseliti se kad im se analiza sastojaka podudari sa povijesnim premisama koje tad mogu postati dio povijesne istine. Povjesničar si i kad su ti godinama povijesni spisi dio obiteljskih rasprava i ljubavi, onda kad nakon dugih razgovora s domicilnim ljudima izdvojiš i spojiš rečeno po usmenoj predaji s onim što nose napisani povijesni izvori, kad u promišljanje uključiš vrlo vrijednu povijesnu disciplinu - paleografiju koja upućuje na razvoj pisma uspoređivanjem i načinom čitanja spisa u smislu ravoja jezika, i na kraju, povjesničar si kad sve to i još dosta dugih godina finog slaganja i zaključivanja pređeš na putu od teze do tvrdnje ili povijesne činjenice.

I na kraju, ali ne manje važno, mogu samo s nestrpljenjem očekivati da će znanstveni uradak o nastanku imena grada Dubrovnika i rekonstrukciji njegova izvornog izgleda s organizacijom urbaniteta koji je

izradio gospodin Perica Mijatović biti pred svima nama. Sigurna sam da će tako, čim prije, mišljenja oponenata o imenu grada pasti u vodu i potonuti, metaforički rečeno.

•

Danas, nakon tri godine koje prođoše od našeg prvog susreta s gradom, *kula od istoka*, kako je volim zvati, ona ruina iz nepriступačnog obora Dubrovnika za koju su samo rijetki vjerovali da u njoj ima sapi da se uzdigne eto, stoji obnovljena, vratiše joj se, kako bi iznimni Vasko Popa rekao, njene *krpice, krpice od čistog sna*.

STAŠA ARAS

KARAVANE

Sad i dalje vibriraju karavane uznemirene
staklom studenog jutra
zagledane u put ne vidimo nebo
svojih srca triptihe uredno smo zatvorili
navukli zasun trepavica

neka ove stvari prođu
neka ove stvari prođu

mrmljamo svojim tragovima u prašini
nekoga čujemo u daljini
glasovi se podižu uz Vjetar

MALA STVAR

Naivnost stvari seže veoma duboko
na te stvari otkidam dijelove sebe
i hranim povremeno
zvjerkice sitnih zubića
ili
recimo to ovako
na mjesta gdje ćeš stići s jednom torbom o ramenu
penjući se po prvi puta stubištem
znaj
isto ćeš tako sići tim stubištem
i biti će to posljednji put
opet s torbom o ramenu

to je naivnost stvari u pokretu
ili naprimjer

jesi li ikada razmišljao o prozorima u unutrašnje dvorište
odmaknuta je zavjesa na prozoru
uvijek će ih biti
a ti ćeš gledati na ta mjesta
naivnost se smiri u pogledu na unutrašnja dvorišta
male meandre odsutnosti pažnje

na te stvari otkidamo od sebe dijelove
i hranimo ptičice kukastih kljunova
sa gnijezdima skrivenima pod strehom

pomislit ćeš
ovo je ništa do li boja zvuk i oblik bez imena
nemam više što dati

daj svoju naivnost
kao da je dijete
šuplju sjenu osjeti pod prstima i položi na dasku prozora
ta se arheologija ne žali i nad njom se ne pjevaju pjesme
a onda

budi lepeza u ruci mlade njegovane djevojke
u vruće srpanjsko popodne pod krošnjom divljeg kestena
kada odlazi crveni autobus
a ona ostaje i ravnodušno gleda u sjene
koje drhte na raspucanom asfaltu
kroz koji izbijaju žile

LJETNA SMRT

Sredinom ljeta dođe smrt. Dođe iz mora, iz sunčanog sjaja, dođe sa cvrćima i visokim čempresima u prašini sažeženom cestom. Dođe kriomice popodne dok ljudi kunjanju na stolicama pred kućama, dok mačke spavaju u sjeni iza crkve, dok muhe odmaraju na pustim šankovima terasa.

Smrt dođe neprimjetno poput pustolova u malo priobalno mjesto. Nevjerojatno kako se ušuljala nitko je nije čuo, poslije kaže žena uzimajući metlu da pomete ispred praga kada je već sve prošlo i posao je obavljen.

Kako bira smrt ljeti ne znamo ni sami. Nešto je u dosluhu s maestralom koji lebdi nad taracama, nešto sa suncem koje slobodno drhti na namreškanom moru.

Miješa se s valom, sa zavjesama na otvorenim vratima kuća, mijeha se s budnim očima djece iza zidova koji čekaju da prođe jako sunce pa da opet izlete na ulicu.

Te oči smrt vide, ali se boje o tome govoriti dok roditelji spavaju pokriveni plahtom.

Prate je dahom s pokojom lastom što se vrišteći strmoglavi sa zvonika.

Zvono seoske crkve će brecati prije nego ga se čuje, neka su zvona učinjena tako da im bronca breca stalno iako klatno miruje u srpanjskoj žiji.

Sredinom ljeta tajnovito dođe smrt u malo priobalno mjesto, razmakne događaje, turiste i gužve, dođe iz mora, izabere život i blago ga izuzme, zaustavi, pritisne prstom.

Poravna sa sjenom, poravna s dubinom, poravna s prazninom koju ostavi za sobom.

Ljetna smrt je smrt za odabrane.

IZVANREDNE VIJESTI

Turisti su noćas progrizli koru grada
Legli su pod klupe dok je limfa curila prema moru
Djeca su im između zalogaja zvjerala u labave konope
trabakula
I sisala negativ ljetovanja

Progriženi grad se skvrčio na rubovima
I povukao u se ali na van na dolje na naglo i tu se zgrčio
Oni koji su bili bosi i namazani uljem skliznuli su
I nestali u ambisu
Odakle je poslije dugo zračila toplina

Mali grad s rupama u tijelu
Šišti kao pokvareni duhački instrument
Eno još uvijek šššššš
Poprečno i pravocrtno izbijaju pjege

Turisti sad naglo trče orošeni znojem da zaustave krvarenje
Oglodanim klipovima kukuruza, plastičnim tanjurima i
poderanim lepezama
Ono što naslućujem oprezno hodajući sjenom
Su uzdizanja davno zakopanih meteora
Pokreće se iznutra nešto
Nikad do kraja usmrćeno

Turisti su se oteli povoljnim aranžmanima
Uspostavili paraturističke odrede

Kreću se neucrtanim rutama
Gps u loopu ponavlja upute o eliminaciji
Vjetar je već u predgrađima
Gnijezdi se i čeka pojačanje
U vešerajima odseljenih stanovnika
Na zadnjem katu nebodera od oprane love
Stvorit će se dijete

SAMO DUŠA STARE KORNJAČE

On joj je rekao da je stara kornjača
I da želi da umre
Nestane sa ovog svijeta
I da je luda
Vikao je
A ona je ugasila plamenik pod loncem u kojem se kuhala riba
I sjela
On je podigao stolicu i tresnuo njome o pod
Ona je gledala u udaljenu zamišljenu jednu točku
I mislila

Da sam polje voljela bih vjetar
Mak buhač kadulju brnistru
Kad oprasuјe topal
Da sam polje rodila bih tisuće zrikavaca
Sto će u kolovozu dozivati zvijezde

On je tada srušio kutiju sa čarapama
I rekao da će joj uništiti život
Ona se bojala išta reći, ustati se
Čekala je da sve prođe i da se smiri
Gledala u udaljenu zamišljenu točku u prostoru
I mislila

Da sam more voljela bih vjetar
U tirkizu razlivena sunca
Kad svjetluca bisere
Da sam more voljela bih tisuću školjaka
Što zijejavu u valove i struje

On je počeo čupati svoju kosu
Ona je čekala da je udari
Promucala je -Prestani molim te
On je rekao da će joj se napiti stare krvi
I razbio daljinski upravljač o zeleno ofarbani zid
Ona je uvukla glavu u ramena
I gledala kao stara kornjača
U udaljenu zamišljenu točku u prostoru
I mislila
Da sam samo duša osmijeha

Onima što potuljeni koračaju kolonama
Kad napuštaju svoju zemlju
Da sam samo duša sunca voljela bih
Da mogu nositi svijet na svome oklopu

UMIRU PREZIMENA

Nekamo odlaze napuštena prezimena
Zamijenjena novim
Svučena
Iščezavaju u nepostojanje
Vidim kako se žena
Izvlači iz prezimena
Kao iz kaputa
Vješto
Pa onako
Samo u košulji i svojim imenom
Silazi niz ulicu
Obavezno nizbrdo i hitro
A za njom pjevaju ravnodušne ptice
„Jesti!“ „Jesti!“

DUBROVAČKO ZALEĐE

ovo je predvorje tame, sve slitine su sive,
presušena korita rječica kao osujećena nada ko zna kakvih
derišta

kič plemenskog poroda
borba zavisti i pomirenosti sa sudbinom u malom oštrom
ringu

ili je to tor
kroz pore hrvača izvire kajmak i meki slani sir iz mješina
u publici

iza nasmijanih lica djevojaka preočito je dno skučenih stanova i
majki koje šute

njihov odlazak frizeru najveći je obol pomirenosti sa sudbinom
sve je suho, isfenirano, tuga izvučena na četku

poravnane folikule razočarenja
sve ove žene imaju uređenu kosu.

poražavajuće.

na tržnici biram crnu repu, prodaje mi žena u gumenim
čizmama rumenog lica. iza njenih očiju vreba ugašena
djevojka. u jednoj točki svemira netko je ugasio dugme na
kojem je pisalo djevojka a pritisnuo dugme na kojem piše
zrela. ona zrela dobija lice preorane livade ispod koje se krije
crnica u koju će netko utisnuti sjeme. analogija očita. zemlja i
sjeme. zemlja i ženski trbuš. žena i unutarnji prostor. pećina
uzdaha. uz cviljenje nastaje plod.

kupujem kilogram crne i bijele repe. na bijelim se glavicama
veličine šake slatkoga sočnoga ploda rumene obraz. crna je
repa grube dlakave kore.

plaćam sitnim novcem.

pobjeći ćemo s ovoga mjesta, ovo je samo tržnica, ali zašto me

toliko boli, kao da hodamo bosi, kao da mi je netko stavio biljac
na gola ramena
kao da
kao da
kao da nije sve zajedno jednako strašno

a brda povučena božanskom špatulom udesno
stvorena siva da kroz njih huči vlak
s toplim smrđljivim kupeima u unutrašnjost

BUĐENJE VAGABUNDE

Polako, doći ćeš k sebi
onda ćeš upaliti vatru i zagrijati vodu
znaš i sama
da bi polako pustila korijenje sporo ćeš se gibati
bosim stopalima po mrtvim hladnim pločicama
hodnika s pogledom na zgrade okorjelih stanara starosjedioca
ti koja svakim dahom pobijaš ideju starosjedilaštva
koja se pomičeš i čupaš kako dišeš

Polako najprije ćeš naložiti vatru ugrijati vodu
pustit ćeš neka para ide u zrak
neka se miješaju agregatna stanja bušilica iz susjedstva
ovih bjegova djece
ovih surovih lica koje je oseka izbacila u jutro

Mačka se smuca po stolu među uljepljenim bocama ulja i vina
sve je onako tek spremno za dispoziciju neuspjelog
eksperimenta
u višku smo neizabrani komešamo se na površini
nisu nas ubili ostavili su nas na životu
ovaj je život poklonjen i sada se komeša
meškolji
ćućurliće
njuška svoja pazuha
sopće
kikoće

stao bi u red pred ljekarnom

Polako govorim sama sebi, nemoj piti žestoki alkohol iz malih
čašica ujutro

ne misli na pretke

ne misli na budućnost

operi boce nahrani mačku

voda već vri

VOJO ŠINDOLIĆ

LUTANJA U MJESTU

JUTRO, DAN, MRAK...

Za oblačnog dana
oprano rublje, majice, košulje,
čarape, ručnici
još više otežali
od nagle i jake kiše
povijaju konopce
i još tužnije podsjećaju
na neuredno poredane samoubojice -

prizor je to koji bi se mogao događati
bilo gdje
u bilo kojem dijelu svijeta,
sive nijanse oblaka i neba -
to je neka stara zapuštena kuća
između gradskе periferije i sela
na blagoj uzbrdici
pijesak i vlažna zemlja,
u blatu tragovi automobilskih guma
zelene i smeđe krhotine, tko zna kada i kako,
razbijenih boca
svjetlucaju među vlatima zgažene trave,
iz dimnjaka se diže bjeličasti dim
vlažnog drva za ogrjev,

jedna stolica kisne pred ulaznim vratima,
iz stropova vise ogoljene žice
i žarulje su upaljene
ali ni na jednoj nema sjenila
pločice u kupaonici otpale,
četkice za zube nalikuju na strašila u polju...

je li to uspomena
ili obećanje novoga života?

San, Zadar, 22. rujna 2017.

ALTER EGO (PJESNIK)

Starac, taj stari znac još od mladosti
sve rjeđe piše i svjedoči
o vlastitim uzmamacima i tugama

o zanosima i prepoznavanjima
o snovima i maštanjima
o mijenama
    i varijacijama na vječne teme
o nemoći koja stvara zablude
o zaboravu
    koji poništava prošlost
ili je pretvara u izobličavajuće zrcalo
o sudbini koja se razlikuje
    od čovjeka do čovjeka...
o pitanjima i odgovorima
    koji su odavno poznati

o stvarnosti onoga koji sve manje mašta
nemajući o čemu više pisati.

30. rujna 2017.

PJESMA KOJA NE ŽELI BITI ZAPISANA

Ovo je pjesma koja ne želi biti zapisana

premda, svi detalji koji su potrebni
za pjesmu dugog daha
i faktografiju toka svijesti
tijekom jednoga dana
postoje i dovoljno su uvjerljivi:

jutarnja zvonjava zvonâ poziva vjernike koji još spavaju,
lijepo je i sunčano nedjeljno jutro
pogled u šumarak

s prvog kata Hotela Park
nekoliko kosova veselo prhćući
skakuću od grma do grma
i ne razmišljaju o skorašnjem snijegu,
Jurica Pavičić u tekstu za Jutarnji list
slaže se sa Zlatkom Hasanbegovićem,
sinoć je u hotelu održana svadba
i još jedna preksinoć –
odjekivala je glazba harmonikaša
i pijani glasovi vikend-veseljaka,

ali, sve nekako mislim,
ovo je pjesma koja ne želi biti zapisana

jer upravo u pomanjkanju svrhe
nastaju ovakve pjesme

i unatoč već iznesenim činjenicama
koje bi bile više nego dovoljne
i za nekoliko tematski različitih pjesama, a ne ovu jednu
koja ne želi biti zapisana...

Varaždin, 15. listopada 2017.

OVDJE I ONDJE

Sve iz dosadašnjeg života
prepustio sam uspomenama:

ulice staroga grada i davno zaboravljene likove,
ljetno ljeskanje mora pred zidinama i pod Lovrijencom,
mokri pijesak na plažama Lida
u maglovitu jesen,
prodorni pisak truba teglenica što prevoze smeće
pokraj Long Islanda,
zalazak sunca na zadarskim orguljama,
pregažene pse i mačke na prilaznim cestama
koje vode u velike gradove,
gustu kišu što u studenome pada po grobnici
u kojoj leži moja majka na Boninovu,
svečano odjevene obitelji
u nedjeljnim šetnjama Trstom,
plave autobuse Jugoslavenskog aerotransporta
s polascima ispred crkve Sv. Marka
do zračne luke u Surčinu,
čaroliju pogleda s Kalemegdana
na Zemun i Novi Beograd
i Savu što dajući se cijelom svojom širinom
utječe u Dunav,
zimsku izmaglicu nad krovovima Kaptola
viđenu s Gornjega grada,
vidik s trsatske kule na dizalice i kranove

u riječkoj luci
i noćno nebo što se zrcali na površini
    Ohridskog jezera,
vijence i pletenice crvenih paprika što se suše
    na pročeljima kuća u okolini Vranja
i spomenik Crvenoj armiji u Batini
    kao i pogled na drugu stranu ljudske granice
    tako nepoznat pticama i ribama,
krošnje procvjetalih bajama u veljači
    u Dubrovačkom primorju
i čokote vinove loze krajem ljeta na Pelješcu,
vrtove lunskih maslenika na Pagu,
medenu suzu duginih boja na
    raspukloj smokvi u rujnu,
plamteće rumenilo pohranjene sunčane topline
    u zrnima nara,
miris tek iskopane zemlje
    i bjeličastu prašinu kamenoloma,
zrake sunca što prodiru kroz
    stoljetne krošnje borova u blizini Koloseuma,
hladnu dnevnu svjetlost na platnima Vermeera i
    poslijepodnevnu svjetlost dok obasjava
    otok i groblje San Michele,
ruševine u Pompeji i nehrđajući sjaj
    tek izgrađenih Mall centara
    koje su prije otvorenja i puštanja u promet
    blagoslovili svećenici materijalističkog monoteizma,
kloparanje vagona drugog razreda na pruzi
    Trst – Venecija i radnike koji ujutro

umorni odlaze na posao i kasno poslijepodne
još umorniji se vraćaju svojim domovima,

sva lutanja u mjestu i
izgubljenost u vremenu,
sve razigrano neznanje mladosti
i usporenu mudrost starosti -

tek "jedna sjena slobodna od budućnosti"
jer za ono što slijedi
i ondje gdje odlazim
ne treba mi ništa odavde.

Zadar, 11. veljače 2018.

GALAKTIČKI VAPAJ - IVAN CIKATIĆ

PUSTI IH NA MIRU

ljudi se utapaju
u svojim lažima
grcaju
u svojoj zloći
i naglo blijede
u svojim nesavršenostima
pusti ih da se utapaju
u miru
da te ne bi povukli
sa sobom
kao očajni utopljenici
pusti ih
i snažno zaplivaj
prema kopnu

PORUKA IZ...

dolazimo iz bijele kuće
da vas zavijemo u crno
kod nas je samo kuća bijela
i haljinica naše kćeri
ali ne zadugo
mi vas volimo
promatrati
kao majmune
u kavezima
postoje wudu lutkice
za svakog od vas
sa tisuću igala
s njima se igraju naša djeca
koju ne cijepimo
jedino
vaše bebe su na iglama
mi smo izmislili medicinu
mi smo sve izmislili
jebite se narodi
glasajte kupujte
mrzite
i gledajte nogomet
mi smo sve izmislili

Neka izadu!

Bal vampira

Tu su radi krvi
u kojoj su hranjive tvari
u kojima je energija
u kojoj je sve

okupljaju se u grupe
 u koje uvlače svoje žrtve
 nazdravljuj, cere se
 ljube, podavaju
 ponekad udavaju
 često sam posjećivao balove vampira
 ne sluteći kolike očnjake imaju
 koliki apetit
 coktali su mi za vratom
 slinili
 a ja sam mislio da je to ljubav
 da sam im drag ovakav
 umalo skončah
 pogiboh
 iskrvarih
 zanemarih
 kako nije čovjek sve što sija
 kao čovjek

* * *

Hej Bože heej
 hvala ti za sve ono
 što mislim da mi treba
 a nisam dobio

kako sakrit zavist?

umotaš je lijepi u osmijeh
 malo omešaš izgovor
 i srdačno se rasputaš o užoj obitelji
 i na svaku drugu izjavu obmanutog
 glasno se nasmiješ podižući glavu
 prema nebu kojemu potvrđuješ kako

znaš da te vidi ali ne možeš si pomoći
i još kažeš -baš mi je drago!
poslije čestitaš sam sebi kako si imao
dobru dikciju i scenski pokret
i kako si i ovaj put
savršeno odigrao
onda se poslije ispovračaš po onim
slabijima
najčešće djeci
a kako sakrit laž?
reći ću vam drugi put.

Intuicije moraju funkcionirati.

---

* * *

Od ulica djetinjstva
pa sve do karijernih
zvjezdanih luči,
najbolje se uči lagat,
u obiteljskoj kući.

* * *

u posudi je vrelo ulje
mirno vrelo ulje
koje svako malo
zaklokoče
u ulju su ljekovite trave
suhe ljekovite trave
šamanskim rukama ubrane
u travama je lijek
u lijeku je nagovor na slobodu

u posudi je vrelo ulje
mirno vrelo ulje
koje svako malo zaklokoče
u posudi sam ja

Spremam se za katastrofu
Spremam se za Iwo Jimu
ustvari sve stane u jednu torbu
kao što to uvijek stane
Dani prolaze
brzo
Dani prolaze
isuviše brzo
Ono na što si život trošio
nestaje lako tako lako
Ostaješ ti
uvijek samo ti
koji si se nekad zvao ja
ti uvijek samo ti...
ti i ja
i uplakana rodbina...

---

nikad se nisam dostoјno oprostio
s djetinjstvom
nikad mu nisam rekao
zbogom i hvala
(ne znam za vas)
s mladenačtvom također
mislio sam da će trajati vječno
nitko me nije upozorio
kad koje razdoblje završava

i ono drugo započinje
(ali lako je uvijek kriviti druge)
trebao sam znati
trebao sam prepoznati
onda dvadesete
onda tridesete
kao prašina na vjetru
kao što pjesma pjeva
kao hvatač u raži
u ludilu
u bunilu
u potrazi
u navadi
u zavadi
u istrazi
i sad sam tu
predem i jedem
mašem prošlosti
iz daleka
žarom bitnika
s pramca Titanika

---

fijukanje vjetra koje ne prestaje
prskanje mora!

zrak je slan
stijene su mokre
more je prah...
mrkli je mrak
zavijanje vjetra koji nas proziva
lupanje mora!
zrak je slan
stijene su mokre
more je prah...

škripanje broda koji nas doziva
divljanje mora....!

zrak je slan
stijene su mokre
more je prah.

Potrubi
ako si nezadovoljan Vladom
Stani nasred puta s autom
ako si nezadovoljan cijenom goriva
Lajkaj
ako hoćeš bolje obrazovanje
Baci kamen u more
ako želiš veću plaću
Lupni dlanom ti od dlan
ako želiš veću mirovinu
Koljena potapšaj ti
ako si protiv visokog poreza.
A ako si ful nezadovoljan ti ponovi ovo sve.

---

još jedan mrtav prijatelj
još jedna kamikaza
bez obraza
bilo ih je stvarno pregršt
svih mentaliteta
voljeli su život
mediokriteta
Na njima vježbam praštanje
i memoriju
malo ponovim zakone mimikrije
i podsjetim se kako

iza svakog velikog
velikodušnog prijatelja
stoji ego fotelja

---

sanjamо američki san
francuski španjolski talijanski
neki japanski
ali rijetko tko sniva svoj san
a za san smo spremni umrijeti
ili ubiti
američki
francuski španjolski talijanski
neki i japanski

* * *

Ti i ja

ja sam se smanjivao
dok ti si rasla
ja sam se skanjivao
a ti si sretno pasla
svakome sam branio
ti si svakom dozvoljavala
patio sam
ti si udovoljavala
Dušo moja zaigrana
kao leptir prošarana
Dušo lijepa postojana
željo
nikad dosanjana

Ne poznam nikog nego vas
vaš odsustvo je melem za moju dušu
obišao sam svaki kutak svijesti
ulaštio sam sve puteve mogućih scenarija
vlastitim jezikom
mogao sam ali nisam
tražio sam ali mi je dosadilo
čak sam i imao ali sam odbacio
samo sam dokazivao zakone života
najviše sam energije izgubio
razgovorom
najviše sam je stekao šutnjom
mačji budizam je fascinantn
ili recimo pseće kršćanstvo
nema boljeg i iskrenijeg
od toga
čovjek kvari čovjeka

Noć miriše na ustajali zrak
i psi su odustali od lajanja
Harpovi nas prže odozgo
kao janjad
zvuk aviona jedva da se probija
kroz gustu masu atmosfere
kome je sve vruće večeras
tko se kuha kao nikad dosad?
je li i manekenkama vruće?
brinem se za njihova bedra
bedrima zna biti jako vruće
sanjam u refulima
borim se s plahtom
na život ili smrt...
večer u predpaku

STRAH OD LOPOVA

Kao što bi svaki profesor
svoju prtljagu sa privatnim stvarima
trebao ostaviti ispred vrata
ustanove u kojoj radi

Tako bi svaki učenik ili student
svoj ruksak neodgojenosti
i pomanjkanja kulture
trebao tu ostaviti.

Međutim, kod nas se svi boje lopova.

Ono što vrijeme
napravi
licu djeteta

pa ga
izobliči
poružni i nabora;
nikad više tako glatko
tako slatko
snenomazno;

to isto laž
napravi ljubavi

pa ju
izobliči
poružni i nabora;
nikad više tako glatka
tako slatka
snenomazna...

Ovo je pjesma neprilagođenom djetetu
Koje se nije prilagodilo jer ništa mu se nije dogodilo
Do sedamnaeste
Onda je mazalo paštete
Po kazneno popravnim domovima
Djetetu
Koje se nije odgojilo
Nego se sa roditeljima nagodilo
Potpisalo ugovor
Mi tebi novac
Ti nama vrijeme
Jer ti si naše malo sjeme
Djetetu kojeg u ovoj pjesmi
Nimalo ne štedim
Jer bi nas pojeo za doručak
Ako bi nas nanio put
Na njegov tanjur
Nije to ono super drago smiješno pomalo zbumjeno izvan svih
normi i pravila kreativnodrago dijete
Nego mali pomalo dlakavijadni gadni toksični crv u obliku
čovjeka koji se bogapitaj kako ovako reinkarniro
Jednu šamarčinu rekli bi naši stari
Pa da vidiš
Šticom preko leđa pa će mučat
Babe će naše
Ovo je pjesma neprilagođenom djetetu
Koje je najmanje krivo što je takvo
A krivo je od glave do pete
Ako me pedagozi mogu razumjeti
Ili neke zabrinute majke
Koje ne slušaju cajke
A ti pedagozi
Nisu demagozi
Popij sine soka jedi keksa
evo ti za mobitela

Gledaj televiziju
Evo ti motor
Polako vozi
Nemoj bit gladan
Naruči pizzu
Tate nema doma
Imaš li para
I ti njega udari
Ti si meni inteligentan
Jel ti treba para
Mama ide na put
Odvedi ti prijatelje na hamburger
Kupi što hoćeš
Imaš li para
Ovo je kraj pjesme o neprilagođenom djetetu
Koje se nije prilagodilo i nikad se neće prilagoditi
Kao i njegova djeca i djeca njegove djece.

POVODOM DANA

Papalo se i bumbilo
Smijalo i družilo
Svak sa svakim
Svak sa svakom
Tražila se bolja veza
Dok se praznila trpeza
Guralo se pred oltarom
Punilo vinom i bakalarom
Tko je bliži tko je brži
Sv. Petru sve su mrži
A lijepo vam je reko
I babu i stričevima
1-13, 1 Korićanima

Muda Marijanova

danas sam se osjećao jak
kao dubrovačka grafitna scena
i još jače
i još više
usprkos kiši i gnjiležu vremena
osjećao sam se nekako svjež i odmoran
poput dubrovačkog jazz-a
poput bluesa
I kao da letim
lagan i neometan
kroz ulice Grada
preko skalinada
čvrst i progresivan
kao rock Dubrovnika
ni vлага ni siva stega
ni oblaci gladni kao vuci
niti vjetar
nisu me zaustavili
jer imao sam muda
kao
dubrovačka kulturna ponuda

Sad je noć
Kao već desetljećima prije
I znam da uvijek isti ne spavaju
I da bdiju tako slatko
Mi ljudi starih duša.
Jesmo li išta od ovih noći naučili?

Jesmo li išta od ovih pustih noći sačuvali?
Kad je hladno bilo i magleno
I toplo i medeno
I od onih jesenskih noći
Prepunih samoće
I spokojne sjete
I uvijek neki kasni tramvaj
ili autobus
Neka kiša
I igra svjetla na pločniku
U izlogu
Neki užurbani prolaznik
Sa šeširom
I neka udaljena žena
Neka Barbara
I neki Brest
Uvijek sve isto
I uvijek iznova novo
Neki vlak i usamljeni peron
I radnje pred zatvaranje
Žute košnice svjetala
Unaokolo
Dah u dimu
Ili miris ranog ljeta...
Jesmo li ipak uzalud bdjeli?
Dragi prijatelji, u noći
Kad tako već smo htjeli
.....
Ostajte mi pozdravljeni!

CIKATRIX

Lijepo je kad otpadaju
Kao suhonjave kraste
Ta bivša poznanstva
Što ih je vihor

Nerazboritog
života
nanio.

A kako je i moglo
Biti drugačije
Kad je vođa
Bio strah

A desna ruka sram
Otpadajte samo
Gulite se i ljuštite
Da konačno
Ispod vas probije
Mlada koža
Pa makar i u ožiljcima

Ali nova, i zdrava.

Divno je kad otpadaju
Kao boležljive kraste
Ta bivša poznanstva
Nova prostranstva...

SASVIM OBIČNO LJETNO POPODNE

Pjesme iz ciklusa **Sasvim obično ljetno popodne** nastale su na radionici pisanja poezije „**Buditi spavača**“ održane u Galeriji Flora kroz ljeto 2018.

Polaznice radionice su u deset susreta s voditeljicom prošle osnove lirske poetike na primjerima novije hrvatske i svjetske književnosti. U domeni naših subjektivnih mogućnosti kombinirale smo slike stanja, misli i osjećaja u poeziju lišenu zadane forme. Metodički smo se vodile velikim temama i odrednicama: san, riječ, bol, ljubav, sloboda, duhovnost, odgovornost, priroda i radost. Pjesme u ciklusu rezultat su našeg rada i komunikacije u konkretnom vremenu na konkretnom mjestu i kao takve one su prizivanje poezije, a možda i više od toga.

IVA POZNIAK

* * *

držim se za uštap
čvrsto objema rukama
za reflektor pod kojim plešem
izgrebana od suza
dok mi perje s božićnog drvca
škakulja pazuhe
ponekad sanjam kako ti mičem kosu sa čela
i to je sve što sanjam
sve je posuto drobljenim makadamom
ostaje kao čudan bijeli trag pod nosnicama
ujutro ti jedino vire stopala

CHEMTRAILS

imam morbidnu potrebu
da odstranjivačem laka za nokte
uklonim oči
moje vodene duplje
ponekad zaboravim koliko su crne
shvatim im dubinu
tek kad slučajno udubim nebo
odzvanjajući iz lubanje
sve ono što vidim
a ne želim čuti
dok se i dalje držim za rep
kondenzacijske tragove naše veze

ŠKAMPI NA BUZARU

imam trenutnu fiksaciju
na škampe na buzaru
(a sve radi zaustavljenog libida u ranom stadiju razvoja)
nema mi ništa seksualno u mrtvim
životinjama
koji te gledaju jednoličnim
crnim očima
raspadnuti u loncu od rosfraja
dok ti se njihova ticala
lijepe po bradi i prstima
podseća me na masakr na farskim otocima
sa zvučnom podlogom cuclanja i mljackanja
a to nema veze s buzarom
ni škampima
niti mojom hitinskom čahurom
poput rakove
iz koje uporno odbijam otoke
i blagovanje
pijenja i jedenja
iz koje sve više volim životinje
a mrzim ljude

JEDANAEST

danas je broj jedanaest
jedanaest su moja pluća
bubrezi i jajnici
zvijezde plaču duplo jače nego deset
jedanaesti je i prst voljene osobe koji popunja sve praznoće
ne zaslužuješ biti moj jedanaest
dvoje odvojenih u blaženom spoju
suncokretova spirala na leđima
mandala kukumara koja mi lijeno viri iz ljetne salate
po ovoj vrućini kad sam se rodila
cvjetam k'o kapara
ne dam ti da jedeš pupoljke
„blagoslovljena si mnogim vrlinama
nemoj se prazniti na manje od jedanaest“
jedino mi kosa ostaje individualno svoja
puna koprenog cvijeća sa zidina
viri kroz prozor koji sam ostavila otvoren

ŽALOSNA VRBA

osjećam kako sam loša
loše je zelena trulež na deblu mog trbuha
žalosna vrba koja svom težinom snova
spušta svoje suze nazad u rijeku iz koje je potekla
i ponovno postaje voda
želim žuboriti kosom krošnjama
otpuštam
ja jesam
vijugavo iz plesa
zagrljajem oblim kamenja
stvaram
sedrene barijere pune riječnih oblutaka
ostajem tamo nasukana
u jedinstvenom procesu ujezerena
krivudajući do oceana
puštam korijenja
dok ponovno ne izrastem
u bujnom zelenilu lišća i cvijeća
vlastitog imena

STAŠA ARAS

1.

U ovo doba ljeto se počinje pomicati prema rubu usana
Odatle još dugo gledamo u more
Dok prve formacije ptica nošene vjetrom
Nadlijeću pjenu usitnjениh meteora
Sve je u jednom i jedno je u svemu
Kao papiga koja me jutrom pozdravlja
Zagledana u horizont
Crnim kljunom zakačena za kavez
U rubovima usana djevojke još dugo nose ljeto
Zveckaju im narukvice sve tiše
U sumrak počnu dolaziti oblaci
A ujutro sitne titrave svjetlosti vode na ulicu slutnje
Za ruke
Nježne dječje ruke
Ne znam kako bih prihvatile svoju privremenost
Pa se vežem užetom za ovo mjesto
Kao kazaljka sjene
Polako istražujem krug
Od najšire točke do centra
Prstima u pijesku sa sporim micanjem zemlje
Vrijeme ne prolazi
Niti će nešto doći
U krug koji iscrtavam dužinom tijela
Utišnut ću rubove osmijeha
Da izrastu crni čempresi

2.

Napisala sam ti biografiju
Rođen si u Brčkom
Za vrijeme školovanja vježbao si astrale

Iz grada si otišao sa sokolom na ruci
Imao si zatvorene oči
Ono što pamtiš
Ostalo je zapisano na nadlaktici vojnika
Vojske koja je propala

Iza tebe je spržena zemlja
U nju su utisnuti naši snovi
Kao gomolji koji sada rađaju
Iz trule zemlje gorku travu
S prašnicima što privlače zvijezde

Kad odrastem, govorila sam ti
Ljubit ćemo se
Na plažu ćemo sići šljunčanom stazom u sumrak

Imat ćemo djecu koja će flomasterima šarati
Naše noge, naša lica
Ući ćemo u more a ono će nas
Isprati

Pisala sam ti biografiju uvijek iznova
Svakoga sam dana naučila napamet napisano
Pa spalila osjećaje
Kao oni našu zemlju
Sjećaš se
Nikada se više nećemo tamo vratiti
Kad si prvi puta rekao da ta zemlja ne postoji
Da nikada nije ni postojala
Plakala sam vruće i ridala

Šta da sada radimo
Ovdje pred zgradom
Jedna žena iznosi tepih
Ja joj se klanjam kao da je svetica
Nadam se da će ga ostaviti noću napolju

LUCIJANA PENDO**TRIPTIH O RIJEĆIMA**

zveket riječi
miriše
žegom
rijеči škripe
zubima
i pjena im se bijesna
slijeva niz obraze
oblizuju
svoje pse
na sam šum živih
kolju šapat
u tišini
rijеčne kobi čovjekove

---

uzela sam nož i gulila
s voća, povrća, namještaja i ljudi
ljuštila
sloj za slojem
skidala
komadić za komadićem riječovite kore
bacala na pod
ostatke na početak
šum za šumom
prošumila obilje

bahato
zarezivala u dubinu
da dođem do riječi s početka
rijecici koja bijaše u početku
prvi pad nebosklona
na pod
zgnječen
težinom
slojeva

— — —

složila sam riječi
u kutiju
pažljivo
da koja ne pukne
kutiju sam omotala u celofan
zlatno-blijedi
crvenu vrpcu zamijenila modrom
ostavila sam je za tebe na stolu
otvori je nježno
tišina kad izađe da ne vrišti previše
i to je sve što ti ostavljam

LJETNA PJESMICA

Ruke
I noge
Propadaju u pijesak
Oko njih se more kupi
Ribice grizu
Ostatke
Večere
Masnog ulja
I polande
U kičmi se nastanjuju
Cvrčci
Pijesak guta sve
Samo dah
Biva val
I plovim
U beskraj

ONA I JA

tišina mi plaši živce
palim radio
i čujem glas govori
kako moje police knjiga stvaraju ambijent
dok dragi u dnevnom boravku okružen pločama
dočekuje naše prijatelje
odakle njoj moj život?
čujem je kako se smije i voditelj joj povlađuje
zavodi je
ljubomorna sam
sigurno je skuhala ručak
i nema prljave čarape ispod kreveta
niti su joj žarulje promijenjene mjesecima
i tu nema poezije
samo smeće koje zaboravljam bacit'
danima
I sigurno kod nje ima više svjetla
i bilje nema ožiljke
jer ih redovito zalijeva
ima i psa, ili mačku
nešto živo, toplo
nije rekla, ali znam
jer je to moj život
i moj posao, znam da radi bolje
čujem
a moje djetinjstvo

kod nje je uglađano
i svako oštećenje
osvijetljeno dovoljno da bude priznato
a ja sam zaista mislila
naivno
da živim
neposredno
i da život
jer je moj
takav kakav jest
moj
i ne da se ispričati na radiju
i ne nudi se
svima
i ne može se tek tako biti ja
a sad znam - ja sam
blijeda kopija
nje
glasa s trećeg programa
ona ima i djecu
dvoje
ja nemam jer dok stavljam na stol splaćine
dragi i ja šutimo
i djeca bi mogla vrištati ...

KUDA IDU ČERGE

kad narastem živjet ću u čergi
stvarno, kažem vam: hoću
posložit ću svoje pokretnine racionalno
i pomno ću izabrati mjesto
tamo daleko
gdje je veliko drvo, ne miriše trulež i
ne osjeća se vлага
i buka ne dopire
i neću, kažem vam: stvarno neću
imati kućni broj
cijevi i wc
ni električni vod
jest ću korijenje
i sav trud uložit ću u kopanje
i kopati, kopati
sustavno iskopati dubok,
dubok opkop
oko svoje divne kuće
a kad kiša padne
i okruže me vode
bit ću svjetionik
spakiran za put
i nikad više,
kažem vam: nikad
neću se pogledati u zrcalo.

SVE ŠTO OSTAJE VRIJEME JE

kotrlja se život nizbrdo - uzbrdo
klacka se s vremenom
i skriva se u prašini ono što dolazi

a dolazi- ona,
na prstima, bosa
da je nitko ne čuje
i samo će snovima ostaviti
što stvarnosti oduzima
jer u stvarnosti pište motori
djeca vriše razmaženost
obilja i izobilja
i tu samo rad oslobađa.

a vrijeme ostaje
duže od drugih
kad glasovi
utihnu
vrijeme tiho prebire po žicama
udara taktove srca ...

kad utihne
prestaje sumnja
i život preteže na njenu stranu

DOLAZE

na podu su
u sobi
iza kreveta
ispod sofe
u ispisanoj hartiji
u novčaniku
među hrpama papira
zatrpani
izgubljeni
zaboravljeni
neplaćeni računi
gomilaju kamatu

a ja sam
prestrašena
od zvukova
prestrašena od života
i tijela
srce kuca
osjećaj da sam tu
plaši me
više od vode
koja nadire u snove
prašina sam
nabijena u kosti
koja se mora raspasti

i pripasti
drugdje
prolaze mnoge vode kroz mene
slijevaju se u njima
drugi
i nastojim ne
ne dati se
ne dopustiti da upravljaju rukama, govore riječi i odzvanjaju ko-
racima
trudim se
osvojiti otete planine i smanjiti radoholičarske ispadne
na koje me nagone
ali strah me
pa radim, radim, radim
ne rado jer radim s mukom
muka mi zauzima misli i čini me bolesnom
muka širi svoju kugu po svim stanicama podložnim automatiz-
mu
mozak jača i ne daje osjetilima što im pripada
nabija ih u okvire
sve dok se oni ne osvete
i pokažu da ipak
tijelo
pobjeđuje
čak i one nesavladive nevidljive dijelove
mene

NINA ZORE

RODNO MJESTO

Reska bura kovitla selom
Po trpećim tišinama
Nema znaka za čežnju

Odjekuje usudom mir
Poput stamenih čempresa

Nekad su sloboda sama
a nekad dugožive babe

Svjedoče vrijeme i sude živote
Postojane i kad nestanu

Čuvarice sjećanja i groblja
Blizu mora ali nikad previše

Strast da ne pomuti najvažnije
Znati svoje mjesto

POPODNE

Porozni beskraj parketa
hvalisavo sjaji
iščekujući slalomske prvake

Svaki na svom mjestu
izvezeni jastuk
ogleda svoj ponos
tiho i zauvijek
u nepomičnosti ekrana

Leluja pa nestaje
najmirisniji osvježivač zraka

Miluje trud i naviku
i kaže da su naši životi pravi

Hodam po pločicama bosa
samo čistim stopalima
i samo kad te nema

Ne želim saznati
zašto neizdrživo trebam gin
svaki put kada kažeš
lijepo je

PRIJE ODJEĆE

Mrmorenje plavog oko oka
Ritam koji volim
Vjetar je sav smisao

Skriveno kola nepomičnim tijelom
nepoznata pokrenutost stanice
Život tvoj, a drugi

Sol prevarena zapinje na koži
još se vrzma u pogledu i moru
pokraj topline što umiruje svijet

ŽIVČANI SLOM

Ponekad
Vrijeme se pomiče
Drveće treperi
Stijene se zaoble
I žari se pokret

Disanje kaska dok znojni vjetar ne posustaje

Više ne znam kada upitnici počnu salijetati
Gdje je riječ

Sklonim se u uskličnik
U uzavrelu nadu

BARBARA KLEPIĆ

* * *

Vrpoljim se dok dolaziš
tako mi brže prođe vrijeme
tuširam se.
stavljam peckavi dezodorans
stotrinaest ukosnica
iza uha malo parfema
maočale kakve je nosila Jackie O.

Dok dolaziš zrak je gust
prozori nestrpljivi, raskriljeni
ja hodam pa sjednem
trljam koljena

Dok dolaziš
nisam više svedena na vlastitu pojavu
vrat mi je neobično dug
ruke su izrasle
produžile se sve do kraja ulice
 prolazim kroz bijele lepršave plahte
nekim nepoznatim ljudima dobacim bonjour
zapravo sam sve
ono što bih htjela biti
mislim se dok ti koračam u susret

KAKO VIDIM NA ČISTINI

Nema utopije ni sigurne luke
More ne miruje pod našim krevetom
Ostarjela blud na rubovima plahti
Klati se kao dosadan šlep vjenčanice
Koja te ogrće dok ideš
Oprati zube.

Nema cvjetnih livada na zidovima
Vлага je postrugala svaku želju za dekoracijom
Udaljavam glavu
Dok mi objašnjavaš nebo bez oblaka
I nepostojanost duše.

Nema lanjske nje
Ni sadašnje mene.
Fotografije su pomalo smiješne
Podrugljivo pričaju uspomene
Od kojih jedino osta
Pogled u horizont i čežnja za pijanim mornarima.

PAR ROMANTIČNIH PRIZORA ILI KAKO UMAĆI SVAKODNEVICI

Napravljen si od meda
I spretnim mesnatim prstima
Uplićeš u moju kosu žute cvjetove
Graviraš u moju glavu
Loš rukopis
Miris vrata opor, opojan
I tri mjesecarenja
U kojima si tražio svjetlo
(...)
Kažeš da je sunce prejako
I da imaš posla
Eno u frižideru torta nepojedena
Evo moje golo bedro
Ajde da je danas praznik

O KUĆI I UKUĆANIMA

Kuća je stara i teška
pritišće tvoja spuštena ramena
tvoje pjege na leđima
miješa se s tvojom jutarnjom
kamilicom i kiselinom koju
su ti razvile jabuke

Kuća je stara i teška
sanjaš je kad usneš
sanjaš kako bi bilo
da škripi konjić za njihanje
da su u predsoblju jedne nepoznate cipele
jer je netko svratio
zadržao se
i ostao.

O SVEMU ŽIVOM I NEŽIVOM

Ti si moj cvijet, cvijete
kupujem plastične krizanteme
crvene su i sjajne
preživjet će zimu.

Ti si moj cvijet, cvijete
dok hodam mislim:
lampioni su tako kičasti.

Ispadaju mi šibice iz ruku
plastičnu je vrećicu odnio vjetar

Ti si moj cvijet, cvijete
dok hodam mislim:
Moram preživjeti zimu.

* * *

Ko je znao dok smo prelazili rijeku
da će nas dovesti do mora
i tamo ostaviti

Tražit ćemo utjehu u poljupcima
i cijediti južno voće
Zaustavit ćemo se pokraj
ljetnog kina i ispričat ću ti jednu priču.
ti ćeš zamišljeno pogledati, uzdahnuti i reći: blago ti se.

Ko je znao da smo nečija tuđa djeca
stara od postanka
umotana u uganuta krila

stojiš na početku svijeta
jednom rukom pridržavaš sunce
za tobom vijori kosa svrgnutog anđela.

MATILDA PERKOVIĆ

GORKE BALADE

Otkucava sat sa starog zvonika,
vrijeme nezaustavljivo teče,
izgubljeni jecaji zatvorenika,
već je jutro, pa veče.

I patnje kao kapi teku
niz prozore ljudskih duša,
sve боли ulijevaju se u jednu rijeku:
O, Bože, zar nitko nas ne sluša?!

I beskrajna rijeka s obiljem боли
s vremenom buja i potapa nade,
i sa svih strana čuje se: „Moli!“
I gorke suze pretaču se u balade ...

I otkucava sat sa starog zvonika,
vrijeme nezaustavljivo teče,
u nebo lete vapajijadnika:
O Bože, hoće li i za nas doteći sreće?!

MARGARITA

Takla si prozorsko okno tek krajičkom oka
spazivši odsjaj skitnice lune
kako promatra tvoj kazališni komad
odigran u samoći.

Nagnuvši se nad bunarom,
na dnu si spazila
svoj kamen zagubljen davno,
tijekom jedne znakovite noći,
kad mučile su te noćne more
do svanuća.

I tad si se, zaogrnutu plaštom moćne tmine,
bacila u jednom nečujnom dahu,
bez kolebanja,
i više nikad,
nikad više nisi bila sama.

I kad se ponavljaju iste igre,
kazališni komad odigran u samoći,
neki drugi osamljenik u odsjaju skitnice lune
spazi tvoje tihe, blistave oči.

MOLITVA

Prepusti mi na tren svoju mrežu satkanu od srebrnih niti
da uhvatim nečije prevrtljivo srce u nju,
prepusti mi na tren svoje biserne suze da nečije prelijepo ruke
obaspem vrelim svjedocima tuge
i dopusti da mi poleti vrisak kroz noć,
kroz aleje galaksija,
da ga netko meni gorak čuje.

Ovo je jedna od onih noći kad sve što je zbijeno do dna i potisnuto do boli
poput erupcije vulkana izbija na površinu
I kako sada,
pitam se,
kada ne znam kuda,
kroz mrak,
kad zađeš duboko u svemir,
kad sve moje nade prekrije tama, veo tištine, muk.

I ako znaš da si jedina utjeha u mojoj samoći,
jedini cilj i okrilje nade,
zašto onda bježiš iza sivih koprena što prekrivaju ti lice,
o mjesecé?!

ISPRIKA

Vrč mi pade, majko ...
Penjali se mi na murve
kad prođe traktor,
a ono sunce se užarilo,
palo na sijeno,
a mi se zagledali
u nebo,
ptice nam oči odnijele daleko ...
i proli se mljekko ...
Pocrnilo mi i lice
i ruke od murvi,
al sprale mi ih suze,
suze mi ih sprale, majko

LOPOVSKA

Daj mi lopovsku!

da se popnem preko zida, kao i ti.

Preko zida sebičnoga diva.

Preko zida gdje u krilo voćke padaju.

Gdje ljubičice tiko pjevuše .

Gdje u pjesmu svjetlo uljuljuje .

Gdje u ljuljački smijeh se njiše.

Daj mi lopovsku,

da se vratimo,

bar jedan dan,

u onu bezizlaznu bezvremenost beskrajnog sanjarenja.

Plavo nebo i tišina. Smijeh djevojački ...

Pretjerana osjećajnost. I zbog toga nepodnošljiva bol postojanja.

I jedini je način preskočiti zid,

a bez lopovske to je nemoguće.

Bar meni.

Kao i onda, tako i danas, lopovsku trebam da preskočim u TAJ svijet.

GOST U PROLAZU

Gost u prolazu
cijela kuća puna
cvrčkove pjesme

Nalet oblaka.
Raskopčan Velebit
čeka oluju.

Opijena snom
hobotnica miruje
u boci na dnu.

Okamina puža.
Mali trag
velikog svijeta.

Tamna noć -
bljesak munje pokazuje put kući.

BRUNO LUCIĆ

KAKO JE NIKOLAJ DENISOVIĆ BOBČINSKI NA PET MINUTA BIO SRETAN

Vjetar je gomilao snijeg s vanjske strane prozora kao što neslašno djetinjstvo gomila ožiljke na dječjim koljenima. Da bi stišao cvokotanje i spriječio nepoželjno privlačenje pažnje, upravo sam pripremio čaj. Bio je to još jedan jedini mogući ritual nakon onog atentata. I to u kasnonoćnim satima.

Rano u zoru tog dana probudio me moj najmodavac Gerasim koji mi je prijetio izbacivanjem jer mjesecima nisam platio kriju. Čim je cijev mog Tarasa poljubila njegovo čelo, kuneći se po kojnom majkom, ocem i tetkom izjavio je da su sva moja dugovanja podmirena. Štoviše, zaprijetio sam mu da mi hitno riješi problem telefona, naravno, ako se ne želi intimnije upoznati s Tarasom.

Sad je trebalo biti maksimalno oprezan i minuciozno posvećen svakom detalju dana. Spavanje sam sveo na minimum, vrata ukrasio dvjema novim bravama, a noć je postala moja deseta muza. Sudbina se smilovala pa ispila svu vodu iz mog koljena. Izlaska iz stana sam sâm sebi mogao odobriti isključivo u urgentnim slučajevima, a izaći je u mom slučaju značilo otici do stubišta i natrag. Pa i taj kratki križni put bio bi dovoljan da dva tri puta sretnem Anastaziju Nikolajevnu kako šeće svoju džukelicu.

Nasmijao bih se od uha do uha i svakom prilikom joj dva puta poželio dobar dan. Jedan "dobar dan" bio je za nju, a drugi za odvratnu krastu na njezinom nosu. Odglumio bih takvu kurtoaziju, takvu srdačnost i umiljatost da bi i sam Stanislavski pao ničice i preklinjao me da se pridružim njegovoj trupi! Međutim, gluma nije mogla izbrisati činjenicu kako još uvijek nisam znao identitet njezinog zagondje. Sve to skupa nametnulo je daljnje deduktivne radnje i napore. A i s druge strane je postojao trud, trud da me se odstrijeli kao vepra.

Gospodine Kljuškin, zašto nam ne bi pravili društvo u kazalištu na subotnjoj premijeri "Don Juana"? - pitala me neki dan vidjevši me u hodniku.

Ne hvala, poštovana gospođo Nikolajevna. Koliko god mi se srce paralo od želje da Vam se pridružim na predstavi, toliko ću Vas morati zamoliti za razumijevanje zbog koljena koje je, kako znate, sidro koje otežava moj egzistencijalni brod, odgovorio sam nepodnošljivo patetično kao Goethe.

Pa Vi se, koliko vidim, jako dobro krećete?

Dobro, priznat ću Vam, ali Vas molim za diskreciju. Unazad par godina počeo sam patiti od jednog rijetkog poremećaja. Ne pričam rado o tome, ali riječ je o "teatrofobiji". To je strah od kazališta. Taj se izraz još nije pročuo u nas u Rusiji, ali na Zapadu ova je dijagnoza punopravan pojam među medicinskim rječnicima.

Nemjerljivo mi je žao gospodine Kljuškin i nadam se da ćete uskoro pronaći lijek koji će okončati Vaše teške patnje.

Naravno, hvala Vam od srca Anastazija Nikolajevna, a sad me ispričajte, odgovorio sam i zalupio vrata od stana.

Kazalište?! Ona mene zove u kazalište? Zna li ona da se u kazalištima više umire nego u bolnicama? Ta koliko je samo američkih predsjednika izgubilo život u kazalištu? Što ona misli tko sam ja? Abraham Lincoln? Pod paskom kulturnog uzdizanja lukavo te namame na "Don Juana" pa peti čin pratiš iz lože u mrtvačnici! Valjda su takav scenarij napisali kučka i njezin Pinocchio!

Nakon tog sam susreta još rjeđe izlazio iz stana. I dok sam sad sa šalicom u ruci provjeravao jesu li sve brave adekvatno zaključane, dvije-tri kapi čaja kapnule su na pod pokraj blago crvenkastog omota. Naslućivao se moj pseudonim, a ime pošiljatelja bilo je nečitko. Kako ga jutros nisam primijetio? Ilja, dječak od svojih 16 godina za mene obavlja sve one poslove koje zahtijevaju duže izlaganje opasnosti. Na drugom kraju grada imao sam svoj poštanski sandučić. Nakon mog spisateljskog pokušaja, cijeloj je Rusiji moje umjetničko ime stajalo na raspola-

ganju – uglavnom za vrijeđanje. Sergeju Ilarionoviču Kljuškinu stizale su samo loše kritike i prijetnje. Sjećam se, neki mi je tikvan poslao Azbuku želeći mi "od sveg srca dobru zabavu dok čuvam ovce".

Čudio sam se da je Ilja ovako kasno isporučio pismo, obično to napravi ujutro?! No, nisam ga još bio uzeo u ruke. Prvo sam uzeo "Demone", dvije "Ane Karenjine" i jedan "Rat i mir" te ih svom snagom bacio na omotnicu. U slučaju da je unutra bio smrtonosni škorpion, pauk ili neka druga otrovna strizibuba ubili su je opisi Tolstoja i Dostojevskog! Oko omota se ništa nije razliko što znači da sam mogao isključiti i ampulu s kiselinom. Sad se moj oprez bacio u zagrljaj optimizmu.

Što ako upravo ovo pismo navješćuje smrt moje bivše supruge Olge Vjačeslavovne? Nakon njezine smrti mogao bi prodati daščaru u kojoj živi i ponovno sanjati o književnoj slavi. Ma i kad bi moj stan bio jedan jedini u cijeloj Moskvi, poštar Gabrijel bi tu radosnu vijest isporučio na krvu adresu, pomislio sam.

Žu...Že... Kel... Ki... Se... Žžžž...Žu... Žtvi... Žkvi... Žsvi... Ž.. Ž.. Žžž... Pokušavajući pročitati pismo osjećao sam se kao trut u roju pčela medarica ili kako bi rekli intelektualci "francuski jezik". Pismo je bilo napisano crvenom tintom, a jedino što sam sa sigurnošću prepoznao bila je riječ "paranoiaque" i znao sam što ona znači. Sat vremena sam kopao po knjigama da bi naposletku pronašao rječnik kojeg je izjela vлага. I faraon Tutmozis III. bio je u zavidnijem stanju.

Rezignirano sam sjeo i buljio u prokletu omotnicu pitajući se: koji genijalac svoja pisma piše crvenom tintom i to još na francuskom jeziku? Obožavatelj iz Francuske?! Tad mi je za oko zapela još jedna sitnica. Na dnu kuverte bio je i mali pramen plave kose. Prebirao sam sjećanja i nikako se nisam mogao sjetiti kurtizane kojoj možda dugujem neke novce. Istovremeno sam shvatio da već godinama nisam proveo noć s nekom ženom... Pa i pas od one vještice dobije napadaj averzije kad me vidi. Crvena tinta – vlas kose... Taj mi je obrazac odnekud bio poznat... Crvena tinta – vlas kose... I onda se dogodilo! Kao da je Zeus banuo u moj stan! Svaki mišić na mom tijelu napravio je kontrakciju!

Brzo sam stao pretraživati stare novine. Iz nekog sam razloga čuvao tekstove koji bi se jednog dana mogli pokazati korisnima. Traženi sam izvještaj prepoznao po ilustraciji.

LONDON Policija još uvijek traga za krvoločnom ubojicom koji je između kolovoza i studenog namamio pet žena lakog morala te ih ubio na svirep način. Iza sebe je na mračnim ulicama Londona ostavio iskasapljene leševe i potoke krvi. Ubojica bi ženama prvo presjekao vrat te skoro svim žrtvama izvadio iznutricu. Jednoj je zbog pritiska oštice skoro odrubio glavu. Strava tu ne prestaje. Naime, na adresu londonske policije tijekom istrage pristiglo je pismo jezivog sadržaja. Kako bi se narugao, ubojica je uz pismo istražiteljima poslao pola bubrega jedne žrtve. Potpisnik redaka koristio je crvenu tintu, a potpisao se kao Jack Trbosjek...

Jao! Jao! Jao! Nije bilo dovoljno što s krticom i sa štakorom živim u istoj zgradici, sad mi se u susjedstvo doselio i koljač iz Londona! Moj krevet tu večer nije dobio ni dva sata sna. Uzeo sam Tarasa i provjerio njuška li tko oko mojih ulaznih vrata da mu glavu odmah obogatim olovom!

Potom sam okrenuo ured komesara. Dobio sam nekog poručnika iz noćne smjene koji me prebacio na drugog, drugi na trećeg, a treći me na pola puta do četvrtog vratio na prvog koji mi je onda priznao da komesar uoće nije u gradu jer je otputovao u Sevastopol. Živjela majčica Rusija i njezina tetka administracija! Prvom sam poručniku rekao kako je u Moskvu, prema mojim saznanjima, stigao Jack Trbosjek koji je u bijegu više od dvadeset godina! Poručnik se krenuo smijati, a čuo se i smijeh njegovih kolega. Klipani su sjedili u istoj prostoriji, a javljali se na nekoliko različitih telefona. Osjećao sam se kao da me je Šiškin upravo naslikao među grupom svojih medvjeda!

Kad sam obuzdao bijes, napravio sam ono što nerado napravi svatko kad ga iznevjeri vlast – tražio sam pomoć novinara. Par njih sam upoznao tijekom svoje kratke književne karijere – nisam ih podnosio. Ima novinara koji misle da su napisali novog Olivera Twista i ne sluteći da svi njihovi silni i genijalni pridjevi, aoristi, perfekti i imenice završe kao podmetači za vrelu čorbu na trpezi! Novine samo pomažu praktičnom životu.

***

Prema dogovoru, Ilja je kucao tri puta. Doveo ga je do mog stana i stavio mu povez preko očiju. Uveo sam ga u kuću i bez obzira na povez shvatio sam da majka priroda nije bila posebno inspirirana tog dana kad je ovom čovjeku oblikovala lice. Nosio je šućmuraste čizme, imao baršunastu kapu i šal, a sve je to uklopio dugom tamnozelenom kabanicom.

Monsieur Kluškin?! Je suis Jacques... - počeo je govoriti.

Ništa Vas nisam pitao! Znam tko ste. Ova cijev koju osjetite je misje Taras, mon ami.

Ilji sam dao znak, zatvorio sam vrata te mog zbumjenog gosta posjeo za stol. Vezao sam mu noge i jednu ruku te stao iza njega.

Monsieur, tražili ste putem žurnala ušitelja fransuskog sa sfoje dvije kćeri. Ja se javio na Vaš oglas, počeo je opet.

Evo sad ćete ih upoznati. Jeanne d'Arc i Marie Antoinette, molim vas izadite, stigao je vaš novi učitelj, viknuo sam područljivo.

Vaše se kćeri stvarno tako zovu?

Kakvog sam ja ovo tupoglavca dao dovesti u svoj stan? - komentirao sam u sebi.

Ne, ne zovu se tako, ne zovu se uopće! Slušajte, ja određujem pravila. Trebate mi zbog jednog vrlo osjetljivog zadatka. Stvar je vrlo delikatna i zahtijeva disciplinu i posvećenost, ali prvo - izvolite se predstavit!

Je suis Jacques...

Na engleskom jeziku!

Ali monsieur, ja sam ušitelj fransuskog, ja ne znam govoriti l'anglais. To je jako čudna question. Pisalo je da tražite ušitelj fransuskog lakše konstitusije. Vidite, mršav sam. Vaši zahtjevi su très, très čudni - ako smijem primijetiti.

Znate, uvaženi misje Pužožder, čudno je i da sunce izlazi na istoku, zašto za promjenu ne izađe na zapadu? Čudno je i da ste

se Vi javili na moj oglas u kojem eto tražim učitelja francuskog za svoje dvije očigledno nepostojeće kćeri. Privuklo Vas je ovo "DVIJE" jer tako imate veći izbor, zar ne? Što ste mislili? Zamoliojat jednu od njih i sutradan nestati s pola mog bogatstva?! Turgenjev piše baš o takvima kao što ste Vi. Niste se kao otac naročito ni upoznali s novim učiteljem, a sutra vam se dijete s nekim nitkovom bori protiv rojalista u Bugarskoj! Da, da... Moja je mati bila u pravu kad je govorila: da bi nekome mogao u potpunosti vjerovati, moraš s njim pojesti bar jednu vreću soli. Dobro, moja mati je isto tako govorila da će Puškin doživjeti duboku starost. Ponovit ću svoju molbu: izvolite se predstaviti na engleskom jeziku dok misle Taras nije postao TRE-TRE-TRE nestrpljiv!!!

Morao sam provjeriti govori li engleski i ako govori – kojim naglaskom da se uvjerim nije li možda stigao iz Londona da me zakolje. No, sudeći po njegovom groznom izgovoru, ta mogućnost bila je apsolutno isključena. Nastavio sam.

Ovako, uzmite taj komad papira ispred sebe i jasno i glasno i razgovjetno mi pročitajte napisani tekst. Prvo na Vašem jeziku, a potom želim još jasniji i glasniji i razgovjetniji prijevod!

Ali monsieur Kluškin, kako da čitam s povezom na očima?

Jeste li ikada čuli za fenomen trećeg oka? - pitao sam ga pošprdno. Skinuo sam mu povez i još uvijek stajao iza njega zaprijetivši mu da se ne okreće.

Tekst je glasio ovako:

Dragi oče,

Poznavajući Vas kao čovjeka paranoičnog duha, odmah Vam na početku želim dati do znanja kako sam došao do Vaše lažne adresu: dala mi je Vaša bivša žena, a moja cijenjena majka - Olga Vjačeslavovna. Htio sam Vam se javiti i reći kako me životni put prije tri godine nenađano odveo u Francusku. U S-koj guberniji sam upoznao Annette koja

je radila kao guvernanta na istom imanju kao i ja. Odlučili smo se preseliti - ponajviše radi klime - i sad živimo u Avignonu, njezinom rodnom gradu. Prije dvije godine dobili smo kćer, "Nathalie" ili "Natalija" kako se prevodi na našem jeziku. Stoga Vam u pismu šaljem vlas njezine kose kao mali poklon unučice djedu...

Vaš sin Aleksej

Čestitam! Vi ste sretnik par excellence monsieur Kluškin!
Možete biti ponosni na Vašega sina.

Naravno da mogu, svinje na Sibiru zamijenio je guskama u Provansi! Veliki životni iskorak! I još mi želi uvaliti francusko kopile! Manjifik!

Zašto ste tako strogi? Znate, život nije nimalo lak, posebice za mladog čovjeka. Na početku svakoga od nas pisalo je "ne otvaraj", a mi smo otvorili bočicu i popili život, najsmrtonosniji od svih ovozemaljskih otrova.

O što ste Vi pametni misje Rousseau! Kažete da je život smrtonosan? Evo ja sam uzeo duplu dozu, živim dva života i još uvijek sam živ! Kojom to metafizikom objašnjavate?

Kako to mislite?

Da ja Vas nešto naučim moj poštovani misje... Žnjuk... Vaš učenjak Voltaire je jednom rekao kako "nesreća dolazi na krilima, a odlazi vukući noge." Jeste li razmišljali kako ćete Vi napustiti moj stan? E pa zahvaljujući upravo lakoj konstituciji tijela lako ćemo Vas kasnije iznijeti na snijeg...

Nije stigao izustiti ni "Ž", a ja sam ga već udario bocom u zatiljak. Udarac je bio dovoljno blag da mu ne razbije glavu, ali dovoljno jak da mu ugasi svjetla u glavi. Navečer sam ga neprimjetno odvukao do početka stubišta, a tamo je bio Ilja koji ga je uhvatio za noge i nastavio s izvlačenjem. Ostavio ga je u snijegu s bocom votke u ruci. Opet je počela mećava, studen će probuditi uvaženog misjea, a kad se probudi, imat će nešto za nazdraviti.

Ah vi Francuzi, jedino korisno što se dali ovom svijetu je giljotina i francuska bolest (sifilis)! Pomoću toga se rapidno smanjio broj glupana na ovoj jadnoj planeti.

Zaključao sam vrata i opet se uhvato dedukcije. Povezivao sam djeliće mozaika. Moj sin Aleksej nije u stanju sam sjesti u vlak za Petersburg, a kamoli da se zaputi do Francuske - i to još s nekom guvernantom?! Ha ha ha... Ipak nisam toliko bedast da će nasjesti na jednu takvu pričicu. Pošiljatelj je vjerojatno ubio Olgu Vjačeslavovnu kad je saznao za moju adresu - što je odlično za mene. Nema sumnje, u gradu je. Zašto onda nije ubio Anastaziju Nikolajevnu?! Ona ionako izgleda kao kurva. Je li Pinocchio Jack Trbosjek? To možda objašnjava zašto je ona još uvihek živa?! Ili... Pa čekaj... Vratio sam se ponovno do stola s pisom i pogledao malo bolje. Slovo "A" na imenu Aleksej kao da se najprije rodilo kao slovo "J". Sastavljač je pogriješio, htio se potpisati sa "J" pa je u brzini "J" pretvorio u "A". I tad je Zeus opet banuo u moj stan, ovaj put u društvu supruge Here! Jack... Jacques... Jack... Jacques... Preznojio sam se kad sam shvatio da sam danas u svom stanu ugostio najvećeg serijskog ubojicu 19. stoljeća.... Jack the Ripper sjedio je ispred mene i čitao vlastito pismo. Jack the Ripper ili kako se sad zvao "Jacques de Rippé" više nije onesviješten ležao u snijegu ispred mog stana!

JEDAN DAN U ŽIVOTU NIKOLAJA DENISOVIČA BOBČINSKOG

Kojeg vraga taj kurvin sin pali već osmu cigaretu?! Odakle mu samo hrabrost?! Ta mongoloidna glava, to servilno držanje, ta mirnoća njegovih udova. Kao zuri u pod, a zapravo gleda točno prema mom prozoru. Pokraj njega pogrebna kola. Naravno, jednom likvidirana, žrtva treba što prije nestati s lica zemlje. Sačekuša s točno probranim sljedovima. Sjećam se ovih strategija još iz vremena u generalštabu.

Nije ovakvim huljama ravno ni mrtvilo na Rubenovim slikama mrtve prirode. Dok među prstima stišću cigaretu, žrtvi se stišće omča oko vrata i nastrada kao antilopa u savani. Langsam, aber sicher, rekle bi Švabe. Niste se poštено ni zablejali, a metak je već prošao kroz vašu čeonu kost, beščujno kao da je netko stavio puder na vaše lice. Samo se po nosu razlije krv iz rupe kroz koju je prošlo zrno i prosulo vam mozak. Ne trebaju njima posebni motivi, ovakvi će vas likvidirati za šaku rubalja, za dobro očuvani otoman ili kolekciju poštanskih markica.

E pa nećeš brajko sa mnom! Nazvao sam policiju, ured komesara i ministarstvo, prije pozivnog broja ide predbroj 1787, ali kad sam krenuo govoriti kako je u N-skoj ulici sumnjivo lice, na drugom kraju dežurala je tišina. Prekasno! Likvidatori su koračić ispred mene pa su već prezali telefonske žice, al' to je samo koračić. Brzo sam zaključao vrata, navukao zavjese i zatvorio sve što se moglo zatvoriti. Čekam i promatram.

Tip u baršunastom kaputu zasigurno broji nekih 40 do 50 godina. Bliže ovom drugom jer kad je skinuo baršunastu kapu video sam čelavicu. Okolo šućmurasta kosa, u središtu ništa. Kao Tunguska nakon 1908.! Visina nekih metar i sedamdeset. Nos kao da ga je radio Gepetto. Šućmuraste oči. Baršunaste gležnjače. Da nemam ovu vodu u koljenu tako bi ovom golobradom zvekanu zviznuo jednu preko njuške!

Heh... kamo sreće da je točno ispod mog stana! Otvorio bih prozor i na njegovu Tungusku bacio staru pisaću mašinu. Moja bi mu Olympia rascvjetala mozak kao što rano proljeće rascvjetata tratinčice.

Osmu popušio, pali devetu. Lijevom rukom se oslonio na zid kuće preko puta. Izdao se. Onima, koji su rođeni kao ljevac, tijekom obuke vežu lijevu ruku pa ih tuku dok god ne zaborave da je uopće imaju. Ovome amateru očito nisu dovoljno puta slomili čeljust ili se zbumio shvativši ispred čijeg ga je stana doveo naivni usud. Njegovi lapsusi moje su prednosti: A) regrutiran je tek nedavno B) još me nije primijetio C) ne zna u kojem sam točno stanu D) nema nikog od susjeda da mu otkrije moje skrovište E) moja Olympia je dovoljno stara i teška.

Srećom, odmah tu ispod stola pokraj knjiga je Taras. Napušten međima. Neka dođe bilo tko. U podne ili u ponoć. Lako ću ga se otarasiti! Uvijek sam spreman. Kad se sjetim da su me razni šarlatani u bijelim mantijama godinama uvjeravalii da sam slučaj za ludaru, da sam paranoičan i da bi trebao uzimati terapiju. Jedino pametno što sam čuo od njih jest da bih zbog brzine stvaranja priča mogao postati pisac. Pokazalo se kasnije da sam tu laž lakomisleno progutao. Cijedio sam se noćima, dovršio jedan roman i objavio ga od posljednjih para. Cijela me Rusija ismijavala, prebacivali su mi kako imam loš stil, kako je u mojim opisima sve šućmurasto i baršunasto! Pa i Gogolj je imao loš stil! Ali eto, bar mene nisu živog zakopali kao njega! Umalo da nisu! Naime, indicije su bile jasne: moj spisateljski debakl bila je zapravo urota kojom me se željelo dokrajčiti kao promrzlog konja usred zimske oluje. Još sam bio toliko oprezan pa knjigu objavio pod pseudonimom "Sergej Ilarionovič Kljuškin" što mi je vjerojatno spasilo glavu.

Pisanje me upropastilo i u privatnom životu. Cijedeći se tako u jednoj gostioni smislio sam rečenicu: "Kad nešto u životu privedeš kraju stavљaš točku na "i", a kad ljubav privedeš kraju stavљaš točku na "lj". Čim je čula, Olga Vjačeslavovna odmah se uhvatila za tu rečenicu kao melankolik za suicidalnu misao. Kad je ista ta Olga Vjačeslavovna postala moja žena ja sam po-

stao melankolik iz prethodne rečenice. Kasnije me napustila. Guska! Dobili smo dvoje djece. Kćer je guvernanta u nekoj zabiti u Sibiru, a sin provincijski liječnik u S-koj guberniji! Čuo sam da zbog nedostatka pacijenata čuva svinje! Dakle, sve same propalice i degenerici!

I sad razmišljam... Majakovskog ste, gospodo, čisto sredili, Jesenjina ste odradili traljavo, ali ja, ja ču se boriti kao Rasputin ako treba! Moje krvavo "Dasvidanja" policija neće čitati po zidovima! Kunem vam se!

Nije tako lako smaknuti Nikolaja Denisoviča koji je pročitao arke i arke knjiga o taktikama i strategijama tajnih službi još iz vremena carstva. Ne, ne! Ovaj tikvan dole želi se napiti moje krvi, a pitam se gdje mu je partner? Vjerojatno se zabavio osluškujući negdje po hodniku zgrade kretnje i glasove iz stanova kako bi me pronašao. E baš zato je Nikolaj Denisovič svoj stančić prekrio debelim čilimima! Tko je sad paranoičan?!

Ma gledaj ti njega! Pali već desetu cigaretu. Koja drskost! Nokti čisti. Gdje si ti, molim lijepo, video pogrebnika koji nema ni grama zemlje ispod noktiju? Ne, ne, ovakvi tipovi ti ne kopaju grob, ovakvi te s preporukom pošalju u raku! Kao i ovaj dole, tako svi oni imaju umiljata lica da bi čovjek s njima jeo boršč iz iste zdjele kao u zatvoreničkom logoru. Da, to je fizionomija koja vam se treba svidjeti, to je lice zbog kojeg padate u trans kao da je pred vama brak. Hah... Brak! Brak je cijena za najam sobe u hotelu "Pakao". Uh... brzo, moram ovo zapisati, za razliku od ove misli, ovaj majmun na ulici mi neće pobjeći...

Zapisano! Da vidim što se događa... Ha, eno dolazi neka stara. Pa nije valjda... . Ne, ne, ne, ne, ne... Pa to je... To je Anastazija Nikolajevna.... Ali čekaj, ne vidim stranca? K vragu! Nestao je! Moram upozoriti Anastaziju! Nije meni stalo do stare koze, ali pitat' će je za mene, a ona će se izlajati pa će moj dušmanin dobit' od nje sve što mu treba da me sredi... Ma sad ču ja polako otvoriti prozor i elegantno kao balerina Pavlova... Molim?! Upravo su se poljubili! I zagrlili! I sad se opet ljube! I grle... A tako znači! Anastazija Nikolajevna je krtica! Imao sam određeni predosjećaj...

VLAHO ERCEGOVIĆ

BADLOVE

U noćima kao ova, kad me nemilosrdna besanica čvrsto obgrli, izlazio sam u samotne šetnje u šumu pokraj koje stanujem. Tišina i svjež zrak smirivali su mi živce, a platno oslikano nebeskim tijelima iznad mene vodilo bi mi maštu u romantičan, dalek svijet. O

Ove noći odvelo me dalje nego obično.

Odlutao sam preduboko među drveće. I tako u svojoj lutnji najdem na drvenu klupicu ispod stabla pored koje je stajao visok znak na kojem je pisalo: SLJEDEĆI VLAK USKORO

- Neobično - pomislim... Naročito jer nije bilo tračnica nigdje na vidiku. Odlučim sjesti i odmoriti noge.

Znak nije lagao. Nisam udahnuo niti deset puta kad sam ugledao stup dima koji se uz prigušene tutnjeve povećavao. Polako se iz daljine formirala lokomotiva koja je vukla vagone, a tutnjevi su postajali sve glasniji.

Zaustavi se sporo, uz škripu i paru. Prvo je pored mene usporavajući prošla lokomotiva, a onda jedan, drugi ,treći vagon.. Sve sporije i sporije ..

Vlak se skroz zaustavi. Nitko nije izlazio iz njega. Ustanem sa klupice i ukrcam se, a stroj polako krene.

Bio je to putnički vlak. Sa svake strane vagona nalazili su se separei sa dva reda po 3 sjedišta, a između njih nalazio se stolić nasred kojeg je bila lampica sa zelenim sjenilom. Vagon je imao četiri takva separa sa svake strane prolaza. Sjedala su bila načinjena od smeđe kože. Prolaz u sredini bio je ukrašen plavim baršunastim tepihom. Zastori na prozorima bili su isti takvi, sa zlatno žutim resicama.

Vagon je pulsirao starinski otmjenim štihom.

Činilo mi se da sam jedini putnik, no na jednom od sjedala ugledam nečije rame.

Približim se svom suputniku i ugledam krajnje neobičan lik. Bio je to divovski žohar u trodijelnom svjetlo sivom odijelu. Iz lijevog prsnog džepa virila je uredno složena crvena maramica. Izgledao je prilično otmjeno sjedeći tako prekriženih nogu. Nosio je crne lakirane cipele sa bijelim gamašama.

Kad me ugledao, prenuo se. No ustane i ponudi mi da sjednem, i to sa zavidno uljudnim manirama.

- Zdravo, dragi suputnič! - reče humanoidni insekt popravljajući svoj monokl - Kakvo neočekivano zadovoljstvo. Putujem već, čini se, eonima, a vi ste, dragi gospodine, prva osoba koju sam imao zadovoljstvo vidjeti u ovom vlaku. Ja sam Milo Killjoy Badlove III. A vi ste?

Upita me i ponudi trešnjama koje su stajale u zdjelici na stolu. Prvo sam ga promatrao u nedoumici. Nisam bio siguran što da mislim o njemu. Naglašavao je određene slogove na način kako to čine pretenciozni kazališni glumci. Pušio je cigaretu kroz cigarspic dug bar pola metra. Imao je isforsirani, neiskreni smiješak koji mi se nije svidio. Ticala na glavi nervozno su mu igrala. Izgledao mi je kao netko koga bi najradije provukao ispod kobilice broda. Bio je to buržujski žohar... Najgora vrsta.

No, civiliziran kao što jesam, nastavim...

- Nisam siguran, izašao sam na šetnju šumom i, sljedeće što znam, našao sam se na ovom vlaku. Gdje uopće idemo?

Žohar se nasmije i reče - Do zadnje stanice, dragi. - Vidiš, ja nisam uvijek bio insekt - nastavi moj odbojni suputnik uz samodopadni smiješak - kad sam ušao u ovaj vlak, bio sam čovjek od krvi i mesa. S vremenom gledao sam kako se odraz u prozoru mijenja. Ispočetka panika je vladala mojim tijelom. Nevjerica, strah... Ali s vremenom sam počeo prihvatići svoju sudbinu i sada sam sasvim zadovoljan pušeći svoju cigaretu, slušajući monotoni zvuk parne lokomotive i gledajući ovaj pusti, mračni svijet kako prolazi.

Počne puhati savršeno okrugle krugove od dima, a ja se za-

gledam kroz prozor u tminu noći.

Kretanje vlaka stvaralo je iluziju plesa drveća i sjenki. Debla i grmlje skakutali su poput balerina u okviru prozora.

Bacim pogled na insekta. Gledao me sa zlokobnim smiješkom. Znao je nešto što ja nisam. Siguran sam u to... Prokleta gnjida! Nemoj mu pružati zadovoljstvo. Ostani miran. Prošao je taj sito i rešeto. Ne okreći mu leđa...

Nisam micao pogled sa njegovih blijedo žutih očiju. Zelenka-sto svijetlo lampe na stolu između nas zrcalilo se u njima. Uzmem jednu trešnju sa stola. I kako sam je primicao ustima antene su mu sve više igrale, a disanje postajalo sve pliće dok je uzdizao tijelo na stolcu. Kakav nastrani skorojević...

Ti žohari su svi isti. Manipuliraju poštenim ljudima svojom izučenom dikcijom, a utopili bi vlastitu majku u čaši vode.

Spustim trešnju natrag u zdjelu. Antene mu se naglo spuste. Nastavim ga gledati ustrajno. Znao je da znam. Razočarano se nasloni natrag.

- Šteta - prošapnu - Mogli smo biti tako sretni skupa.

Nastavim ga gledati bez riječi, dok je on gledao razočarano u pod.

- Koliko samoće čovjek može podnijeti? - prozbori tiho, ne iščekujući odgovor.

Odjednom mi do uha dopru nježni ženski glasovi. Tad opet pogledam kroz prozor.

Ugledam predivne ženske siluete koje su plesale među krošnjama u svijetlo zelenim haljinama od prozračnog materijala koji je otkrivaо darežljiv dio kože. Svaka od njih imala je par velikih bijelih krila. Neke su svirale flaute, neke mandoline, a neke su pjevale. Predivno jato raspjevanih Aurora. Tkanine boje Absinthea lelujale su za njima ostavlјajući zavodljive neonske tragove. Približile su se našem vagonu i počele ga obljubljivati ugodom. Pjesma koju su pjevale ta divna stvorena bila je sveta. Uvijek sam prepostavljaо da bi tako trebali zvučati anđeli. Jedna od njih skroz se približi mom prozoru i sramežljivo mi se na-

smiješi. Izgledala je poput božice. Imala je svijetlo plavu, kovrčavu kosu, dugu do pojasa. Oko glave imala je vijenac bijelih cvjetova. Gledala me dubokim zelenim očima. Velikim i blistavim. Ako su oči ogledalo duše, onda želim uroniti u ovu dušu i zauvijek ostati među biserima koji su u njoj skriveni. Fizička ljepota ovih žena bila je recipročna ljepoti njihove pjesme i zračnog baleta. Glas mog suputnika prekine me u uživanju u fata-morganskoj predstavi.

- Ne uzbuduj se previše. Ove su gore od Sukubusa i sirena zajedno. Oglođale bi ti kosti kao gladni divlji psi.

Stanem ga gledati u čudu.

- Zovu ih zelene vile. I ljudi koje zavedu rijetko se othrvaju njihovom bijesnom zagrljaju. Pogledaj...

I izvuče iz svog džepa malo okruglo zrcalo koje uperi nasuprotnoj prozoru, tako da se u njemu može vidjeti ono sto je van.

- Hajde, baci pogled.

I djeva koja mi je maloprije punila Dušu diazepamskom ugodom pretvorila se u sablast sijede kose. Njena krila više nisu bila kao u golubice, već šišmišja ili zmajevska. Oči su joj bile jednako velike, ali sada žute. Iz njih je sijevao užas. Dug i tanak jezik plazio joj je iz usta. Koža bila joj je blijeda i znojna. Jarko zelena haljina postala je crna. U nevjerici naglo okrenem glavu natrag prema prozoru i vidim opet onu ljepoticu. Pogledam još jednom u zrcalo - Gorgona... I opet pogledam u prozor - Afrodita.

-Zbunjujuće zar ne? Mnogi su iskočili iz jurećeg vlaka u transu. Ali ja ne. Prepametan sam za njih. Ja sam zadovoljan sa svojom cigaretom i zvukom lokomotive. To je moja pjesma, moja himna. Moja (stane i uzdahne) ... Ljubavnica.

Povjerovao sam mu. Prvi put izgledao je iskreno.

Leteće žene kružile su oko vagona još neko vrijeme prije nego što nestanu u noći. I ostanemo opet nas dvojica.

Nismo još dugo putovali dok se vlak počeo zaustavlјati. Vrata vagona se otvore, a ja ustanem. Nisam više imao tu što tražiti.

Žohar me tužno pogleda i jedva čujno reče - Molim te, ne idi...

Osjetio sam sažaljenje prema stvoru. No bio je sam kriv.

Možda netko jednom položi cvijeće na taj grob koji zove dušom i praviti mu društvo u utrobi kita, ali to neću biti ja. Čim sam zakoračio iz vlaka, on se počne gibati. Iako sam mogao osjetiti njegov pogled na svojim leđima, nisam se okrenuo...Nikada nisam volio oproštaje.

* * *

Na natječaja „Preprekova jesen 2017.“ HKUPD-a „Stanislav Prerek“ iz Novog Sada za najbolju kratku priču na standarnom hrvatskom jeziku prvu nagradu osvojila je priča „Badlove“ Vlaha Ercegovića iz Dubrovnika.

GUSJENICA

Nestalo je borbe u meni... Duša mi je bila raskomadana tugom, a um zatrovani strahom. Dani su bili ispunjeni tamom, a noći bez zvijezda. Prijatelji su mi se pretvorili u dušmane. Ljudski pogledi bili su puni osuđivanja i animoziteta. Čak ni čašom nisam više mogao liječiti svoje bolesno srce.

Koketirao sam sa pomišlju na samoubojstvo već neko vrijeđe do tad. Ispočetka se pojavila kao zločudna misao koja bi pokucala na vrata u trenutcima očaja i odšuljala se ostavljući brazdu tmurnih misli u moru moje svijesti. S vremenom me posjećivala sve češće... Sve dok nije počela imati smisla.

Pronašao sam visoku liticu u šumi nedaleko od mog doma. Zatvorim oči, uspravim se, duboko uzdahnem i nagnem se prema naprijed puštajući gravitaciji da učini svoje. Osjetio sam snažni udar adrenalina i peckanje u prsima koje se proširilo do želudca... To je to... Nema povratka... Zbogom...

Odjednom osjetim toplinu u srcu. Egzotični ugođaj koji nisam doživio od djetinjstva. Bio sam mekan poput žice na srebrnoj lutnji drevnog trubadura. Bio sam siguran da je to trenutak moje smrti, transcendencija u neki drugi svijet. Poslije svoga tog vremena osjetio sam se čisto i spokojno.

Otvorio sam oči da bih uvidio da letim. Jedrio sam zrakom poput ptice, kao nota romantičnom melodijom. I tada sam shvatio da nisam mrtav... Nalazio sam se u naručju neobičnog letećeg stvorenja. Predivna žena-leptir prigrlila me u padu i spasila moj bezvrijedni život. Nasmiješila mi se i odnijela me do visokih hridi gdje njena vrsta obitava.

Ljudi-leptiri su nježna i ponosna rasa koja živi u gnijezdima koja grade od plavih vlati baršunaste trave koja raste visoko među oblacima. Divna i tiha stvorenja... Svoj dom visoko na nebu, ispunjen njihovim velikim gnijezdima zvali su Biser stijena.

Leteća žena koja me spasila zvala se Nemea. Imala je prediv-

no lice, dobroćudno i ljupko. Lice kakva bi anđeli trebali imati, sa punim usnama boje višnje i velikim, dubokim ljubičastim očima. Njena krila bila su svijetlo purpurna sa tirkizno plavim prugama uzduž rubova. Iz nje curila je neokaljana ljepota, a okruživala je aura mira i razumijevanja... Zaljubio sam se na prvi pogled.

Odnijela me u svoje gnijezdo i polegla na meku, rosnu travu svog doma. Pokrila me toplim pokrivačem načinjenog od perja velikih bijelih ptica koje su širile svoja krila u nebeskim prostranstvima oko Biser stijene. Tada mi je nježno šapnula u uho ;

- Šuma te voli, nebo te voli, mjesec te voli... Nemoj odustati od sebe... Nikada...

Te riječi djelovale su na mene kao eliksir. Kad sam ih čuo ugodni san mi dođe na oči, ispraćen licem anđela... Odnjegovala me do potpunog oporavka svojom samilošću i ljubavlju...

Živio sam dosta vremena sa ljudima leptirima i upoznao njihov život i običaje. Nemea bi mi svako jutro donosila toplo mlijeko grimiznih divokoza i velike zelene smokve pune gustog, bijelog soka. A po noći, dok bi pili slatko vino od šljiva, pričala bi mi o herojima i djevama. Svaku noć zaspali bi zagrljeni pod sjajnim zvijezdama.

Ljudi leptiri su drevna rasa. Visoki su kao i prosječno ljudsko biće. Torza su im vitka, ali snažna. Ne nose odjeću. Imaju duge kose raznih boja, a krase ih velike, jednobojne oči u obliku bade-ma. Mudri leptir imao je modre oči, poput dubokog jezera. Snažni leptir imao je jarko crvene oči, poput lave koja šiklja iz vulkana. Plemeniti leptir imao svijetlo zelene oči, poput smirujuće livade u srcu proljeća. Oni su bili hranitelji kolonije.

A Nemeine oči bile su ljubičaste, oči cvijeća, nade i blagosti... Oči od kojih se osjećam pripito, i sad, kad ih mogu vidjeti samo u uspomenama.

Ljudi-leptiri ne pričaju puno, radije slušaju. Po noći često razdragan plešu oko paperjastih oblaka, pod vatrenim zvijezdama. Vole umjetnost, naročito glazbu. Njihovi nebeski plesovi

često su popraćeni romantičnim zvukovima harfi načinjenih od drva starih breza i dlaka grimiznih divokoza. Krila im imaju jedinstvene uzorke u raznim bojama i duga su koliko i oni sami, raspona dvostruko većeg od raspona ruka. Štiju velikog bijelog labuda sa dijamantnim očima koji se manifestira kroz prirodu, sadašnjost i srdačnost. Graciozna su bića, poput zračnih balerina... Poput koncentrirane ljubavne pjesme. Sve što se očekuje od tebe je da im se iskreno osmijehneš.

Počeo sam se osjećati kao ljudsko biće vrijedno ljubavi nakon toliko dugo vremena. Moje srce bilo je pročišćeno, a osmijeh mi je ponovo dopuzao do lica.

To su bili najbolji dani mog života, dani sreće za koju nisam ni znao da postoji.

I u mojoj sreći jedno smo se jutro probudili, gore u topлом gnijezdu, s malom bijelom čahurom u među našim tijelima. Unutar nje stvarao se mali leptir, plod ljubavi spašenog čovjeka i Serafina s krilima leptira.

Ljudi leptiri nikad se nisu spuštali na zemlju... I to iz jako dobrog razloga. U podnožju Biser stijene živjeli su ljudi-krave...

Ljudi krave uporno su mukali prema visinama, ljubomorni jer ne umiju da lete. Ne mogu se ni penjati, jer njihova kopita ne mogu grabiti izbočine na stijenama, a njihova kolosalna težina onemogućuje im da skakuću poput divokoza. Dah im zaudara po truleži. Jezici su im dugi i puni hladne sline. U očima plutaju im male crne točke umjesto zjenica na bijledo žutim bjeloočnicama. Njihovo božanstvo je strogi, osvetoljubljivi bik koji se igra njihovim sudbinama, nasilnik koji zahtjeva da ga se štuje pod prijetnjom vječnih muka. Nasilna su i glasna sorta koja gazi sve na svom putu. Iz sisa štrcaju crnu sluz koja grize i ubija sve što dirne. Srca su im dlakava, a mozgovi od silikona. Nazivaju svoj dom Sokol dolina, tu žive u sivim štalama u strahu od svega novog, znanosti i jarkih boja. Konstantno kuju svoje zle planove kako da istrijebe čitav narod ljudi-leptira, iz samog razloga što su drukčiji.

Jednog dana ljudi-krave sagrade divovsku pračku iz koje nakanе lansirati ogromnu grudu svoje toksične, crne sluzi na Biser

stijenu, i umoriti sav nedužni leteći narod. Mudri letači to uvide i odluče napustiti svoj dom. Postoje mnoge visoke hridi i planine, a većina njih nije napućena nižim bićima iz nizine. Nemea me ponovno uzme u naručje, ovaj put sa tugom u očima... Dok smo prelijetali oblake nije rekla ni riječi, ali čuo sam joj srce kako plače. Spusti me nježno na zemlju i poljubi me blago.

- Tvoj dom čeka - rekla mi je... Nasmiješila mi se još jednom melankolično, kako je samo ona znala, i odletjela. Dok su joj se krila širila prema nebu, pričvršćenu za leđa, poput torbe, ugledam našu malu čahuru. Kroz paučinastu opnu naziralo se malo lice okupano svjetлом sunca. Mogu se zakleti da su se oči na tom malom licu otvorile i da su nam se pogledi sreli. I dok je žena svih mojih života jedrila zrakom prema visini sa malim stvorenjem koji je dio mene koliko i ja sam, osjetio sam tugu koja fizički boli... Stišće u grudima.

Htio sam biti sa ljudima leptirima, ali leptir ne može biti sa gusjenicom isto kao što sunce ne može biti s mjesecom, ili kao što snijeg ne može biti sa toplopm pješčanom plažom.

Vratio sam se kući u suzama i slomljen...

Sljedećeg jutra osjetio sam jak svrab na leđima i uvidio da mi se modra hrskavica probija kroz kožu. Moj vlastiti par krila.

Prošli su mjeseci i krila su mi gotovo sasvim izrasla. Spreman sam da poletim u potragu za svojom ljubavi .

Popeo sam se na onu istu liticu sa koje sam si htio okončati život... Spreman da poletim ka svom domu.

BORIS NJAVRO**NOVEMBER RAIN**

„Aj sad pošteno ovo sve podijelite! Vi koji ostajete na čukama uzmite više konzerve i cigara, a vi koji idete doma uzmite toga malo manje, budite humani prema njima. Ima tu i nešto baterija, vama po čukama to ne treba, koji će vam... i radio i vijesti, to uzmite vi što idete dolje!“ izgovori Josip zvani Koki, kojeg smo tako zvali zbog nekog njegova duga prezimena kojeg nitko nije mogao zapamtiti.

Gledao sam ih kako uzimaju, trpaju u ruksake, kao da je sudići dan pred nama. I ovi što ostaju na čukama i ovi koji idu konačno doma. Dolje u Grad. Gledao sam i čekao što će od svega ostati. Gadilo mi se pomalo sve. Prije dva dana poginuo je Mario. Na sto metara od nas, ostao je zadnji, sasulo ga preko stomača, vidio sam to svojim očima. Još tamo leži, između naših i njihovih položaja. Nitko od nas do njega nije smio, nitko od njih do njega nema ni potrebe ići. I tamo će ostati tako mrtav ležati tko zna do kada. To ovima, što su oko mene naguravali konzerve u ruksake kao neki ratni plijen, nije ni palo na pamet.

Ovaj put, u ovoj smjeni od tri jebena dana i noći pakla, u kojima oka nisam sklopio od pucanja i ludila, prvi put sam ubio čovjeka. Znam to, siguran sam u to. Pucao sam i prije, stotinu puta, možda i nekoga pogodio, ranio, možda i ubio. Ali sada sam znao da sam ubio čovjeka. S druge strane, znam, bolje ja njega nego on mene, tako me tješio Mile, al' ta utjeha mi nije nešto pomagala. Vidio sam ga, mladić neki, dijete, valjda zalutalo u ovaj rat kao i mi svi, naivno digao glavu, još i ne znajući što je rat, stao na tren, imao sam ga na nišanu i... opalio sam. Pao je kao zec. Jedan metak, dovoljan. Bio je mrtav. Jebi ga...da, možda mi je utjeha ta Milina, bolje ja njega nego on mene.

Ovi oko mene malo su se razišli, pokupili svatko svoje, gledam Kokijevu kartonsku kutiju, malo toga je ostalo pri dnu. Vi-

dim još nekoliko kutija cigareta, one zvane „Zagreb“, te sam volio, ne zbog kvalitete, već zbog dužine, duže ih se pušilo, ne pet, šest minuta kao one kraće, već i oko desetak minuta, pa duže traju i te minute na čuki.

Uzeo sam dvije kutije, te primijetih i baterije. Pitam Kokija mogu li, kaže mi da mogu, uzeh jedno pakovanje, idem doma, za radio će valjat, jer struje nema mjesecima, da bar čujem koju vijest iz svijeta o tome što nam se događa, ovdje oko nas.

Sjedosmo konačno nakon podijele tog suludog ratnog plijena iz naše drage logistike u kombi koji nas odveze dolje u Grad. Nakon tri dana i tri noći pakla. Sve se smirilo još od jučer. Stalo je i s njihove strane, znamo da i oni imaju mrtvih i ranjenih, iako nam o tome nitko ništa ne govori. Ali znamo da i mi imamo i mrtvih, ne samo moj Mario, već je nekoliko naših zauvijek ostalo gore nakon svega, a znamo i da i mi imamo i jebeno ranjenih koje su stalno odvozili dolje do Grada. Ni o tome nam nitko ništa ne govori. Svakako, u kombiju nas je manje nego što nas je krenulo gore prije tri dana.

Sjedimo i šutimo, ni riječi, ni san ne dolaze. Tri dana sulude hladne kiše s neba i one još gore i hladnije kiše od olova padalo je po nama. I s neba i sa svih strana. Nikad tako kišni, hladni studeni mjesec. Prokisli smo, neispavani, sjebani. Izgubili smo neke položaje, neke kuće, crta odbrane Grada još je bliža Gradu, izginuli smo, premoreni smo, sjebani smo. Osjećam to u toj tišini u tom jebenom kombiju koji nas vraća dolje u Grad. Dolje u civilizaciju, dolje doma, među svoje kojih više nema, svi su nestali, pobegli, napustili Grad. Dolje gdje nema ni vode ni struje, a sve više ni volje, već mjesecima.

Iskrcavaju nas usput, svako malo odlazi ponetko iz kombija, i ne pozdravljamo se, u tišini se samo pogledamo, znamo da se vidimo za koji dan, kad opet dođe red na nas koji smo ostali za prebaciti nas iznova na neku čuku, na neki od novih položaja koji se pokušavaju zadržati. Kombi staje ispred moje zgrade, izlazim, nigdje nikoga, gore u stanu ne čeka me nitko. Žena i djeca su već preko mjesec dana otišli brodom negdje gore u Istru, u izbjeglištvo. Možda ih čujem noćas, ako telefonske veze to dopuste.

Otključavam, ulazim, bacam ruksak i kalašnjikov na pod hodnika prazna stana. Vidim novu rupu u persijanama, vidim geler zabijen preko u zidu. Dobro je, nije bio zapaljiv, nije izgorjelo. Prljav, blatljav, kupao bi se, ali nema vode. Ni kapi. S ormara uzimam stari očev radio. Pun prašine. Godinama ga ne koristimo, nema kontakt za struju, tek je na baterije, a otac ga je dobio ima tome i preko dvadeset godina na nekoj lutriji i bio je jako sretan zbog toga, taj stari radio tada je nešto vrijedio. Godinama iza baš za ništa nije ni trebao ni vrijedio. Do ovih dana. Od kad nemamo struje.

Vadim iz ruksaka cigare i baterije. Nisam uzeo niti jednu konzervu. Nemam što ni pojesti. Ma i nije mi do hrane. Palim cigaru i ubacujem baterije u stari radio. Palim mu kontakt, krči, znači baterije ipak vrijede. Vrtim tražilicu stranica, cijelo vrijeme nešto krči, pa neki Talijani, pa.. hvatam zvuk, znam melodiju, November Rain, Guns Roses. Povučem dim iz cigare i shvaćam kako ne mogu vjerovat što mi se događa.

DOMAGOJ VIDOVIĆ

DNEVNIK JEDNE LJUBAVI

1. Skerac sa Svetе Marije

... ne mogoh ostati među njima jer me je svaki spomen bolio i jer toj družbi, kao i mnogim drugima, ne pripadah i nikad ne znadoh zašto me njezini članovi smatraše glasnikom svojim. Dođoh samo zato što volim nevidljive gradove i jer me u njima vazda ljeskaše mjesecina. Stalno mi suziše oči, a zavičajnicima bijah znan i neznan jer me povremeno gledaše između mira, zborih jezikom njihovim, pih iz žmula njihova, ali me ne ogrija ognjište njihovo. „Nije li korizma završila?“ zborahu glasovi znani i neznani (*Znamo se mi, prijatelju...*). Uprtih se i pobjegoh iz grada njihova u ljetnikovce blize, ali gotovo nepoznate, na žala drukčija, a opet poznata (*Ako si mi prijatelj, kako ne znaš da mi prija žalo njihovo koje je i tvoje?*). Postavljah pitanja koja ne iskahu odgovora jer tužno bijaše moje more, a kad me pripovijedac neki prepozna, slegnu ramenima (*Akomodat se treba, prijatelju.*) jer se ljeposti ljudi boje zbog toga što je nedostižna. Te noći, dok si se jedila na mene ne zato što mi ne vjeruješ, nego jer sam ti tek naičgled stran, skupljah blišćavce za tebe, najdragocjeniji dar iz mojega kraja, i skupih dva Mjeseceva traga negdje na pučini. Blišćavaca više nema ili ih nitko ne razabire, dar je to koji nestaje ako se ne prepozna i kad te se njime nutka postoji libro od mnozijeh razloga. Toga sam ih dana samo za tebe kupio u vali iako dotad nikad nijesam, a svijet koji bijaše oko mene slušaše moje priče, bijahu mu lijepi, ali bajkovite, tečne, ali neostvarive. Postoje ljudi koji govore sve jezike i prepoznaju sva pismena (*Ti si zadnji što može nešto ovako napisati jer nema više cesarstva tvoga.*), ali ostaju u međuzemlju, u zemljama između tih svjetova dok njima blude, sami u mnoštvu, pusti na drumu. Priča pak bijaše samo moja jer samo ja s tarace motrih Svetoga Andriju i poslije se uputih put Višnjice dok se putnici razilažahu, a samo jedno

oko lovljaše drugi bliščavac na debelu moru i smišljaše priče samo za tebe...

2. Krivo je more

Čim ih prepoznah u očima tvojim, poželjeh ti ih podariti (i ne čuh zveket dukata), oba, jer ti oči sjajiše i u noći, no u njima već bijaše slika oproštaja *na rubu mora koja huči*. Ne odrekoh se sjaja njihova jer preprivlačne bijahu luknje, a moje zjenice, iako prezatvorene i nesvikle na svjetlost, rastijaše pored stvari. Otada je moje svako obraćanje oproštaj jer vrata koja povezuju naše svjetove vjetar svako malo pritvara, a glasnici su moji preumorni od puta i izobličuju ih. U bliščavcu ti vidjeh odraz iako si mi prva prišla, u njemu uzrijeh znane i neznane svjetove, čeljad koja živi i onu koja nikad neće napučiti zemlju. Kad ostanemo sami moja ponoć i ja, ožive iznenada nemogući svjetovi i blaznjama ne caruje čamotinja. Negdje ti na zidu urezujem ime (ja koji dljjeta nemam, a i da ga imam, ne bih znao što će s njim) *dok kroz prozor blista mjesecina* i dok ti jamačno spavaš u svijetu koji ti je bliz, a meni stran, kojemu težim, ali koji bi me usisao jerbo je uvijek privlačniji pogled iz tuđega dvorišta i tuđi se miri vazda doimaju čvršćim od vlastitih nemira, a odraslost je Drugoga nedosegnut uzor kad te već iščekivah u svim svjetovima koje poznajem i vremenima koja umom dohvatih. Danas se skutrih jerbo me pritisnula stvarnost, čijim dijelom nijesam i iz koje me i ti izagnaješ i ne pitavši me što zapravo hoću. Tada se skupljam u vlastite misli, prekrivam oči rukama i čutim kao izgubljeni dječak na kantunalu za kojim se posegne tek katkad kad napuste te svi.

3. Je li gorko moje sunce?

Otok mi zna izazvati najdublje strahove (*S ruba sam obzora mogao gledati twoju valu i ne mogu si oprostiti što sam gledao na drugu bandu jer su me bliščavci vukli prema tebi. Tražio sam ti stotinu mana da te izbrišem iz vlastita pamćenja, a nisam pronašao ni jednu koja bi me odvukla. Mene su morile druge stvari i ljudi, a tražio sam, pazi što ćeš poželjeti, tebe.*) jer sam tamo nekako najslabiji zato što sam najizloženiji – svatko vidi što činiš, pa se nekad, kad se šetam

kasno, uhvatim kako se skrivam od kola skokom poput jelenčeta što u goru bježi da me se ne bi vidjelo. Odmori me jer ga čutim najviše svojim, pogotovo početkom ljeta i na njegovu kraju, a nekad i umori jer me previše podsjeća i jer i tu bježim iz kuće ili dvora i kad mi se iz njih ne ide jer bih se morao otvoriti svijetu, a čini se da će, koliko god društava imao (a imam ih i na plazni, i na košarci, i u oštariji, čak i među slavnicima), svake godine plivati sve dalje i sve se češće skrivati po šumarcima (*Uspjela si me odmaknuti od prošlosti, istjerala si aveti iz nje. Moja priča nije tužna jer sam te na koncu ipak pronašao i ako nikad više ne napišem ni jednu jedinu priču, nije važno jer ti je svaka bila upućena.*), skrivati se u njihovu hladu i debljemu mraku koju stvaraju borovi s vrhuncima izdužujući se i djelujući sve sjajnijima. Kao što je dan najljepši na zalazu (jer Sunce nestaje, a dotad smo ga gledali kao nešto posve obično), tako je i priča najljepša kad se pisac gasi, kad Sunce nestane i upale se tek rijetka svjetla. (*Jedan te bliščavac uvi-jek obasjava.*) Zašto mi Sunca nikad nije dosta i zašto preko mene svako malo prođe jedna sjenka?

4. I dokle će slušat vitar kroz bore?

Tiho smo, tiho ušli u našu valu. Na vrhovima prstiju izmica-smo se prvih dana (jerbo zamiješasmo Misto s onim gradom kojega iz nekoga razloga zovu Nadom). Tvrdo bijaše naše *sardce* (valja nam katkad postariti jezik da i od običnih misli učinimo velike), ali (z)led otapljaše tkogod od dragih (*Vidi san ti auto, pa san duošo na plazu. A di si do sal?*). Grč se polako prometaše u osmijeh (*Opet si sam dok ti ja ne dođen, zboraše drugo blisko lice, Vrati se što prije, nemoj da te nema u petak.*). *Odmak ti je polako postao poza, sretan si u njemu,* govorila si. Ovdje bura nosi more i na visinu od sto metara, pa i svako mesto u unutrašnjosti zna što je more. (Stoga su mi one priče o ženama koje na Otoku nisu vidjele more nevjerljatne jer ako ga i nisu vidjele, očutjeli su sol, a kad pušu južni vjetrovi, čutim je i ja čak i duboko na kopnu jer me onda peku stare rane i boli gorak okus duše.). Stabla tada primaju ljudske oblike, pa sam od jednoga kroz koje je prolazila svjetlost vidio tebe. (Nekad kad sklopim oči, vidim tebe, a volio bih da ih nekad vidim kad ih otklopim. Nekad kad pojem staru

pjesmu, u njoj otkrivam da sam te tražio. U tim pjesmama nema mojih stihova, ali ako u njima čutiš mene, nije to nimalo čudno jer ni ja nisam sav svoj.) Stoga je šutnja u šumarku i slatka i teška, slatka jer ti je svaka misao uperena, a teška kad te nema i kad refuli bure u ušima pišu ditirambe koji nose poruke što lijepo zvuče, ali koje katkad bivaju tek jekom. No što bismo svi, što bismo mi i što bih ja bez ljeposti?

5. *Intermezzo*

A ti i dalje ne razaznaješ glasove mojih poklisara ili bih i ja tek da si odrazom mojih najiskrenijih snova. Možda ni oni ne umiju raščiniti moje glase, a čeljad znatiželjna i jedna ne može dočekati naš pad. Stoga se ne čudi ovomu razdoblju tištine jer bi tišinom pisac da je najgrlatiji, a kad ni riječi više ne budu melemom, uronit će duboko, ponijeti u dubine sliku na tebe, zaboraviti na ona duga putovanja i zauvijek se stopiti s lukom u kojoj su male barke.

6. *Povratak u budućnost*

Otvoren pogled na pučinu s mojega prozora prijeći mostić, no oči su mi uvijek uprte u točku kod koje uplovluje brod. U početku sam se, dok su tinjale moje nade, izmicala, uspinjala iznad *vartla* (*locus amoenus*, ajme kako to gordo zvuči) srdita na *barda i gore* koji mi zaklanjahu pogled na pučinu. (Živjeh tada još u nadi da ćeš se vratiti.) Kupovao si me slatkim riječima. (*Idem da se vratim. Idem da ti olakšam život, da ti koža na rukama nikad više ne popuca i da ne podigneš ništa teže od našega nerođena čeda.*) Rekao si da si tu i kad te nema (I uistinu dugo življah od pogleda iako je tijelo čeznulo, pa i sad na samrtnoj postelji i dalje čezne za bliznom.), a tvoje riječi upijah žedna i suha poput sprge. Pisah ti kako gledam more očima tvojim jer jedino ga ti voliš kao ja. Skupljah se i svijah u vlastitoj patnji, napisah ti bezbroj oproštajnih pisama od kojih ti ni jedno ne poslah (svako zgužvah i bacih u pećicu da ti slučajno ne otplovi na daleka mora), a jedino mi društvo bijahu ptice i prolaznici koji me pozdravljahu ispod prozora. (*Dobro jutro, teta Marija*, govorio mi je svako jutro neki mladić s očima poput tvojih.) S vremenom zaboravih *vartal* jer

se bojah da na pučini neću ugledati brod te da će i ta jedina lađa koja me drži na životu potonuti. Danas kad ne mogu ni ustati iz postelje, kad razaznajem samo sažalne poglede, a i danas bih da me netko ljubi, kad sklopim oči, spominjem se tek male barke u koju bih u predvečerje, kad bi se uspjela skloniti od znatiželjnih pogleda, sjela i snila budući život puna nade i očekivanja zureći u mjesecinu i pomicući kose kako bih je jasnije vidjela. Možda bih te i sad ovako poluslijepa i slabašna pronašla tragom blišćavaca. Koliko ljubavi, koju nikad nisam imala s kim podijeliti, koliko djece, tuđe, koju sam ljubila! Stoga ni moj odlazak ni ovo pismo koje ti pišem u mislima, jer me ni ruke više ne slušaju, nisu vrijedni naricanja jer odlazim sama kako sam i živjela. Ne znam ni gdje odlazim, ali znam da ondje neće biti tebe, ali barem odlazim da ne smetam.

7. Uzdvigla je jidra

Ovo mora da je zadnje pismo jer othodim negdje ne toliko daleko, ali dovoljno udaljeno da me više nikad ne čuješ i ne viđiš jer se polako gase luči koje nas nekoć obasjavaše na Vrniku. Nitko za to nije kriv: ni ja kojemu je suđeno da čuti, a ne doživi; ni ti kojoj je suđeno da doživi i onda susretne nekoga tko nije. Prestaju nas obasjavati svjetla i pozornica se prazni. Publika je odavna otišla, a posljednji glumac upućuje pogled mjesecinu koja nas je nekoć obasjavala i zbog koje se sve moje kule od pijeska srušiše utaman. Zbog tebe se katkad svjetovi koje stvorih činjahu stvarnimima, stare plesove zaplesasmo, a stari jezici oživješe. Kad se nađem na pučini, moj ti je čun uvijek okrenut. Ne okrećem ga ja, nego more. Kad se od tebe prvi put rastadoh, od tebe se i oprostih, no struje me neprestano vraćaše tebi. Kad bih ti mogao išta predbaciti, možda bi nam bilo oboma lakše, no i sad, kad je toliko vremena prošlo, rastuže me stari zvuci i razblaže drevne melodije jer nekoć i sad pust je moj svijet, a tad bijaše na trenutak potpun i ne bijaše mi nikad teško to priznati. Sad kad nanovo gradim novo carstvo i kad mi srce polako tvrdne, raspe me mjesecina jer nekoć kod kumira, kad i ne znah da postojiš, za te molih, sa svoje te obale dozivah i tražih među ti-sućama lažnih glasova. Pitala si me zašto ne odlazim, a ja od pr-

voga trena znadoh da je početak kraj i da mi je najveća kazna spoznanje jer ne bijah ni ja uvijek pravedan, nekoć nekoga rastužih i nikad ne preboljeh ni svoje rane ni rane koje prouzročih. No, komu da ja, odvjetak staroga svijeta, okajem svoje grijehhe, tko da me razumije, tko da me odriješi, tko da sluša moje ludosti, tko da mi se smije i razumije mrtav jezik u novome svijetu, tko da me izdigne iznad svega ružnoga što me okružuje? Majsan, Majsanić, Gojak, Stupa, Bisače, Sutvara, Badija...

8. Ko brod u boci putujem

Kad ti odaslah zadnje pismo, ne znadoh hoćeš li ga pročitati, a koliko god mi svijet nameće da i s tobom ištem kraj, podsvijest mi ne dopušta da te izagnam iz raja edenskoga koji na Njegovu sliku zbog tebe stvorih. Kad su se pogasila svjetla, za svijet balah, izvodih škerce i tumbule, a radi tebe se skutrih u kut jer pust ponovno postade moj svijet (a koliko god se na takav svijet svikoh, navukla si osmijeh i unijela nadu kad tmine bijahu mrklije od onih prije postanka svega što poznajemo i na što se obikosmo). U kasnu noć, kad me nitko ne bi vidio, ulažah u čun, gledah u mjesecinu i pitah se obasjava li nas oboje. Od mojih suza nastajahu bliščavci koje ti upućivah. Pitah se griju li te, osvjetljuju li tvoje staze i dopiru li do tvojih obraza jer kucah ti na vrata, ali pobjegoh prije nego što si ih otvorila iz straha da će zaludu obijati tvoj prag, da su moje riječi i slutnje smetnja. Stoga dođoh na mjesto s kojega mišljah da otječu sve tuge (*Oteci, tugo, oteci!*), sažeh svoje misli, skupih ih u nekoliko svežanja i otpustih ih da *otklone spore sjenke i kolebanja s mojega lica* nadajući da će ih primiti u neko doba daleko i meni sklonu (ako uopće postoji takvo vrijeme jer i kad zađem u prošlost, i u njoj sam, kad je ogolim, pust) te da ćeš me u nekome samotnom času obujmiti i da ćemo biti jedno u obliku koji god poželiš jer koji god da ti glasnik prenosi moje verse i note, laže jer me ne poznaje, a i ti me, kad ti kušam uputiti poruku iz dubinu duše, naizgled odbiješ. Onda se ponovno sklupčam i pogled uputim nebu. Ondje zurim u dvije sjenke što *proljetni vjetar otklanja*, prihvatom pruženu ruku i motrim prizor poznat od iskona, a na rastanku ti na uho (što ti se nikad neću usudititi učiniti u zbilji) šapnem: „Ne pitaj me razlog mojoj tuzi.“

9. Morem tražit ču zaborav

Odlučih svoje svežnje skupiti u boce te se na more prvi put uputih punih mreža. Ne znadoh hoćeš li ih ikad primiti, ali i tako ne bijaše važno. Uvijek se bilo lakše otisnuti na pučinu negoli se vratiti jer ondje nisi znao što te očekuje, veselo te pozdravljuju ribari i ljudi s kraja. Na povratku si znao da se vraćaš u pust i prazan svijet, u kojemu je svatko imao misao kako da ga napučiš i ispuniš. Bijše posve tiho, kao da se spremas za zadnji plov, u pozadini čuh poj pogrebnih pjesama, ali se ne *bojah jekâ što se približuju*. Mjesecina me obasjavaše, boce palucahu, a slovesa igrahu i izazivahu pliskavice na tanac. Izabrah poštu s koje znadoh da me vidiš, pjevuših melodiju koja nam je u pozadini svirala i spomenuh se čarobnih riječi kojima te nagovarah da ostanes (*Ne me qitte pas*). Studen se polako uvlačila u čun, no i ona bijaše prijateljska, štipaše me tek toliko da ne usnem i da izdržim. Stvorio sam toliko svjetova, nestvarnih, govorili bi mi, no iako me um nikad ne izda, u njima nekako nalažah smisla, a iz onoga što me je trebalo napučiti i ispuniti bježah jerbo prazni i pusti, kako li samo odjekuju te riječi, bijahu svi svjetovi u kojima tebe ne bijaše premda u njima bijahu svi puci svijeta. U množini glasova razaznavah samo glas tvoj koji više ne čujem i razabirah obliče koje više ne ugledah. Stoga se na more i danas otpućujem u zoru, kad sav normalan svijet u miru počiva, a vraćam sa zadnjim bliščavcima kasno navečer kad zamru dimovi i kad se žalo stopi s mrkentom. Tada polako, polako izvlačim čun da te ne probudim i kad uđem, poljubim te usnama još vrelim od upijenih Sunčevih zraka u usnulo čelo i pjevušim melodiju koja je samo meni poznata jer nikad nisi dospjela da je čuješ (*Morem tražit ču zaborav*.).

10. Ja sam tvrdava koja se predaje

A u jednu zoru kad me konačno obuzmu bjesovi, uputit ču se na to isto mjesto s kojega te nekoć obasjavahu sve luknje svih svjetova, na kojemu se i sve moje misli napokon raspletoše, a svaki pričin posta stvaran da ti posljednji put promrsim kose kakve nitko nema u kraju iz kojega potječem, da ti ispri povjedim i posljednju priču koju nikom nisam ispričao, odam ti naj-

skriveniju tajnu i ponesem tvoje breme kao što sam i tebe nosio nekoć na žalu dok smo se sami i izdvojeni smijali, smijali moru. (Nekoć se pitah jesam li i to zamislio, ali se spominjem smijeha u plićini i svih onih tihih sutona kad bismo zamirali sa Suncem i oživljavali kad bi zamirisali borovi, kad te je bilo i kad sam zamisljao da sa mnom jesu.) „Pusti me da te nosim i otklonim sve tvoje боли“, govorio sam iskreno i mirno poput vojnika poražene vojske pomirena s vlastitom kobi tajeći tvoje ime da mi te ne odvedu, a i otok se s kojega pogledom iskah tvoju lanternu zvaše Tajan. S njega veslah brzo, kao da me goni Bjesomar, na pučinu i na našemu mjestu zaustavih čun. Vjetrovi i dalje puhaše, a ribe bijahu iznenađene jer isplovih bez mreža (ta davno sam u jednu ulovljen). Učini mi se da te uzrijeh, podoh prema tebi željan ponovnoga dodira te ne znadoh je li me smutilo more jerbo ga samo ti nisi vidjela kao neprijateljsko lice, a kad se s tobom ili morem stopih, nešto me povuče u dubine i bijaše mi sasma sve jedno. Ako sam te skrio u najveće dubine vlastite duše, što je za nas Marijanska brazda? Ako nemam na koga prenijeti vlastitu priču, zašto da se bojim stapanja s nečim što oboje nazivamo živim stvorom? Na koncu, ako je kraj u zagrljaju, pronaći će te i u novome svijetu možda napokon onako kako sam to želio kad su se upalile sve luči moje nutrine. Stoga se i večeras odvažih da otplovim kako bih zauvijek nestao, a da bih te na koncu pronašao. Ako te u tim novim svjetovima nema, tražit će te u drugima dok te ne pronađem ili ostati vječni lutalac.

11. Endecasillabo

Mnih da te moram kupovati pričama kako bih te uveo u večer koja mi se katkad činila kao sanak pusti, a kako bih je preživio, ribah do iznemoglosti te bih dugotrajan umirivao trup koji je satima trpio veliku trešnju. Pred izvlačenje bih čuna bacao kamičke i činio žabice. Stvarahu se tako pod zvjezdanim nebom bliščavci koje je motrio netko s drugoga kraja, a krugovi se, misljah, polako širiše dok ne bi dotaknuli tvoje i moje obale. Kad bi mi blagi val zanjihao čun, bijaše to kao da mi šalješ pozdrav, kad bi mi vjetar rashladio znojno čelo, očutio bih ti čuh. (Bože, gotovo zaboravih kako mirišeš, ali nekad u zoru kad je nebo či-

sto poslije bure, moje se nosnice odjedanput napune, a zjenice rašire jer stare priče nose mirise starih začina i vedrinu slavnih dana.) Govorah ti da su priče tajne da se ne bi okaljale, a imena i mjesta (pa i pripovjedač) katkad izmaštani, a na koncu spoznah da ti je i pretpriča bila upućena te da si mi se s razlogom smijala kad bih ti rekao da me u pričama nema. U trenutku kad to napokon domislih, poželjeh zauvijek zanijemiti i izgubiti se na tvojemu ramenu da napokon svi likovi stvoreni negdje u najvećim dubinama i tišinama mojega bića ožive te nas pospu ružama. Hoće li ikad moj san postati javom i što će se onda zbiti?

12. Proslapi ugodnjikave tuge

Hladno je, studen me probija, nijedna iskra ne ražaruje plamen, nijedno vino ne topli, a sunca nema. Grčim se od zime i skupljam od vlage išćući trak sunčani. Riječi ne dopiru do mene. (*Bojim se misli. Truju me i grizu.*) Pripravljuju mi gozbu jer mi se možda sprema posljednja večera. Barka se klati (Čujem mora glas.), bezbrižno i tiho. Ima li sunca da me ugrije? Ima li noći da mi utiša želje? Ima li melema da mi rane vida? Zvuk vesala odjekuje zaljevom stapajući se s mislima svepatnicama. Zašto se sad ne čuju kliktaji galeba? Zašto se sad ne zahiću pliskavice? Gdje su sad ribari, čiji su mi bati i vika tjerali srdele? Ne vidim ti svjetla, pa zvjeram po pučini bez senjala. Odbijam se od škojića i čekam nasukavanje na hrid. Ne znam imam li snage za borbu. Bilo bi lako dočekati jutro i prve luknje, ali ne znam hoću li izdržati. Ne znam ni želim li. Sklopit ću oči i pokušati prizvati u luci male barke i tebe na prozoru kako mi mašeš. Hoćeš li se usuditi izići? Hoćeš li me dočekati tamo tja u kutu i ponuditi mi rame? Hoćeš li mi poslati blišćavce sad kad svjetla više nema? Ležim na madirima i puštam da me more nosi i dok se spremam za počinak, budi me svjetlost. Šalješ li mi svoje glasnike? (*I tako Barbara sve dalja i dalja,/crvenim morem se pospano valja.*) Jesu li i tebe umorile moje riječi?

13. Jedna mladost, jedan svijet nade

A ako nekad i posegnem za pričama i stihovima iz starih vremena, to je zato što ih i ti poznaješ, razumiješ i voliš... I jer ih

želiš čuti kad kreneš na počinak... I jer voliš znati da su samo tebi posvećeni, da se prišapnu samo na jedno uho, da su naša mala tajna... Možda se naši svjetovi i nisu poklopili (čutim vječito kašnjenje), no gledasmo u isto nebo, klanjasmo se pod istim kumirima i uputismo iste molitve bozima, a kad napokon spoznasm vječnost, pogledi nam se stopiše. Bijaše tada posve sve jedno u kojim se svjetovima nađosmo jer je vrijeme stalo (*da se odmori malo*), a svi likovi, osim nas, glavnih, postadoše sporedni. Tad se utišaše vjetrovi, zaustaviše brodi, spusiše stjegovi i Sunce bje na zahodu, ali nam bozi zavidješe jerbo njihovi hiri ne bijahu popraćeni blišćavcima, njihova snubljenja ne bijahu na ljupkim mjestima, a misao se vječne patnje ne pomaljaše nad njihovim bezdnima... Nama bijaše tako svejedno jer bismo zarobili duboko, duboko pod Marijansku brazdu samo da skupa udahnemo, makar više nikad ne izdahnuli...

14. Ako jednom jedne zimske noći moje priče restanu biti tužne

Nekoć mir nahodih u skitnji. Potucah se od mora do mora, sklanjah od uvale do uvale, zbjegao bih u daleke izmaštane svjetove. Oni mi bijahu mili jer u njima sve bijaše moguće, u njima nahodih vječne ljubavi i ljupka mjesta (a motivi su uvijek isti, njima vazda pribjegavamo), ispravljah vlastite krivine i nahodih utjehu. Dok veslah, zviždukah stare melodije, prisjećah se prastarih verasa i prizivah slike koje tješahu, melodije koje blažahu. No odjedanput ne bijaše dovoljno. Mira ne nahodih više na Tajanu (osim rijetko kad more otajivaše), ne umiravahu me više bludnje po Pučenjaku. Samo veslah mahnito da vidim hoćeš li mi odškrinuti prozor da uhitim komadić svjetla. Svaki put jesi i po njima bih ti se bližio, tiho da nitko ne čuje i šaputao riječi nikad nikomu iskazane. Vali me škropiše da mi prikriju suze (jer ih nitko nije smio vidjeti), blišćavci me tek doticahu (da budem blag tvojemu snu), ali bijah sretan dok ti prilažah i tužan jer sreću ne smjedoh iznijeti, a tebi ne smjedoh reći da me razdire studen i da toplina izvire samo iz tvojega kuta, da su mi mišice jake, ali duša pusta i snovi neispunjeni (koliko topline koju sam hranio samo za tebe i misli koje se dijele samo pod blazinjom).

da mi se lako potući s cijelim svijetom, ali kako su mi na rastan-cima pesti na očima (jer samo sam pred tobom tvrđava koja se predaje). Stoga iskopah rupu u žalu i istočih sve svoje otajne mi-sli (*Oteci, tugo, oteci!*) te od toga negdje u kraju nastajahu vrulje, a kad oči ustremih nebu, jedino što poželjeh bilo je da moje pri-če jednom prestanu biti tužne.

15. Dvorac ukrštenih sodbina

Mnih da će, ako se ne osvrnem, zaboraviti, kako govorahu stare knjige, prepuštah se otajivanju vala i pogled svrtah na da-leke, udaljene luke. Govorah sebi da je zaludu i da valja ostaviti čun da pluta po pučini kako bi me odveo negdje daleko od tebe jer ne usudih se pomisliti da mi je suđeno da ti zasolim usne (a sad znam da ih grizem jer su stvorene da se na tvoje naslonim) i da mi ramena budu tvoja jedra (jer samo na njima mirno bro-diš). Ne vjerovah sebi da upravo tebe ugledah tamo negdje na žalu dok ne uočih da ti naglas zborim poruke prije nego što ih zapišem, umetnem u bocu i odaslam. Na koncu bih se vazda ipak osvrnuo jer me valjalo vezati u tvojoj blizini, a ne imadoh posadu poput staroga kapetana Dživa (*Kapetane, kapetane, tako su ga one zvale!*) ili onoga kojega su vezali da bi čuo šum dalekih oceana, na tvojoj funjestri hvatah odraz traka sunčanoga i razabirah poglede, koji mi ne dopuštaše da odem na dalja mora. „Kako da te pustim dok me tako gledaš?“, moljah naglas dok se Goretko i Mrkša ozirahu. Povukoh mrežu, upravih pogled pre-ma nebu, ponovno poželjeh da uđeš u moj svijet i da moje priče prestanu biti tužne.

16. Na suroj hrudi kraj plavog mora, danas je posljednji dan

Kad bi se svjetlo izgasilo, pogasile bi se i sve luči moje nutri-ne, rojile se tmurne misli i pekla stare rane. Ipak, došla bi u moj san, kad bi me san napokon oborio, i onda bih se širio po pajoli-ma od ugode snatreći da si blizu. Budile bi me Sunčeve zrake dragajući me po obrazima, škropilo more u koje oboje bijasmo zaljubljeni. Vjetar bi mi nanio kostrijet na leđa, pa bih pomislio da se na me naslanjaš. Osmjehnuo bih se i kad bih umjesto two-jega lica ujutro prvo ugledao rebro. Sporo bih ustajao, kao da na

lažini suhoj ležim, protezao bih bolne udove, a oči se ne bi htjele otvoriti jer su znale da te pogledom neće pronaći. Kad bih bacio mreže, sjeo bih da ti ponovno pišem pismo, iako sam se cijelu noć kleo da više neću, a pogled je ponovno bludio prema tvojoj strani zaljeva. Odbljesci su mi te skrivali sve do sutona, a onda bi se palili blišćavci, redom, jedan po jedan, dok mi ne bi pokazali put do tebe. I često se i prije pitah jesam li dovoljno dobar, more li te moje priče i jesam li rođen da moje more bude tužno i pusto te smijem li kao takav ikoga pustiti u svoj svijet, a tek sad poželjeh da više nikad ne napišem tužnu priču.

STANKO KRNJIĆ**BORBE MOJIH SVJETOVA**

Svaki moj post
samo je dio Tvoje gozbe
i svako odustajanje
pokret je oka, mig Tebi
da pristajem
želim,
sve borbe svjetova
u meni
samo Ti kažu
ne predajem se još
tinjam
iako zvuči nestvarno
svaki put moja okrenuta leđa
su samo bjegovi
k Tebi
put ka utočištu
odmor od mene
sama
ovakvog
kakav jesam

borbe mojih svjetova...
svakodnevica...

DESNO OD OBLAKA

Išli smo desno od oblaka
tražeći čiste komade neba.

Sunce je bilo na
drugom kraju zemlje,
mjesec je vodio kolo.

Hodajući u mraku
iščekivali smo pokoju zvijezdu.

Jutro je još daleko bilo.

16.05.2018.

D V I J E   L J U B A V I

Moj Bog
šuti dok jedemo ribu
u mojoj kući,
ne govori ništa,
ona i ja sjedimo,
kida komade ribe i
                          daje mi
                          podsvjesno
čekam da me makar
ona upita ljubim li je,
šuti i ona,
nije puno čitala Bibliju,
ne zna ovu priču,
a i ne razmišlja o tome što ja razmišljam
dok se lijepi komadi ribe
spuštaju
u njeno tijelo -
osmjejuje mi se,
Bog mi se jednakotako smješka
njih dvoje kiju plan i
uporno šute
ne govorim ni ja
samo slutim
dvije ljubavi
na mojim ramenima.

15.01.2018.

PRIJE NEGO SE NEBO SMRAČI

I danas bacamo kocku
za Kristove haljine
plijen je uvijek dobrodošao
slažemo ga
jednog na
drugog
pokazujemo ljudima
kupujemo time slavu u očima kraljeva
sutra će opet razapinjati
postaje nam nevažno
tko na križu umire
ako ćemo mi bacati kocku
ako ćemo mi možda ugrabiti
a imamo šansu za takvu igru
samo trebamo biti na pravom mjestu
kad krene
uspinjanje
padanje
prije nego se nebo smrači
ovaj dan
u petak pretvoriti
pomolit se za sreću
kad kocka padne.

02.01.2018.

STJEPAN ŠEŠELJ**KORNIŽ**

Taj vjetar
Što te obvija
Brusi
Bijeli kameni korniž
Onaj oštri
Svetlij i
Rub kuće
Od bure međ kojom
Blago opuštaš glavu
Na hladnu ploču
Kamenu
I tako bliže pragu
Ležiš i
Budan slušaš studen
Što te steže

Je l' to uže
Oko
Tvoje
Kuće
Tvoga
Vrata
Il ruže
U kojima se već
Pramaliće nazire

PREMA KRAJU

Što više dani niz pleća mi slaze
Teži što mi korak biva
Sve češće sam pred čempresima
Pred mirima kojih spokoj sniva
Crkvicu sv. Roka
Pretijesnu
Za pjesmu

PRETEŠKE PADAJU RIJEČI

Teške preteške padaju
Tolike riječi koje
Nikako nisu
Za pjesmu

Caklina su
Caklo
U crnini
Pjesme

Krijese
Poput biserja
U mrklini
Koja ih
Ob
vi
ja

AMERIKA CROATAN AMERICA

(Izvješće o stvaranju Amerike iz godine 1558. od utjelovljenja Kristova, dok je Hrvatskom zemljom vlado kralj Ferdinand Habsburški, dužd Lorenzo Priuli i sultan Sulejman Veličanstveni, a dušama joj Gian Pietro Caraffa papa Pavao IV.

Ja Stipan, vjertuo i brodske skrivan, ovo pod zakletvom zapisah, svjedokom sam i u tome sam sudjelovo.)

U POČETKU

Razbi se gosparski navo

(bit će da sv. Vlaho je spavo)

Poglavica Hatterasa primi mokraguzu čeljad

Indijanci njegovi segvitahu ga te u prijevodu vele

Sluga vam se gospari dični cijelo nam pleme

Brodolomci zahvalni pokloniše im

U krunici

Rogača sjeme

(o kako to samo umiju te Croate)

I već kusahu lačni ukusne indijanske salate

Pa kad tač biše i siti i napiti

Prvo gospar Dživo pozna kao svoju

Jednu lijepu Evu

Ne mareć za boju

A ona zače i sina mu rodi

Croatan ime mu daše

Kupajuć ga u izvora vodi

Sreća neizmjerna dubravom se oglasi
U ljubavi staše isprepletat se crne i žute vlasti
Džono Maro Luko Pasko i ini
Poznavajući svoje crvenokože Eve
Začinjahu temelje nove novoj domovini

SEDMOGA DANA

Počinu cijelo pleme Croatana
Pojući psalme prvih sretnih Američana

NAD DAKSOM

Ča ćeš s tim rukami o zemje
dok nam govoru tiko
u molitvi
u noći
ostavljajući
svjetlokrug
nad
Daksom
nad
nami

ANITA MARTINAC

BUDI BUDNA

ne toni	zadrži dah
namamljena počinkom sna	razlijevajući prostor
	odoli umoru
zadrži	
treptaj umornih vjeđa	iako
	muti se vid
ne kloni	vrijeme će pobjeći
	ako sklopiš oči
dok čekaš	ostani
čeliči se	Budna
Budna	
	lažu ti snove
vrijeme će proteći	sljeduju te osude
poput brzaka	
kotrljajući zemlju	tek progledala si
utrtu tragovima sijača povijesti	iz kolijevke civilizacije
prosutih pokala	misle nedonošće si,
mudrosti	a ti si,
	zemljo moja
promatraj svoje	začeta u ljubavi
čuvajući	već odavno prije
k'o na straži	
budi	izdrži
Budna	rasti
	Budna

VJEĆNOM PROLJEĆU

Vesni Parun

ti koja si u njene nevinije ruke spustila dušu
ne kajući se, suzama umila tuđe stranputice sreće
mirišeš li tamo gore cvijeće koje je zadržalo bezazlenost i ljubav
jesu li večeri crveno-zlatne i produžuju li dani u nepoznato
drhtiš li prozirna u ljepoti sumraka
kriviš li još djetinjstvo ili si prestala biti dječak u domu na cesti
neponovljiva poput vremena,
a u njemu zaustavljena

svu prašinu koju si ponijela u uvojcima pretočila si u čisto zlato
jer tvoje riječi vriju, dotiču, cijede se u nektar
što s tamnih polja dopire šapatom molitvu
sa srcem iz grla i pticom iz srca
pjevaj usprkos vječnoj mijeni
dok s tvojih zjena zauvijek odlazi sjaj zore čekajući blizinu

vidim te naslonjenu na njegova koljena
i kao ti
smiješim se

PRIZNAJEM SLABOST

Tinu Ujeviću

dozvali su me tvoji visoki jablani
samoćom dotičući zvijezde
pričaju o nekim crvenim jesenima
o slutnji, žudnji i daljini
uz bljesak bola
priznajem slabost
i stara
i mlada
čekam Božja blistava obećanja
dok riječ žeže
zadužio si me viknuti je
sa svakidašnjom jadikovkom
dolinom svijeta putujem
igram se s vjetrom
za let stvorena
i žao mi što nisam k'o svi drugi
da nosim srce na dlanu
i poklanjam bogaljima
dok čelo mi žari i umirem od ljepote
plačeš nada mnom tajanstvenom
a samo sam žena među kraljicama
ne bojim se i nisam sama
dok pod uzglavlje stihove spremam
ostavljam zapis na pragu
s vječnim prstenom uhvaćena u svojoj magli
odlazim i vraćam se počivalištu
uzvišena robujem
protiv milosti grijeha

IVA BAKOVIĆ

STOJ(A)N(OV)A KUĆA

kad je u zajedničkoj pradidovskoj stojnoj kući postalo tisno
odlučilo se praviti novu kuću

svi
(i malo i veliko)
u brdo odvaljivati kamen
po sto puta iz brda do kuće
s kamenom na zaprežnim
kolima željeznih kotača

klesalo se
danim
mjesecima
tvrdi žestac ne da u se
muški tukli špicom i čekićom
dok dlanovi ne prokrvare (ne da žestac u se)
ženskadija miješala malter
dok dlanovi ne popucaju
dizalo se kamen
dok jagodice ne poplave
valjalo je dom sagraditi

valjalo je u šumu
građu svući
grede sasjeći
japiju namiriti

i još sto drugih čудеса
окна, врата
постелје и колијевке

svilo se gnijezdo
u vr' duvna ravna

rađalo se i umiralo
umiralo i rađalo
otac i sin
djed i unuk
iz iste kolijevke poletio
kroz isti život proletio
na istu postelju sletio
i (bogu) uzletio

preturilo se svašta
osmijehe suzama zalijevali
zalogaje znojem natopili
svaku pjesmu kuknjavom otpjevali
svaki dan krunicom završavali
rađalo se i umiralo
umiralo i rađalo

neki koji su iz nje poletjeli
su se i vraćali
a neki se nikada nisu vratili
neki su letjeli do galicije, do monte melette
drugi i do staljingrada i do olovnoga grada
a neki nisu ni nemilu mitili
a ima ih i koji su probali jesu li

sjeverna mora slanija od južnih
i dokle se može na istok a dokle na zapad
ima li kraja ovoj suznoj žlibini
ili je zemlja stvarno okrugla

nekima je postalo tisno
pa su nove stojne kuće pravili
neki ovako
neki onako
uglavnom svi su je ostavili

eno je i sad
stoj(a)n(ov)e kuće
stoji
iako u njoj nitko ne стоји
само сјене и
павуčина по постелјама и колијевкама
и успомене

само успомене

uspomene koje se pred san javljaju
uspomene iz kojih tonućega u san
dozivaju oni
koji su već mitili veliku mitnicu

VUKOVARSKI NOTTURNO

u ponoć muklo odzvoni s crkvenoga tornja
pa mrak noć tišina
mirno sniva grad

a onda usred noćne tišine
zapuše mrzli vjetar preko teškoga dunava

a kroz vjetar
čini ti se neki čudni zvuci

kao da stenje trpinjska cesta
kao da jauče borovo
kao da plače ovčara

i gle stvarno vodotoranj škripi
i ruši se sve u dunav
mitnica samo nijemo gleda

dok se toranj lomi krši i pada
stotine zvukova
pucnji bombe eksplozije

sve se ruši

krici jauci dozivanja
škripa zubi
pučanje kostiju
i duše

ili samo od ledenog vjetra
puca led na dunavu

utiša se vjetar
i svega nestane

kao da ničeg nije ni bilo
spava grad

ali opet vjetar

jednu sjenu nosi niz cestu
druga s vrha tornja zastavom maše
ne kovitla vjetar lišće s ovčare
nego se kolona sjena gradu primiče

ustaju sa svih strana
mladi lijepi nasmijani
smiju se
smiju
smiju

smiju se
smrti u lice

susta vjetar
grad spava

spava grad
snom pravednika

samo dva stara putnika
vjetar i dunav
prebiru po uspomenama

KOPAČI

Petorici rudara jame Raspotočje za koje je uprava Rudnika mrkog uglja Zenica, kao naknadu nematerijalne štete, u izvansudskom poravnanju isplatila po dvadeset tisuća maraka. Po glavi.

Rujem Bosninu utrobu
Kao i sedam generacija kašljača ugljene prašine prije mene

Rujem Bosninu utrobu

Kopam ugalj
Mrki ugalj
U jami Raspotočje
U rudniku mrkog uglja Zenica

Kopam i rastem
Rastem ko planina

Kopam

Što više kopam to sam veći i jači
Moj čađavi obraz sjajniji
Od sreće

Kopam li kopam

Za sebe
Za ženu
Za djecu
Za obitelj
Da oni ne moraju kopati

Kopam
Rujem Bosninu utrobu

Ne brojim tone
Samo kopam
Ne znam je li vani dan ili je noć (ovdje je uvijek noć)
Kopam
Rujem
Pored mene četvorica
Kopaju
Ruju
Kašlju
I psuju ugljenu prašinu

Prilazi jedan kamarad:
Stani, ne kopaj više
Mi smo mrtvi
Kako, bolan, mrtvi
Vidiš da kopamo

Ne znam ja, veli, evo u novinama piše da smo mrtvi, nas petorica, u jami Raspotočje, u Rudniku mrkog uglja u Zenici, 5. devetog 2014. godine, sve ti tu piše, jebogati... i da je uprava rudnika s obiteljima dogovorila izvansudsko poravnanje za naknadu nematerijalne štete - ženi, djeci, babi i nani po dvadeset hiljada maraka, braći i sestrama po sedam hiljada - ej, dvadeset hiljada maraka...

Gledam
I ostali čitaju novine
I svjetla im se u lampama gase
I nastaje mrak mrk(l)i mrak
U rudniku mrkog uglja
U jami Raspotočje
U Zenici
U Bosni

Komjen i Marana

Ljubi Krmeku

ibalo balo
bratjo moja
dični Humljani

povedi, poskoči, zaigraj
zemlju zavrти
vihor neka
nebo i zemlju prekrije
ove kami koje leže na nami
(i spomen nam čuvaju)
neka se prevale

colo (za)vrti
vrti u vrtlog vremena
naše kosti neka ustanu
u kolo se uhvate
neka ožive naše ljubavi
i strahovi
vile nakvijojele
baba roge
kučibabe
zmije prisojkinje
Komjen i Marana

Nek se vidi
Da smo bili
Za života snili
ljubili
I praštali
Nikad nismo kleli

Nikoga
Pod suncem
U naše dni
Ni travku ni mrava
Zgazili
Nikom se sklanjali
Prije pod kamen
Nego za kamen
Mi, boljari
Mi, Humljani

Puna nas je zemlja
Mi puni muke neprebolne
Vidoštice čemeriko
Boli nepreboli

Igraj, zaigraj, balaj
Obrni, okreni

Stani
Zastani
skameni

Trajali smo tren
Imamo vječnost
Ovdi
Ispod kami

LJUBO KRMEK

URAZUMLJIVAČI BEZUMLJA

Napuhnute bijesom

Iz gnjecavine

Izranjaju podmuklice

Bunilo snova

Izsanjava

Šarene ocvaline

Mrske prošlosti

Paunovski našepurene

Kolaju dodvorice

Pretruđenici

Ziblju

Prohodne pute

Urazumljivači bezumla

Svojljubno

Zapasuju grudinu

Ne daju

Ni jedne pedi

KAMEN I JA

SRED LASTVE

Vi ki čeljad	Sa zaraslih pašnjaka
Prodavaste	Sipljivo dahće
Na Drevjeh	Jedvanazirna
	Moja sjena
A na vsa usta	
Vapijaste	Nestvarna i nadstvarna
Domaju	
	Obrdile je
Ne podajete	Zemaljske šupljotine
Ničesare	
Imenu Horvatskom	Stesale je
	Smrtonosne posjeklice
Ne prostismo nikaj	
Ovo vam velim	Okuvijala
O Miholju dnevi	Mraznom hladnoćom
Skrovno nije	Procvijećena
U vsegu rusagu	Šumnim dosanjanicama
Kletstvo o života dva	Slatkog domovinskog soča
Bolje da je	
Sjedio On	
Nego ja	

OKUPAN NOVIM POGLEDOM

U kućerku	Ne vide
Na baštini	Dalje od nosa
Vijaju	A boljezan
Tri moja brata	Im brat
Dunjalo	Iz kamenog
Funjalo	Drijemeža
I Kunjalo	Trgla
	Probudnica klica
Promašenjaci	
Ljudoljuban	Uzdravlje
Njihov je p <small>o</small> h	Krčag vina
Naviknut na rat	Pijem
	Da se malo
	Mira
	Naužijem

RUKE ZA MUKE MUKE ZA RUKE

Muke na ruke
Ruke na muke

Muke su luke
Za moje ruke

DANJI SVIJET

POVRATAK

Ah	U noći bez jutra
To je taj	Igrivi samotnik
Danji svijet	Glavinja bijelim svijetom
Prenatrpan	Omjesečen novcem
Porugicama	Orluja blistac
Rugalicama	Podlokovanim postoljima
Ujedalicama	Tuđina raznoćuje
Omjerem	Neizbrisivu želju
Neizmjerjem mržnje	Za povratkom
Vlastohlepan	Vrati se
Ljubomoran	Pupaju drače
Pohotan	Iz kamene neplodušine
Poročan	Vrati se vrati
Krvoločan	Vabe ga
Ah	Puste goletine
To je taj	
Danji svijet	
Udstajanstvenu tragaču	
Nesiguran lijet	

LOVRE BOTICA

CVIT

Okupan u rosi
U tvojoj kosi
Vitar ga nosi
Cvit...to si

DAN KAD SAM
POSTAO TVOJ

Bila je zima
A svud oko nas bio je
Miris benzina.

ISLA NEGRA

Crni otok
Neruda
Ti
Si otišla
Ja
Sam ostao, opstao
Crna Korčula
Još je crnija
Nema soneta

ADDIO TESORO MIO

Passerò sulla tua strada ancora
Quando stardi dormendo sola
Ho visto l' angelo dell' amore cadere
Senza riuscirlo a tenere.
Addio tesoro mio, amore addio
Siamo stati molto felici
E non capisco ora quel che dici
Abbiamo percorso la stessa via
Non lo ricordi più anima mia.
Addio tesoro mio, amore addio
Non dimenticarmi mai
Non finiscono i nostri sogni, sai?
Siamo stati molto felici
E non capisco ora quel che dici
Addio tesoro mio, amore addio
Addio tesoro mio... addio.

JOSIPA ERIĆ**ŠEZDESET I NEKA**

Majko pa otiđi zubaru riješi taj zub
Šta ču u zubara meni je 60 i neka
Kupi haljinu za svatove
Ajde šta će meni nova haljina meni je 60 i neka
De našminkaj se malo
Moja šta će meni šminka pa meni je 60 i neka
Majko aj dođi na more par dana
Ej čeri bi ja da mogu al meni je 60 i neka sine
Aj podji s nama malo do Slavonije
Moja naporno je to meni kako ne
razumiš ti meni je 60 i neka
Majko ne pij toliko tableta
Moja šta ti misliš pa meni je 60 i neka
Majko mogla si doć idući tjedan
Nešto nisam svoja, ne pitaj šta mi je,
Ne znam nešto mi je
Eto me čeri, odmah večeras,
Ima li bus?

....

PRISTAVI VODU

Pristavi vodu za kavu, rekla bi mi mater a onda bi ona nastavila.

Ko dite gledala sam kako muti tursku kavu.

Nikad mi nije bilo jasno kako zna koliko kašika kave stavit kad promiješat, koliko kuhat, pa opet nadolit vode!

Bila je to kvantna fizika. Nema recepta.

A onda jednom, pohvatala sam sve

Koliko, kako, *šta*... ali samo ako je kava za dvoje.

A ono došlo njih šest! Logika bi bila sad računat.

Al ne ide to tako s kavom. Tu nema matematike.

Nekad tanka nekad jaka. Mislila sam nikad neću uspjet.

Al gle čuda ....vrijeme je učinilo svoje i skuhalo kavu.

Danas isto ko i mater sve nešto otprilike od oka mutim.

I dobro smutim.

A činilo se nemoguće. U očima djeteta preteško.

Uzalud sam mučila tu svoju glavu:" kako će"

Kad na kraju sve nekako ispalо samo od sebe.

Sad isto tako ko nekad kavu, gledam svoje sutra.

I čini mi se isto tako preteško. Nema recepta.

I opet sam dijete. Kako će ovo, kako će ono?

A ne možeš ništa točno izračunat u životu.

Dogodi se da umjesto dvoje dođe šest.

Dogodi se dan gorak, dan sladak. Zagori.

Nema recepta za uspješan život.

Sve mjeri od oka. Dodaj malo smijeha, malo suza.

Koliko srce procijeni. Otprilike. Zamuti po osjećaju.

I ne boj se ponuditi druge!

Nikad ne znaš kome će se taj tvoj bućkuriš svidit, kome zgadit...

Počasti sve svoje goste jednom šalicom kave.

Nema recepta. Kuhaj po svom.

S vremenom će se život skuhat sam od sebe.

Sad ja, ko nekad mater, mutim kavu od oka.
Moram reći nitko se nije žalio. Osim čaća ponekad.
Al to on iz čiste ljubavi. Voli kad me naljuti.
Kaže da sam mu tad najslađa. A meni ne smeta sve dok je piće.
Navikneš i na takve, koji vole malo zapaprit u kavu.
Navikneš na sve okuse.
Na kraju je važno, da netko drži tvoju šalicu i piće tvoju kavu.

Evo nas i sad, sjedimo ja i tih dvoje uvijek prepametnih.
Ja im čitam ko nekad oni meni.
Mater kaže: "Eee nije to pjesma o kavi kćeri, to je iskustvo.
A čaća će na sve to: "Mutiš ko i mater."

SLAVKA JURIĆ**LJETO U DUBROVNIKU**

Ja ne mogu pisati o mjesecu lipnju s udivljenjem kao D.
Dragojević

ili kao pjesnikinja Darija o rajčicama i drugim kulturama iz
vrtića.

Krvna sam grupa A - rajčice i turističke gradove trebam
izbjegavati

čak i u pjesmama.

Ne mogu pisati o vlakovima koji ovdje ne prolaze,
ni o Cesarićevom predgrađu kad živim rubno.

U središtu mog svijeta posaćene su samo taxi stanice.

Unutarnje tlo omeđeno je sezonom.

Od vrlo je rahle zemlje i jednog će se dana pretvoriti
u živi pijesak

koji će me progutati i dovesti u srčiku gigantskog artičoka
dok je još sezona cvjetanja i zrenja.

A kad mu se sasuši cvijet ispljunut će me natrag u jesen
vasmine

dok s neba otpadaju čitavi grozdovi zvijezda.

JAPANKA URONJENA U DUBROVAČKI KRAJOLIK

Kao da rješava teški matematički zadatak.

Uspoređuje ga s onim domaćim,
podvlači crte, sličnosti i jednakosti,
oduzima, izvlači korijen

kao rezultat svojih opservacija.

Pije ga mjesto jutarnjeg čaja,
sake prije obroka.

Cijelo vrijeme dok je promatram nije trepnula,
da joj se ne razlije tuš sa gejšasto
namazanih očiju.

Azijatske oči koje ne izražavaju ništa.

Podsjećaju na oči egipatskih kipova nepomičnih već 4000
godina.

Što ćemo polučiti s ovog putovanja
Ti - u Hrvatsku, ja - u Tvoje oči?

ANA MAŠKARIĆ**U KORAK ...**

U korak sa svijetom
Nije lako ići.
Odustaneš,pitaš se
Hoćeš li igdje stići?

Kad oni idu naprijed
Nazad idem ja.
Kad oni idu desno
Lijevo skrećem ja.

Dok oni šute
Ja vrištim na sav glas
Dok ja gledam osobnost
Oni gledaju stas.

U korak sa svijetom
Nije lako ići
Odustaneš,pitaš se
Hoćeš li igdje stići?

NE ODUSTAJ!

Zašto ne odustati , pitaš me.
A zašto odustati , pitam te.
Zašto vjerovati u noć , ako imaš dan
Zašto mrziti javu , kad imaš i san .

Zašto šutati
kad možeš govoriti,
zašto gledati kada
glavni lik možeš biti?

Nadam se da sada shvaćaš.
Ne odustaješ jer te to jača.
Ne odustaješ jer imaš sve.
I nikad ne odustaj , nikad ne.

DIJANA TOT**GOLUB I GOLUBICA**

Golub: Golubice bijela
bi li mene htjela
običnog, sivog ali
zabavnog i vrlo živog
goluba iz puka?

Golubica: Zašto te ne bi htjela
golube sivi, zabavni i
vrlo živi.
Sviđa mi se tvoja hrabrost
i jaka volja
ako sam i bijela
nisam od tebe bolja!

Golub: Dođi, pokazat ču ti svu
ljudsku ljepotu
Ali i njihovu muku.
Poznajem ih dobro
jer živim od mrvica
iz njihovih ruku.
I oni su kao i mi
nebeske ptice
i oni će nakon leta i pada
doći pred Njegovo lice.

Golubica: Zaboravili su ključ
od svojih srca.
a srce živi samo
kad za drugog kuca.
Odnesimo im maslinovu granu
poruku mira i dobre volje
Nek' ih podsjeti:
oni mogu više i bolje!

BOGOMOLJKA I SOVA

Bogomoljka je za savjet pitala
A koga drugog nego mudru sovu
Kako riješiti situaciju ovu

Bogomoljka: Svi mi govore da sam ružna
zato sam tako tužna.
Neki mi se rugaju
neki čak i plaše.
Pomozite molim lijepo
poslušat ču riječi vaše.

Sova: Nije važna ljepota
već u srcu dobrota.
Onaj ko to shvaća
ruganja se ne laća.
Ne možeš se svidjeti svima
niti ti to treba želja biti
znaj i ti ćeš jednom
nekog usrećiti.
Stvoritelju smo svi
jednako važni
zar od toga ne bismo
trebali biti snažni!?

Bogomoljka: Hvala, znala sam da će mi
pomoći vaše riječi,
u radosnom životu
više me ništa ne priječi.

ZVONČICA ŠIMIĆ

PRIZOR PRVI

kroz dva rebra persijane
vidim haiku:
val
galebovac
kupačica
horizont

rano je jutro
i ja ne znam
kakvog je okusa val
u ovo doba dana

sve ostalo poznajem

NULTA NADMORSKA VISINA

kad zaronim sve je nestvarno
i moram sebi reći
ovo je moj prvi današnji zaron
sad sam na dnu mora
pa liježem na pijesak
i vičem
aad an a nu oooa
crnej bljesne okom na taj čudan čin
more me lako odlepjuje i izvija
puštam ga da me ispljune na površinu

tamo se s mirom opružim
i opet govorim da bi bilo stvarno
sad plutam
ovo je moje prvo današnje plutanje
galeb mi se smije
ali isto bljesne okom kao nijema riba
u mom uhu klokoće sukob zanemarivih dubina

IDI

Zamišljam te sretnog.

Ti plivaš.

Plivaš,

ne stojiš samo mirno

u pozi apoksiomena

na pijesku

s morem oko torza

kao obično.

Plivaš brzi kraul

ne zamarajući se kako pri tom izgledaš.

Svaki tvoj zamah čista je sreća.

I more je sretno kad ga ubadaš

i grabiš pod sebe,

kad ga mlatiš nogama tako da prska.

Sretan je bljesak sunca kroz kristale soli

u svakoj kapi na tvoji trepavicomama.

Sretan je svaki tvoj bočni udah

i već si tamo u dubini.

Takvog te zamišljam.

ZABORAV

kad se vrati ljeto
godиšnji odmori i sve to
društvene mreže prepune su slika
razgolićenih tijela u letećim pozama

upasti glavom u pučinu
pravi je sezonski hit
svi to vole i svima se sviđa

a kad svrši ljeto
kamo lete tijela
kakvim se mrežama love
u što se zabijaju glave

u maglu
u lišće
u prašinu
mulj
blato
bjuzgu
u ništa
u sve to

OBLICA

Nad nama masivna maslina, u noći,
crna, tamna kraj mjesecine.

Mi ne znamo što nam sve ima doći
s oblakom punim pomrćine.

U daljini kratka bljeskanja,
a do zvuka što za njima slijedi,
u dugim sekundama čekanja
postajemo stari i sijedi.

A ona sjedi nad nama,
glumi svod i šuti,
u ulju što kola joj žilama
kolaju i naši puti.

Ona, vidim, plače, možda nam se smije.
Ostat će tu nakon nas, bila je tu i prije.

MARIJA GRAZIO**VREBANJE HORIZONTA***(dnevnički zapisi o ljubavi)*

moj je život sve tiši i tiši. danas sam čula taj muk kako mi prilazi.

i malim slovima kojima pišem sužavam prostor svoje naglašene vidljivosti.

žudnja za tobom bila je tako obična. tako jaka. svakim buđenjem počela bih sanjati tvoj izobličen korak. i lice bez crta. bezmirisna jutra su sklapala cjebove u tvoje velike ruke. bila sam dječački i zaigrano sretna.

sad vise ničeg nema. samo tupo vidim-galeb se nad morem bori s burom. svijena su mu krila. okrećem mu leđa. ne želim da se muči dok ga gledam...

***

ovisnički se vraćam svojim mjestima krhkosti i loma, znam da tamo stanuje svijest o vrijednosti i konačnosti života.

***

molim poštenog pronalazača mog ukradenog srca da mi ga vrati. nagrada zajamčena. kažu da je zadnji put viđen negdje oko nepravilnih očnih kostiju jednog mi neodoljivog bića. osim nagrade, zauzvrat svečano obećavam da će srce dati da se zamrzne dok znanost ne pronađe pilulu za djelomične zaborave. kad već nije mu bilo dano da se ogleda u zrcalu jednog razoružavajućeg osmijeha, nema smisla da se tako usamljeno poteže po svijetu.

***

rasparao se beskraj na bez i kraj. ja sam s ove strane gdje cvili bez, a ti tamo gdje se lomi kraj. oko vreba da ih ponovo spoji, ali oni lelujaju svaki za sebe na vjetru. kao žalosne žarulje na žici poslije rastanka. i sutra i još jedno sutra sa i bez kraja. sa mnom ili bez..

***

za riječi koje su izostale, za misli koje preskačemo, za neosvojena tvoja prostranstva želim podignut spomenik na kojem ce na kantunu psi obilježavat svoj teritorij, mačke se izležavat na zimskom suncu, tužni liječit svoja umorna srca, pjesnici izmišljat svoje posvećene stihove, gdje ce starci nalazit svoju mladost, a ja čekat da prestane vrijeme. taj spomenik u čast neosvojenog tvog prostranstva nek služi dječacima za prva pijanstva, nek pišu po njemu grafite pobune, nek djevojčice na njemu odmore gole noge od prvog puta nošenja taka. i kad potpuno zaboraviš onaj kratak susret, sjedni i ti na njegov skalin i slušaj. proći će mimo tebe i nećeš mi prepozнат lice... tako to bude s nemogućim ljubavima.

***

ne želim da počne vrijeme. odgađam te prestat mislit. jer se volim kad te slučajno sretнем.

TEA ROGIĆ MUSA

PROLEGOMENA
 "PATOLOGIJI SVAKODNEVICE":
 SABRANA POEZIJA MILANA MILIŠIĆA¹

U dodatku *Beleška o priređivanju i napomene o verzijama* na kraju I. sveska Sabrane poezije Milana Milišića, priređivač i saставljač Marjana Čakarevića, saznajemo da svezak obuhvaća sve objavljene pjesničke knjige, potom knjige koje je pjesnik za života sam bio pripremio za tisak te pjesme iz ostavštine, među kojima se neke mogu smatrati razmjerno nedovršenima. Milišić je bio među onima koji su stalno radili na svojim tekstovima, pa mnoge pjesme imaju nekoliko inačica. U ovom su izdanju takve pjesme objavljene integralno, upravo kako bi se uočile razlike nastajale tijekom Milišićeva radnoga procesa. Prebogata ostavština i mnogobrojne inačice većine pjesama sugeriraju da ni jednu pjesmu nije smatrao posve dovršenom, svaku je smatrao otvorenom za nove varijacije. Priređivač se čini se borio s tom golemom ostavštinom, usto i s mnogim pjesnikovim bilješkama, koje su trebale olakšati razvrstavanje u tematske cjeline, ali dakako da su te poteškoće mogле biti i drukčije riješene, i da Milišićeve pjesme mogu biti i drukčije posložene, u nekom novom nizu, koji bi eventualno označavao i novi pristup čitanju. U 2. sv. bit će, tvrdi priređivač, sabrane sve pjesme objavljivane u periodici i one iz ostavštine koje nisu bile razvrstane po zbirkama.

¹ Pomnijega čitatelja upućujemo na tematski broj Književne republike (2011, 7/9), posvećen Milišiću, u kojem su istaknuti hrvatski književnokritički znaci ponudili nekoliko poticajnih čitanja Milišićeva pjesništva (Tonko Maroević, Branimir Bošnjak, Zvonko Maković, Darija Žilić, Sanjin Sorel). Sintagma iz naslova "patologija svakodnevice" pripada Zvonimiru Mrkonjiću, koji je, uz Cvjetka Milanju (u sv. 3 studije *Hrvatsko pjesništvo od 1950. do 2000*, Zagreb 2002), posvetio iznimnu pažnju ne toliko antropološkim koliko upravo poetski supstancijalnim značajkama Milišićeva pjesništva (*Strah u vrtu*, u knj. *Fleka, e*, Zagreb 2001).

Svezak sadržava pjesme iz sljedećih zbirki: *Volele su me dve sestre, skupa* (1970), *Koga nema* (1972), *Živjela naša udovica* (1977), *Zgrad* (1977), *Having a Good Time* (1981), *Mačka na smeću* (1984), *Vrt bez dobi* (1986), *Volile su me dvije sestre, skupa* (sarajevsko izdanie iz 1989), *Treperenje* (1994), *Fleke* (1991), te knjige poezije za dječu *Tumaralo* (1986), *Nastrana Vrana* (1995, nastala 1991), *Mufica* (2011, iz 1991). Zbirka *Fleke* razlikuje se sastavom od izdanja iz 2001, i priređena je prema rukopisu iz ostavštine. Milišiću su izašla i dva izdanja izbora iz poezije (*Stvaranje Dubrovnika*, 1996, koje uključuje i pjesme koje nisu bile uvrštene u za života objavljene zbirke; *Mrtvo zvono*, 1997; *Fleka, fleke*, 2001), koji također uključuju dijelove iz ostavštine.

Vrt bez dobi je bibliofilsko izdanje, grafičko-poetska mapa koju je Milišić objavio sa slikarom Lukšom Pekom, u 57 primjeraka, od kojih je svaki bio namijenjen konkretnoj osobi. *Treperenje*, objavljeno u Zagrebu 1994, posljednja je zbirka koju je priredio sam Milišić, a čije je objavlјivanje, prema svjedočenju urednika u Hrvatskoj sveučilišnoj nakladi, kasnilo zbog rata (kao urednići su potpisani Zvonimir Mrkonjić, Hrvoje Pejaković, Andriana Škunca i Anita Šikić).

Milišić je, znamo, odavna ukorijenjen u dubrovačkom književnom životu – 1972. postao je glavni urednik dubrovačkoga omladinskoga lista *Laus*, a 1973-76. uređivao je književni časopis *Dubrovnik*. Prve tri pjesničke zbirke izašle su mu u Beogradu (1970, 1972. i 1977). Prva mu je zbirka tiskana u Hrvatskoj *Živjela naša udovica* (Čakovec 1977). Nakon Milišićeve smrti 1991. u rukopisu mu je ostalo materijala za gotovo desetak novih knjiga; Velimir Visković² tumači tu okolnost silnom pomnjom s kojom je Milišić radio na svojim tekstovima, stalno ih prepravljajući; navodno je, prema nekom anegdotalnom svjedočenju s kraja 1970-ih, za svojih beogradskih godina pisao pod izravnim utjecajem Danila Kiša, koji je bio na glasu kao "manijak stilizacije teksta" (kako nam posreduje Visković), tvrdeći da svaki tekst mora "odležati" i da mu se pisac nakon nekog nekog vremena mora vratiti i opet na njem raditi... (Tonko Maroević pak, drug

² *Podsjećanje na jednu apsurdnu smrt, Književna republika*, 2011, 7/9, str. 3-6.

Milišićev dugogodišnji, spominje da je Milišića Kiš³ upozoravao na moguće posljedice takve spisateljske skrupuloznosti, jer da se kvari početno nadahnuće). Čini se da je Milišić doista na sličan način beskrajno dotjerivao tekstove. Sva ta stvaralačka akribičnost kad da se ne uklapa otprve u javni lik Milišićev, zapamćen po stanovitom boemskom i nekonvencionalnom pristupu građanskoj svakidašnjici (njegovi biografi redom navode epizodu s vojnim sudom, na kojem je završio zbog odbijanja služenja vojnoga roka, ili politički aktivizam u Dubrovniku 1980-ih, u koji spada i tekst Život za slobodu, iz *Lausa* 1982, u kojem se spominje ulazak partizana u Dubrovnik 1944, nakon čijega je objavljanja Milišić izgubio službu). Posmrtna njegova bibliografija daleko premašuje zaživotnu; posmrtna je dakle građa promijenila predodžbu o Milišiću kao pjesniku, i tek se u novije doba otkriva koliko mu je recepcija ostala razmjerno skromna, do danas ne zahvativši cjelinu njegova vrlo specifičnog, i po raznolikosti, poetskoga rukopisa. Njegov je poetski profil budio neke nelagode i oprez u prosudbama, čini se zbog stanovita proturječja koje upada u oči u svakoj zbirci: širina dometa zapanjuje (pa posljedično blokira kadšto sigurnost u recepciji), a istodobno je evidentna utemeljenost u zbilji, u stvarnome. Budući da se u ranim godinama formirao u beogradskoj sredini, očekivao bi se sloj neosimbolizma, uz koji je pristajao dio tzv. urbanih autora mlađih naraštaja. Ludičnost koju je pokazivao već od prve zbirke nije bila strana ni nepoznata ni srpskoj ni hrvatskoj portatnoj poeziji, međutim mogao je na njega utjecati i život u Londonu, gdje je svjedočio intenzivnoj sprezi pjesništva s društvenim životom, i gdje je pjesnik, u antitradicionalnom ključu čak, reagirao na anomalije zbilje. Otud možda u njegovu izrazu sklonost konkretnoj referenci. Ludizam njegov pak nije ni slamnogovski (koji je jezičnoimanentistički, proizašao iz dubine knji-

³ O odnosu Milišić / Kiš, kao i inače oko Kiša, osobito u doba kad se polemiziralo oko *Grobnice za Borisa Davidovića*, postoji niz zapisa i svjedočenja; duhovito je napose ono Predraga Matvejevića koje, komentirajući Kiševe savjete upućene Milišiću, završava ne toliko humornom koliko vrlo bitnom poentom – da “savršenost nadilazi nedovršenost”. Važno se toga sjetiti kad se ima na umu neuhvatljivost cjeline Milišićevih stihova.

ževnoreferevnih slojeva) ni paljetkovski (koji je morfološke, oblikotvorne naravi), a nije ni razlogovski (senzibilitet toga na-raštaja toliko je pak impregniran filozofskim temeljima da se, i tematski i oblikom, udaljivao od referencije zbiljskoga, kojoj je Milišić pak težio). Prije je riječ o svojevrsnom utjecanju nadahnucima iz kulture urbanoga, skrivenoj posveti Gradu i njegovu kadšto nemilosrdnu i sarkastičnu naličju i izričaju. Kako ga se ipak ne bi svelo na zavičajnost, a njegov ludizam na zaigranost tipsku za poetski mediteranizam, kritika je isticala da mu je izvornost nesporna i da mu ne treba na silu tražiti uzore i utjecaje. U čitanjima se nerijetko birala pjesma *Vjerujući u stvari*, kao nekovrsni program njegove poetike, jer sadržava neke dihotomije i antiteze koje su u njegovu izrazu ponavljajuće i utoliko djelomično programatske. Antitetičnost je ovdje dubinska, strukturna, nikako morfološka ili još manje tematska; riječ je o nizu pjesama koje su na rubu lirskoga (a nisu pjesme u prozi), jer donose diskurzivnost i narativnost, nerijetko i intenzivnu bujnost i metaforičnost (obično je primjer narativne vokacije pjesma *Stvaranje Dubrovnika*), ponegdje gotovo epskoga razmjera, a i dalje su to nedvojbeno lirske tekstovi, kadšto i lirske minijature, koje u par stihova nude cjelovit uvid u društvene fenomene. Jezična zaigranost, često regionalno i zavičajno obilježena, usto povremeno skreće u grotesku i karikaturalnost, nije imanenti-stičkoga nagnuća (kao svojevrsna vježba iz jezične kreativnosti) nego služi kao upozorenje ili provokacija (ustaljen je primjer pjesma *Ustaška ustasha*).

Metaforičnost Milišićeva izraza ne osporava zbilju kakva jest, u njoj je vidljiv sloj prepoznatljivo realnoga; metafora nastaje na tematskoj razini, na razini dakle cjeline teksta, pa je cijela pjesma realizirana metafora, koja čuva poziciju lirskoga subjekta u jasnom kontaktu sa zbiljom, nerijetko s intencijom kritike zate-čenoga stanja. Ta je komunikativnost, potreba da se svijetu pre-nese poruka, konstanta njegova pjesništva, i u čitanju se prepo-znaje kao intencija da se svjedoči o nečemu što se doista događalo. Njegov subjekt nije transcendentan nego stvarnosan, jasan mu je *genius loci*, pa i kad je u ironijskom ključu, i kad je bujno metaforičan. Ne bi možda stoga bilo naodmet i o pjesniš-

tvu suditi sa znanjem o drugim krakovima njegova književnoga stvaranja (putopisi, proza za djecu, radijske emisije). Polemičke je reakcije izazivao tim drugim tekstovima (u časopisima, u kazališnim knjižicama), i nije uvjerljivo pomišljati da sve to nije imalo odjeka i u pjesništvu. Dihotomije između lirskoga i epeskoga, zgusnutosti i lapidarnosti s jedne te narativnosti i diskurzivnosti s druge strane, između pjesništva i časopisnoga tekućega proznoga osvrtanja, između nepragmatične akribije i boemske provokacije, sve su te opreke, i ima ih još, ocrtale književni, ali i javni lik Milišićev. Posmrtna kritika ne bi smjela ići u smjeru produbljivanja tih dihotomija, ali ne smije ni zanemariti evidentnu bipolarnost koja mu prožima svekoliko djelo.

Zasebna je svakako tema dubrovačka sastavnica u njegovu opusu; valjalo bi tek raspetljati nizove referencija i asocijacija umotane u slojevitu metaforičnost, iako sam pjesnik nije umicao denotativnosti i eksplicitnosti kad je o Dubrovniku riječ (pjesme *Kad je Bog stvarao Dubrovnik, Popivina*; podsjetimo da je prva navedena pjesma bila i uprizorena u Kazalištu Marina Držića 2015). Taj je dio najzorniji sadržaj «patologije svakodnevnoga». Pjesme ostavljaju dojam nedovršenosti, lakoće, brzine u nastajanju, usputnosti u zbiljskoj svakodnevici; možda upravo zato što se pretpostavlja da na njih pjesnik nije stigao staviti završni pečat, nude obilje smjernica u čitanju i tumačenju. Potenciranje svakodnevice i prepoznatljiva životnoga okružja potraga je za tematskom elementarnošću, za pročišćenošću od raznih kulturnih i kvazikulturnih naslaga (koje su "napadale" baš u vrijeme kasnoga Milišića, kad medijska kultura konačno i u nas probija opnu masovnosti, već tada pokazujući da će progutati sve druge, naročito književne horizonte). Nabranje svakodnevnih, malih pojedinosti, sitnica koje svi vidimo i čujemo, složenih naoko nasumično, kao da nam sve to sugerira da je to taj bitni smisao koji vrijedi poetski posredovati, i da ne treba tražiti uzvišenosti izvan života samoga, jer najviši je smisao skriven u ponavljujućim, podrazumijevajućim stvarima svačijega, prosječnoga života.

Tonko Maroević završio je svoj osvrt (2011) o Milišiću (inače je upravo Maroević iznimno upućen i uvjerljiv tumač Milišićeva

djela, napisavši o njem desetak tekstova, polovicu za pjesnikova života) upozoravanjem na nužnost da se hrvatska sredina (neovisno o naporima da ga se smjesti i u tijek srpske književnosti) usredotoči na objavljivanje ostavštine. Milišićeve djelo više nije raspršeno, zahvaljujući naporima Kulturnog centra Novog Sada (izdanje je tiskano još 2016). Ne našavši svojega hrvatskoga priređivača, Milišić bi mogao imati više sreće s hrvatskim ocjenjivačima, no tek predstoji vidjeti kakav će odjek imati sabrano izdanje. Njegov je opus u cijelini nedovoljno iščitan i vrjednovan, i tek predstoji uložiti napor onima koji nemaju životne i generacijske poveznice s njim (jer su njegovo djelo dosad podrobnije analizirali ponajviše njegovi životni suputnici, kritičari s kojima je prijateljevao) da zahvate meritum jednoga od najbitnijih poetskih glasova suvremenoga hrvatskoga pjesništva. Premda autologiziran, Milišić kao da tek postaje dio kritičke svijesti o središnjoj struci suvremenoga hrvatskoga pjesništva, zadugo je ostao onkraj toga korpusa. Razlozi ne mogu biti unutarnjiževni (jer Milišić nije poetički neuklopljiv, dapače), više su medijske naravi: obilježen gotovo arhetipskom pogibijom, u mitskom trenutku novije hrvatske povijesti, s biografijom i porijeklom koji usložnjavaju percepciju njegova javnoga djelovanja, usidren između dviju tobože antipodskih kultura, osim onima koji ga posvjedočuju suživotom s njim, nije se uspio nametnuti kao književno-znanstvena poetska tema. Zadaća je stoga ovoga, prigodnoga, prikaza, osim skretanja pozornosti na izdanje sabranih pjesama koje iznimno olakšava kritički posao, podcrtati koji se sve smjerovi otvaraju, sad kad imamo pjesme na okupu: osim metaforičnosti, koja je već bila predmet analiza (i zasluzuje da ju se dodatno komentira i uspoređuje, i sa suvremenim i s modernističkim poetikama, u smislu povijesnoga modernizma, kao paradigm), nadaje se još nekoliko za Milišića karakterističnih momenata – tema metafore otvara analizu pjesnikova odnosa prema zbilji, gdje se nameće definiranje suptilnijih razlika između empirijskoga, dokumentarnoga, stvarnosnoga i neorealističkoga. Možebitni istraživački trokut sastojao bi se od predmetnosti, empirije/svakidašnjice i postupka narativizacije. Skloni smo vjerovati da nije baš posve jednostavan odnos među

njima, da Milišić nije "medijski" pjesnik koji samo dokumentira zbilju kakva jest (unatoč tome što je razaznajemo) i da upravo uvid u načine metaforiziranja može biti put u središte njegove poetike, pronicanje u karakteristične postupke stiliziranja entiteta (stvari, u najkraćem) koje prepoznajemo kao slojeve predmetnosti. Nema sumnje da nas pomno čitanje neće zadržati na konkretnizu i denotacijskim značenjima nego da se može doći do poetike egzistencijalizma, do svojevrsne metajezgre Milišićeve konkretnosti i predmetnosti. Njegov je poetski prostor ipak egzistencijalistički, iskustveni, a stvarnosnost proizašla iz toga iskustva služi preispitivanju društvenih fenomena stabilna statusa, pri čem ih lirska subjekt intencionalno destabilizira.

Temu Milišićeva Dubrovnika treba uklopiti upravo u odnos pjesnikov prema tradiciji kao jednom od postojanih društvenih fenomena koje poetski treba destabilizirati. Odnos prema tradiciji i njezinim modernim emanacijama beziznimno je ovdje kritički, pa i osporavajući. Elementi posvete i mjestimična diviniziranja neka ne zavedu u smjeru nekritičke laude Gradu (prisjetit ćemo se pjesme *Među vratima grada*) jer adoracija ovdje služi utočišnjiraju – ograničenja iz sadašnjosti prevladavaju se oslanjanjem na baštinu, detektiranje tradicijskih općih mesta subjektu daje afirmativan egzistencijalni kontekst. Po svojem odnosu prema urbanoj baštini, prema prirodi koja odolijeva društvenoj manipulaciji, prema subjektu koji se definira s pomoću konkretne prostornoga ulaza/izlaza (jasna je metonimija s Gradom) Milišić je jedan od najistaknutijih naših pjesnika mediteranskog okružja. Gdje se spominje "grad", ne dvojimo da je pjesnik predviđio da će čitatelj na umu imati Dubrovnik. Nedvojbeno je Milišić i jedan od najvećih kritičara omasovljenoga, nasilu urbaniziranoga Grada, koji je, još tada, za njegova života, gubio u toj silini dio svojega izvornoga empirijskoga identiteta. Što bi tek danas osjetio, vidjevši Grad u kojemu je nemoguć utopijski intimizam, koji je toliko cijenio i koji ga je u bitnome formirao.

Među vratima od grada

Vrata su otvorena i most je spušten. Može se
izaći ili ući: kao vojnik, komedijaš, kmet – kao gospar ili njegov
služnik.

Ja stojim među vratima od grada, pouzdano
ne izlazeći, još odlučnije odbijajući misao
na ulazak. Od dvije mogućnosti – napadač
niti branitelj. Odolijevam
svakom pozivu.

Htio sam da mogu stati u onaj
ma kako beskrajno skučen
prostor
između vratnica
koji ostaje neispunjen i kad se vrata gradska
zatvore.

Milan Milišić

DOMAGOJ VIDOVIĆ**U SPOMEN NA
AKADEMIKA NENADA VEKARIĆA**

U hrvatskoj je javnosti pomalo nezapaženo prošla vijest da je 20. srpnja 2018. u Zagrebu umro akademik Nenad Vekarić (rođen u Splitu 26. prosinca 1955.). Ne može se reći da smrt toga uglednog hrvatskog znanstvenika nisu popratili vodeći mediji, no opširnije su osvrte uglavnom objavila glasila s dubrovačkoga područja, što ponovno upućuje na slabo medijsko praćenje hrvatske znanosti jer ako znanstvenik nije stalno u medijima, ni ne postoji. Nenad Vekarić bio je prototipom staroga kova hrvatskih znanstvenika, onako na prvi pogled strog i zanesen vlastitom strukom. Prvi moj susret s njim dogodio se 2007. u Dubrovniku i nije završio slavno. Išao sam se našaliti na račun ribnjaka u sklopu Zavoda za povijesne znanosti HAZU-a u ljetnikovcu Sorkočević na Lapadu, čijim je upraviteljem od 1987. bio upravo akademik Vekarić, nazvavši ga bazenom, pa sam dobio oštru kritiku: „Nije to bazen! To je ribnjak! Kupanje je produkt 19. stoljeća. U srednjemu je vijeku to bila sramota!“ Ostatak je razgovora, kad je shvatio zanimanje za njegov osobni rad i rad Zavoda, prošao u opuštenijemu ozračju te smo tadašnja ravnateljica matične mi ustanove Dunja Brozović Rončević i ja u Zagreb ponijeli naramak zavodskih izdanja, koje i danas svakodnevno listamo i navodimo jer su iznimni ne samo za proučavanje povijesne demografije, nego su ujedno prepuni podataka važnih za mnoge druge struke poput onomastike. Kad je riječ o onomastiци, Vekarić se često ogradićao, svjestan da mu to nije temeljna struka, no njegovi su radovi nezaobilazni u proučavanju povijesne antroponomije i često, zbog povijesne potkrijepljenost, presudni u određivanju točn(i)je etimologije mnogih ojkonima s dubrovačkoga područja. Poput Petra Šimunovića i Nenad je Vekarić zavičaj uzdizao primjenjujući najsuvremenije svjetske znanstvene dosege, a s obzirom na tvrdnje kako je po dubrovač-

kim arhivima znatno manje hrvatskih nego drugih južnoslavenskih znanstvenika (a sestra mi tvrdi da se Dubrovačke ljetne igre pomnije prate u Srbiji nego u Hrvatskoj), vjerojatno bi taj omjer bio još pogubniji da ondje nema zavodskih djelatnika. Blagoslov je pronaći dovoljno građe za pisanje znanstvenih rada, no kako se odlučiti što je reprezentativno za područja poput dubrovačkoga, za koja postoje obilna vrela, tajna je koju otkriju samo veliki znalci.

Upravo su „zavičajne“ monografije najsjajnija Vekarićeva djela. Namjerno pridjev *zavičajni* stavljam u navodnike jer je dubrovačko područje (i ne samo ono jer što reći o Bosni, istočnoj Hercegovini i istočnome Srijemu, Boki kotorskoj itd.) od strateškoga interesa zbog svoje uloge u oblikovanju suvremenoga hrvatskog naroda (da ne rečem nacije), a u posljednjih je stotinjak godina bilo izrazito izloženo tuđinskim „istraživanjima“. Samostalno je u dvosvezačnoj monografiji o pelješkim rodovima i u suradnji s Nikom Kapetanićem u trosvezačnoj monografiji o konavoskim rodovima odbacio izmišljene i neutemeljene predaje o podrijetlu Pelješčana (sam je bio peljeških korijena) i Konavljana bez teških riječi i povišenih tonova, golinim činjenicama.

Nenad Vekarić ujedno je bio osoba teško prihvatljiva hrvatskim ladičarima kojima se njegovo političko usmjerenje vjerojatno ne bi svidjelo, no u suradnji je sa Stjepanom Čosićem i Nikom Kapetanićem 2012. u vlastitoj nakladi objavio knjigu *Prijevara ili zabluda? Problem granice na području poluotoka Kleka* ne dopustivši da se Turski rep ili Punta Kleka te Veli i Mali Školj olako prepuste drugoj državi i pokazavši kako se za hrvatske interese u mirnodopskim uvjetima treba boriti znanjem, a ne galamom.

Akademika se Vekarića u Zagrebu često moglo sresti na pločniku u blizini Nacionalne i sveučilišne knjižnice, obično zamisljena i s cigaretom u ustima. Negdje me je početkom prošle godine nazvao i zamolio za kratak susret. On se zbio u ožujku 2017. u jednome kafiću. Iskao je da pregledam antroponomastičko poglavlje u jednom od svezaka monografije *Vlastela grada Dubrovnika*. Jedino što me je molio da ne budem kurtoazan, nego

da budem „zli čitač“ jer od pohvala, ustvrdio je, nema koristi, gode, ali ne ispravljaju moguće propuste. Nakon toga uslijedili su povremeni kontakti te smo oboje došli do maloga otkrića koje nas je obojicu razveselilo. Odgonetnuli smo, naime, postanje zagonetnoga pelješkog prezimena M(a)rlais, za koje su nje-govi pripadnici držali da su francuskoga podrijetla, no slučajnim pregledom i s pomoću povijesnih likova toga prezimena te usporedbom sa srodnim prezimenima na dubrovačkome području utvrdili smo da je nastalo prema turcizmu kojim se označuje trgovca robom po narudžbi.

Bio je to moj doticaj s antroponomastičkom primjenom „metode reprezentativne kapi“, a iako ne pripadam krugu bliskih suradnika akademika Nenada Vekarića, očutjeh potrebu da prozboram o njemu jer mi je toliko njegovih knjiga na radnome stolu da će se, čim im pogledam naslove, prisjetiti koliko sam ga puta s bicikla pratio na putu prema Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici te mu htio reći da sam znao da je ono na Lapadu ribnjak, a ne bazen jer mi u Pučišćima imamo isti.

MAJA NODARI

KAD ZVIJEZDE UPALE SVIJEĆE

Dubrovački Badnji dan 1991. godine. Treba li što više reći i podsjećati? Ulica Zamanjina broj 12. Dom Mire i Đura Pilitike, a s njima i mlada obitelj Jelača Nodari dijeli ratne dane. Večer je i Badnja noć. Oko stola smo. Skromnog, ratnog, ali svečanog. Noć je u Gradu tiha, čeljad navikla na svoje drage blagdane i vječno svjetlo Božića mole se Djetu za mir, makar je rat, ali žele ispuniti srca ljudskošću, toplinom, veseljem. Baš te svete noći pustiti u sebi rasti nove ljude, ljude nade s vjerom i osjećajem kako će Božić potrajati u sve mjesece godine i u svoj mjeri našeg ljudskog vremena.

Kako je Božić blagdan svjetla, te smo večeri upalili sve „šterike“ što smo ih imali u kući, da bude svjetlo, da bude toplina.

Oko stola smo: Mima i Pero, Miljenko i Maja, djeca Petra i Ivana. Sjećam se crvene „napice“ na dugom stolu, voštanih svića, a kako nismo imali ni bor ni jelku, božićnim smo nakitom ukrasili pokućstvo i prostor. Za veselje djeci i dobrodošlicu Djetu.

I onda iz mrklog mraka ulice pred portunom čujemo muški glas kako zove domaćina Đura, pa tetu Miru. Ne znamo tko je, ali glas je prijateljski. Silazim u dno kuće, otvaram teška zelena vrata korte i u gotovo potpunom mraku raspoznavam siluetu, ali i glas Boža Letunića. Bio je tada prvi čovjek Zavoda za obnovu Dubrovnika Pozdravimo se i nazdravimo, a Božo mi reče: „Nosim Pilitikama paket. Šalju ga Tija i Tonko iz Splita“. Nije znao da smo i mi s njima u Zamanjinoj. Tija Letunić udana Mladina Božova je sestra, a ona i njen suprug, simpatični, srčani i fetivi Spliťanin Tonko Mladina prijatelji su obitelji Pilitika. I naši znanci.

Paket je prilično velik, pa ga s dvjema rukama nosim gore, na drugi kat. Svi smo iznenađeni, događaj je neočekivan, nesvakici-

dašnji, ali ima li uopće čega očekivanoga u ratu? Uzbuđenje raste, svi slutimo, djeca ne mogu dočekati da se kartonska kutija odmota, otvori.....evo otvorena je! Stanem vaditi i slagati na trapezu: mjenduli bruštulani, orasi, suhe smokve, botiljica s rakijom, pršut, sir, lučići iz osta, masline, kruh, prigane lignje, slane srđele, naranče, limuni, vino, grickalice, salvete s ukrasnim obrućima, hrostule, mramorin, orahnjača, tko zna jesam li što zaboravila, prošlo je od tada 25 godina! Kutija je bila puna blaga Božjega, puna pažnje i ljubavi, prepuna iskrenog i ljudskog priateljstva i privrženosti, suošjećajnosti. Trenutak je bio dirljiv.

A na vrhu divni, božićni stolnjak, malo urešeno božićno drveće i čestitka :

Kad zvijezde upale svijeće
treba voljeti druge i
pomoći drugima
da vole nas

Sretan Božić!

Tija i Tonko

Svi smo oko stola stajali na nogama. Šutjeli i plakali. Počeli smo se grliti. Samo su se djeca čudila zašto plačemo u tako sretnom i uzbudljivom trenutku!

Svijeće na stolu su stale treperiti, zvijezde su upalile svoje svijeće, ljubav nas je potpuno obavila, osjećali smo snažnu i neopisivu zahvalnost. Dobrim ljudima i malome Božiću ! Bio je to osjećaj silaska Neba na Zemlju. Osjećala sam u prostoru oko sebe svetost i vjeru, zagrlila me nada, Čovjek mi je pružao ruku!

Premda u Dubrovniku nije bilo niti jednog zvuka milozvučnih crkvenih zvona, stala mi je u ušima i srcu

odjekivati divna glazba zvona Male braće i svetoga Nikole.

Nakon svladanog uzbuđenja i suza, sjeli smo blagovati. Sve je bilo slasno, same delicije, ukusi i mirisi koji se ne zaboravljuju. Mala bonkulovićka Ivana zatvorenih je oči uživala u svakom zalogaju. Petra se čudila zašto svi plačemo, a sve je tako lijepo. Podigli smo čaše i nazdravili Badnjoj večeri. I zapjevali kolendu sotto voce. Da se ne izgubi običaj.

Bio je rat. Bila je Badnja noć. Osjećali smo se voljenima i voljeli smo.

Doživjeli smo blagdansko ozračje topline duše, zajedništva i tihe radosti.

Zvijezde su sjajile i sve su njihove svijeće bile te noći upaljene.

Hvala Vam Tija i Tonko. Hvala Božo.

Koliko god godina je pred nama u mjeri ljudskog vremena i koliko god još Božića - taj Božić ratne 1991., godine i ta Badnja noć zauvijek će ostati upisana u srca-ma. I svijetliti.

KAFA NA DANČAMA

*Danče su moja ljubav
u svim godišnjim i životnim dobima.*

Volim Danče, to lijepo i skrovito dubrovačko mjesto. Drago mi je još od djetinjstva gdje sam na „Jugovoј“dasci za plivanje pod papinim okom i proplivala, gdje sam se kupala s priateljicama a s mnogima sam dobra i danas, gdje sam se zaljubljivala, slušala pripovijesti iz prošlosti, o dumnama i Gospinoj crkvi, o vaterpolistima, kibicala igre na karata, slušala vjetar, pratila galebove, gledala sitne crneje, a govorili su da su oni tamo gdje je čisto i bistro more. Pamtim povratke u sutone, pogled s Vješala na Lovrjenac, miris šume na Gracu, šuškanje po koje vjeverice u krošnjama bora i osjećaj bliskosti Danača koje sam uvijek čutila.

Volim Danče, jer one ne mare za vrijeme, za tolike trivijalne ovovremene informacije, tamo dolje neko je dostojanstvo sporoga vremena, motar i smilje raste desetljećima na istoj poziciji, ljudi koji ih pohode nisu utopljeni u besmislenu realnost, to su osobe koje još uvijek znaju (pro) cijeniti darove što su ih primili i zaljubljeno gledati otočić sv. Andrije na pučini.

Ljudi što ljeti pohode Danče, omiljeno dubrovačko kupalište i mjesto rođenja vaterpola u Dubrovniku, međusobno se dobro poznaju, kao familija su, što je ovo kupalište dugo, dugo činilo unikatnim. Ta se „obiteljska“ atmosfera Dančarima pokatkada i naruši, jer se osjećaju posljedice napućenosti Dubrovnika stranim gostima. Turistima se nerado i škrtim informacijama govoriti da tu negdje blizu postoji kupalište, mnogi zalutaju, dođu, a onda im se na licima vidi oduševljenje.

Ipak, Danče su izmagnute u svojoj domaćoj posebnosti i dragosti od brzih promjena, one tamo stižu kap po kap.

Kada stanem razmišljati o sebi i Dančama prva je slika malih godina silaska s Graca do bijele crkvice i onaj čarobni zvuk zvona Gospe od Danača, pa onda hitro do mora, kupališta, ljetnog užitka, skokova na glavu s manjih i viših stijena, lov na gambo-re u bistrome moru. Spominjem se i mame kad bi dumnama nosila na popravak i „mendavanje“ odjeću i pukotine u tkaninama koje su samo njihove vješte ruke s iglicama znale učiniti nevidljivima. Bile su na glasu umješnosti i spretnosti, poput njihovih prethodnica što su tkale „dumanjske ubručiće“. Iznenadna ljetna kiša često mi je puta njihovom dobrodošlicom pod svojim krovom stvorila siguran zaklon, a miris i okus domaćih kolačića kojim bi me ponudile i sada nosim u sebi.

Kasnije, puno kasnije moja me je struka podučila gledati iste pojavnosti na drugi način, ali s istom milinom koju sam za Danče éutila. Postala sam bogatija u spoznavanju i razlikovanju, usporedbama i prihvaćanju vrijednosti, slike na oltarima u crkvi dobile su imena svojih autora (premda sam bez daha pred njima zadivljeno stajala i kad nisam znala čije su), Madona iz lune-te portala, kao i ona s bočnog, zajedno s anđelima i posudicom za svetu vodu dobile su svoje komparacije, ali su mi lisnate viti-ce dovratnika ulaza i dalje bile mjesto na koje bih uvijek polagala ruke, općinjena ljepotom bijelog kamena, a reljefni lik Gospe s Djeteom i dalje je nosio pečat blagosti. Duhovnost tog mjesta pojačava je blizina malenog groblja s grobnim pločama bratstava, svećenika, dumana, boljih dubrovačkih familija i spomena na davne okuženike negdašnjeg kontumaca. Prijateljski susreti sa sestrom Klarom, časnom majkom Maricom, druženja s čeljadi iz Grada treće nedjelje listopada kada se slavi Gospa od Danača doljevali su doživljajnosti tog gotovo izoliranog mjesta. Spominjem se i pokojnog vaterpolista Đura Kolića srčanog Dančara, koji bi na blagdan stavio u bursu „pristojniju“ majicu i nakon svojih plivačkih tura stigao na misu. A kako je tek bila dojmljiva slika usred ljetne jare kada bi žamor kupača na Dančama iznenada prekinula brodska sirena, a nedugo zatim s trostrukе kamene preslice oglasila bi se zvona Gospe od Danača - tako dumne stoljećima neumorno i ustajno pozdravljaju pomorce, glazbom zvona kao blagoslovom.

Zvone zvona za dobro more.

Pred Gospinom je crkvicom veliki Tadijanović, tada još vrlo mlad napisao svoje antologijsko „Veličanstvo mora“ pretočeno u nisku bisernih riječi o divotama mora, krajolika i slikarskoga djela.

Cijeloga me života fascinira nestvarno čaroban pogled na veličanstvo mora kadrirano dovratnicima portala Gospe od Danača - kada sam na izlasku iz bijele crkvice.

A kad siđem na kamenito kupalište, zaplivam dovoljno daleko, da bih iz morskog „dolje“ podigla pogled na ono sveto“ gore“ i plivam, plivam, sve dok iz mora ne ugledam lunetu portala slikovitog zavjetnog svetišta.

Danče su čitav jedan svemir, maleni, tajanstveni univerzum - svaki put iznova opojan. Miriše tako i ljubičasta metvica kad dospije proljeće, a onda i mesnato lišće motara koje berem, nosim doma, operem, prohukam da učini dva tri ključa, ohladim pa u osto, pa u bočice za zimu...da se na pjatu vide i ovonjaju Danče,

Za ljetnih mjeseci popiti ukuhanu kafu na Dančama, skuhani u betuli, značilo je pravu, pravcatu ugodu i sreću, rekla bih. Jer, nije to bila obična „crna kafa“, s mljekom ili bez, nevažno, bila je to dančarska kafa - gdje je geslo bilo“ Gost nikad nije u pravu“! A to će reći da Ado, što drži betulu, nikada nije stavio vodu za kafu, dok ne bi obišao i izbrojio gospođe, svoje pozнате „mušterije“ iz Grada, jer neće valjda kuhati jednu po jednu kafu! A ako u ranijim jutarnjim satima ne bi uspio skupiti dovoljan broj za đezvu, čekalo bi se! A dok se čekalo, odvijali su se pazari, zafrkancije, smijeh, tko je gdje bio u spenzi, što se događa na Plci u gradu ili u Gružu, zašto još nisu došle, izmjenjivali se se recepti za brze ljetne objede, pomalo se i kundurovalo što se sve pofrajalo, pojelo i popilo na Dančama, ali sve onako blago, prisno, skladno. I onda kafa! Izvrsnog okusa, ni preslatka ni pregorka, puna i sočna, dančarska. Ugoda nad ugodama.

Ma valja koju riječ i o betuli, smještenoj u maloj kamenoj izbici, koja je negda bila Pušova, na skalinu joj je oblutcima utisnuto

u nezaborav njegovo ime: „Pušo’s pub“, neka se zna i to! A u njoj svega i svačega, od teča, pjata, čaša, ožica, pića, začina, konopa i svega što je betuli potrebno, uz šank, dakako. Pa bi se kasnije popila i bira (pivo), a nakon kupanja razgovori nastavljadi, sve do odlaska. I ovo što vam pripovijedam događa se u „jutarnjoj turi“ dančarskoj, jer već popodne atmosfera se mijenja, dolazi druga ekipa, Republika Danče postaje kartaški klub, svaki stol igra svoju igru, od svakodnevnih igara na karte najvažniji su skopun i treseta, dok je starinski „kotić“ popularan na donjoj taraci.. Neki dolaze na Danče samo kartati, toliko se zanesu, da se ni ne okupaju, pa to utvrde već kad sunce zađe! Ali svak ima svoje mjesto i sve se zna. Pomalo se na Danče „uvukao“ i bridž, kao što se promijenila i kafa. Nije lako s vrha Graca snijeti sve te puste botilje do doli, do Danača, a promijenili su se i sanitarno-ugostiteljski uvjeti, a valja živjeti ukorak s vremenom.

Pa je jedan dan Ado „iskoračio“ iz stare betule, postavio omanji drveni šank ispred negdašnje muške jugaške svlačionice, ma mora se reći da se ta nova „vanjska betula“ nemametljivo uklopila u ambijent, ne odajući da se išta novoga na Dančama dogodilo.

Došli su mladi dečki, kafa se više ne kuha u bronzinu za dančarsku čeljad, ne servira se na stari način, nema više porculanskih „kikara, čaše su „od karte“, kafa iz automata, pa možeš s mljekom ili bez! Kako ti drag!

Govore da se vremena mijenjaju i na „sporim“ Dančama, ma bez žurbe, trke, nervoze, netrpeljivosti svakodnevice. Bogu hvala, sve još izgleda kao nekad, a štimung je među čeljadi još uvi-jek domaći, raznolik i mediteranski na koncu konca.

Ma, isto mi fali ona stara kafa na Dančama !

P.S.

Sve ovo što sam ispričala zvuči u današnje doba gotovo nestvarno, a to je samo zbir ljudskih navika i potreba. I veselja. Ono što se današnjim, modernim jezikom naziva nematerijalnom baštinom kulture života. I dok nisam znala to ime i nazivlje, osjećala sam prisnost sa svakim oblikom takvog životnog „scenarija“. Bilo da se radilo o govoru, o znanjima, vještinama, predmetijima, rukotvorinama, društvenim praksama, obredima, običajima, mnoštvim znanjima u vezi s Prirodom i Svemirom, svim onim tradicionalnim što neka sredina baštini i želi prenijeti dalje. Toliko je bogatstva raznolikosti na malenim Dančama srca mogu!

ĐIVO BAŠIĆ**SIMBOLIKA DUBA**

Samoniklost je dr(e)vna osovina svijeta,
I druidi su vračali žirom cvijeta.
Munje baca iz deblene i rosene krošnje,
Bonifacije Sveti i Donarov hrast kao žrtva košnje.
Obožavanjem sveto drvo kelta i vrhovnog Zeusa,
Lagano, kao da izmiče između nebeskog moreuza.
I pojedinačno i u gajevima slavljen,
Kroz hrastove šume kultovima hvaljen,
A u Dodoni čuven, inače prečesto spaljen.

Dubrovnik ga ima u korijenu i temelju,
U visovima, pa i kad ga strojevi bezdušno melju.
Baca svoje čini na obnovu i zelenomirni pokret,
Anabazni ekološki i duhovni zaokret.

22. 05. 2018.

NIKOLA ŠUBIĆ

JOSIP BERSA - PRIPOVJEDAČ I ARHEOLOG

Uz Bersine crtice iz dubrovačke povijesti

„Svinula je tako i godina 1800. S vrha Srđa ne prijete gradu ničiji topovi. Tu se diža skromna crkvica Sv. Srđa, koju će se šest godina Rusi i Crnogorci opljačkati, a Francuzi porušiti, da na njenom mjestu podignu veliku tvrđavu. Na Gornjem i Donjem Konalu, na Posatu i na Pilama kuće su, ali nijesu tako gusto posute, kao što će kasnije biti. Rusi i Crnogorci će popaliti skoro sve te zgrade i sav ovaj lijepi kraj pretvoriti u jad i nevolju. Pomalo će iz tog mrtvila uskrsnosti novi život, ali će nabrzo zatim prostrani perivoj i vrtovi biti raskomadani, da se na njima grade nove kuće. Sam Gradac drugačije je izgledao. Na vrhu toga brijega, odakle naše zadivljane oči obuhvačaju čutljivim milovanjem pitomu okolicu, diže se veliki mramorni križ. Na vrhu se uspinje uska putanja, uzduž koje je čvrsta pradjedovska vjera podigla dvanaest malih kapelica; u svakoj je naslikan po jedan prizor Kristove muke. Uopće ovaj goli i krševiti brijeg namijenjen je opomena smrti. Tuda se prolazili i u mramorno raspeće svoj posljednji pogled upirali osuđenici, za koje su na jugozapadnoj padini brijega stajala gadne vješala. Tamo blizu, na pustim i oštrim hridinama kraj mora, diže se crkvica Gospe od Danača i kućica kolodrica trećoredica Sv. Frana. One su prale platno i bijelile postav i konac za građanske obitelji. Mramorni križ i kalvarije past će kao žrtva rusko - crnogorskoj bijesa. Vješala će još neko vrijeme služiti boginji Pravici, a koludrice će i dalje raditi, ali novotkanog postava i domaćeg platna naskoro više neće biti. Obitelji im ga više neće ni dati, jer više ne znaju, kako se pravi“, napisao je zadarski Dubrovčanin Josip Bersa.

Rodio se 18. siječnja 1862. od oca Ivana Berse, uvaženog pravnika i majke rodom kontese de Medici. Umro je u Zadru, 5. prosinca 1932. Cijelog svog života ostao je vjeran Dubrovniku i Zadru, gradovima, koji su njegovog duši dali baš ono, što je najviše tražila, živu prirodu, kulturni prošlost i zanimljive ljudе. Kao

dijete došao je u Dubrovnik, gdje mu je otac bio predsjednik Okružnog suda. Upravo u Dubrovniku završio je osnovnu i srednju školu. Pokušao je studirati medicinu u Grazu, ali se vratio u Zadar, gdje je nastavio službu u administraciji, a kasnije u Muzeju svetog Donata. Pa, iako je objavio nekoliko pripovjetki sa dubrovačkom tematikom, svojom knjigom „Dubrovačke slike i prilike“ ovjekovječio je Dubrovnik i dubrovačko 19. stoljeće. Riječ je o anegdotsko - memoarskom djelu uz dubrovačkog života od 1800. do 1880. godine. Štivo je živo, lijepo, zanimljivo i poučno. Govori nam na izuzetan način, prikazujući kroz plastične slike zadnje sate republikanskog Dubrovnika i o dolasku novog vremena i novih prilika. Upravo u tim Bersinim izuzetnim opisima Republike svetog Vlaha koja će nestati, bolje je napisati, prestati postojati u sljedećih manje od devet godina sva društvena previranja, tih „umiranje“ jednog društva i vremena, izmjenu naraštaja, kao i uklapanje dubrovačke posebnosti u opću hrvatsku narodnu zajednicu.

Bersa je u sebi proživiljavao život nekadašnje Dubrovačke Republike. Često je prevrtao jedno pismo vlastelina Điva Natali, koji je 25. srpnja 1816. pisao iz Carigrada svojoj sestri. Natali je krenuo u Carigrad kako bi isposlovao da se Dubrovačkoj Republici vrati njezina sloboda i nezavisnost. Tamo ga je dočekala vijest o konačnoj odluci Bečkog kongresa i svi pokušaji utjecaja na Portu i predstavnike ostalih vlasti ostali su bez uspjeha. Pa, ipak, Natali nije klonuo duhom i prestao raditi u korist svog rodnog grada. Josip Bersa je ovo pismo spremio za tisak i napijenio ga zborniku iz dubrovačke prošlosti, koji su godine 1931. prijatelji i učenici poklonili Milanu Rešetaru o 70 - oj godišnjici njegova života.

Crtice iz dubrovačke povijesti - 19. stoljeća

Od Donjih Pila do Gornjih, pa do Konala, same su kuće, vrtovi i vinogradi. Na Pilama je bila i neka kućica koju su zvali Kanaba (godine 1836. je izgrađena Birimišina kavana, danas Dubravka). Kanaba je bila sklonište vjernih Lastovčana, koji su tijekom jeseni naoružani ronkama (sulicama) pazili da se u Grad ne unosi inozemno vino. Za vrijeme kišnih dana, Kanaba

bi se ispunila svijetom, koji je u zoru išao iz predgrađa i okoline za poslom u Grad, te morao čekati da se gradska vrata otvore.

Javne kočije su se pojavile tek u drugoj polovici 19. stoljeća. Inače, prvu kvalitetnu kočiju doveo je u Dubrovnik biskup Giuriceo.

Godine 1817., austrijski kapetan Dubrovčanin Brnja Kaboga, koji je još u vrijeme Republike stupio u inozemnu službu i kasnije postao generalom, mogao se brinuti oko uljepšavanja Brsalja, te je uredio tu ravnici, dao izgraditi jednu malu, okruglu česmicu i dao je posaditi lijepe redove dudova uzduž ceste.

Pred južnim gradskim vratima na Pločama, gdje danas rijetko kad vidiš da se na Taboru napojaju konji, i gdje su sada zapušteni Lazareti, bio je onda mravinjak života. Karavani koji su dolazili iz susjedne Turske, iskupili bi se na Brgatu, gdje bi ih dočekala osobita straža sa sanitetskim odaslanikom, s njima su se spuštali u zoru na Tabor, da se pak navečer s istim tom stražom vrate natrag.

Bilo je dana kada bi se na Pločama našlo i do tisuću konja. Radi tih živih trgovačkih odnosa s Republikom, imala je Turska u Dubrovniku svog carinskog činovnika, koji je imao nadzor nad karavanim. Stan je imao na Pločama. Ljubaznost dubrovačke vlade s ovim mirnim činovnikom bila je tolika, da kada bi, primjerice išao u kazalište, gradska vrata su se samo za njega po noći otvarala, da bi se on, nakon predstave mogao vratiti u svoj stan.

Kod ulaza u Grad na sjeverna vrata s Pila bio je na desnoj strani Samostan sv. Klare (Pancjele) koji će do 1806. služiti svojoj prvobitnoj namjeni, jer su od njega Francuzi učinili vojarnu, a Austrijanci topnički arsenal.

Na Placi je sve otprilike bilo kako je i danas. Mnogi misle da su na prozorima bile sve same „đelozije“, staklene pregrade, kroz koje su djevojčice smjele gledati na ulici prolaznike. Početkom 19. stoljeća, strogi kućni zakoni o odgajanju i upravljanju kćerima, bili su već odavno zakopani. Na Placi su svoje radnje imali mnogi papučari i zlatari, ali su se na Placi nalazile i tri ljekarne, Mata Šarića i još druge dvojice. Mata Šarića je Republika

bila poslala u Napulj da završi ljekarničke škole, a nakon povratka bila mu je povjerena ljekarna bolnice „Domus Christi“. Nakon pada Republike, Šarić je s jednim kolegom kupio tu ljekarnu i tako postao i vlasnik iste. Međutim, znatno drugačije izgledale su građevine (zgrade) između Zvonika i Kneževa dvora (Bersa spominje mnoge detalje). Po ružnim vremena bilo je mučno ići ulicama. Ulica Između bačvara popločena je tek 1839. godine.

U Dubrovniku je skladnost bila prirođena vrlina, bila je plod potpunog ukrštanja između raznih moralnih snaga, kao što su vjera, obiteljski odgoj, domoljublje. Ona se očitovala u istančanoj osjetljivosti za sve ono što drugim može biti neugodno, u izbjegavanju svake vulgarnosti, u finoći zbora i tvora.

U satiri, u epigramu, u kuđenju bilo kojeg poroka, Dubrovčanin je zaodijevao svoje osjećaje otmjenošću oblika: zaogrtao je duhovitom ironijom svoje neodobravanje.

„Bog je samo za Dubrovčane stavio riječ „skladnost“ - tko ne zna što su Dubrovčani, taj ne zna što je skladnost, a tko ne zna što je skladnost, taj ne zna što su Dubrovčani“, napisao je Josip Bersa. Nadalje, piše Bersa, Španjolac je dostojanstven, Francuz je udvaran, Nijemac je uljudan, ali je Dubrovčanin skladan. Ovu su riječ Dubrovčani od Boga dobili još prije nego što su stali dizati gradske zidine.

Zato je u razgovoru u društvu bilo puno finih, zgodnih ispada, vješto prekrivenih aluzija, nepretjeranih laskanja. Ni sama skladnost nije smijela prekoračivati svoje granice, na to su morale paziti naročito djevojčice, kako u društvu ne bi bile smiješne.

„Budi skladna, a ne priskladna“, opominjala je vladika svoju kćer, „jer ni Gospa nije preblažena, nego blažena“.

Skladnost uči Dubrovčanina da ne smije biti nikome na dosadu, da mora nastojati da njegovo društvo vazda bude sa željom iščekivano. Stoga je Dubrovčanin u razgovoru umjetnik, od svake sitnice umije učiniti zanimljivu epizodu, samo neka govor ne umre. Ako je stvar smiješna, on se ne ceri od smijeha, budući da mu to ne pristoji. On zna svakoga „pecnuti“ i to ljupko

i s tolikom uljudnošću da se odmah ne sjetiš, odnosno, ne shvatiš, a kada to shvatiš, on je već zaplijenio tvoju pozornost ka-kvom šaljivom anegdotom.

Bez vlastele Dubrovnik nije ni zamisliti moguće. Tu su oni sve. Država na njihova usta govori svijetu. Oni su strogi vladari s kojima drugi vladari opće, oni primjenjuju zakone, a najviše ih oni sami poštiju, upravljaju zemljom kao svojim imanjima, a to čine mudro, bez ugnjetavanja i zato se narod ne tuži, iako nema gotovo ništa svoga, no, oni su mu i odgojitelji. Od nekadašnjeg velikog broja vlastelinskih obitelji - bilo ih je između 180 i 190 tijekom 19. stoljeća, ostalo ih je samo 20 - ak. Dubrovački je plemić za Republiku vlastelin, a plemkinja je vladika. Ipak, u inozemstvu se potpisuju „*conte*“, vjerovatno zato da bi uživali veći ugled. Dubrovačka Republika je priznavala naslove i titule što bi ih pojedini strani vladar dao njenoj vlasteli, ali kod kuće, naročito u službenim odnosima, njima se nitko ne kiti, nitko ih ne upotrebljava. Samo s dopuštenjem Senata mogla su vlastela nositi strana vojnička odlikovanja, ili neke druge znakove. Tako je, primjerice, Šiško Gondola, posljednji od svoga roda, smio kao carev komornik dolaziti na sjednice Malog vijeća sa sabljom o boku.

Sada, kao i prije, kad bi koji vlastelinčić navršio 18 godina koje su mu se brojile od začeća i ako je u školi bio marljiv i čudo-redno se ponašao, prikazao bi se Velikom vijeću u crnoj togi i s vlasuljom da bude primljen u toj veliki zbor. Veliko vijeće bi onda pregledalo „*Zrcalo*“ (Zlatnu knjigu patracijata) i ostale svjedodžbe, te bi ga proglašilo svojim članom. Svojstva i prijatelji čekali bi ga u predsjedništvu i na ulici da mu čestitaju i taj dan bio je znamenit i vrlo važan u njegovu života: od sada je pripadao zboru koji je vršio vrhovnu državnu vlast.

Senat se sastajao u Kneževu dvoru dva puta tjedno (ne više četiri puta tjedno kao nekada). Senatori su bili birani doživotno. Bilo je Veliko i Malo vijeće. Oni su imali izvršnu vlast i sazivali su ostala dva zbora na redovne i izvanredne sjednice. Najmlađi član Malog vijeća vršio je poslove ministarstva vanjskih poslova.

Budući da je knez bio glavni predstavnik državne vlasti, predsjedavao je sjednicama u sva tri zpora. Veliko vijeće bi ga

izabralo između senatora svakog 25 - og u mjesecu jer je u Republici njegov mandat, odnosno dostojanstvo, moglo trajati samo mjesec dana.

Posljednji izbor kneza bio je u siječnju 1808., četiri dana prije nego su Francuzi ukinuli Republiku. Birao se knez za mjesec veljaču, a bilo je nazočnih 30 vijećnika birača i 3 kandidata: Antun Vlaho Sorgo, Marojica Sorgo i Mato Ghetaldi. Odmah na prvom glasovanju Antun Vlaho Sorgo dobio je polovicu glasova, ali je Zakon određivao da se u tom slučaju izvuče na sreću između dva druga kandidata i tako je bio izabran Mato Ghetaldi, koji nikada nije zasjeo u kneževu stolicu. Uostalom, kneževa osobna vlast bila je gotovo nikakva, na glasovanjima imao je jedan glas kao i ostali, samo je pri kraju sjednice mogao staviti neki svoj prijedlog na glasovanje. Morao se je zadovoljiti time što su mu svake noći predavali ključeve gradskih vrata i što je čuvao državne pečate. Za svoje osobne potrebe primao je jedan cekin dnevno, ali za opće dvorske potrebe trošila je Vlada do 30.000 dukata godišnje.

Za kneževanja izlazio je iz Dvora samo onda kada mu je to ceremonijal nalagao. U tim prigodama odijevao se u crvenu togu sa prekoramenicama na crne kadife - znakom jurisdikcije - i s ogromnom crnom vlasuljom u stilu Louisa XIV. Kada je išao u crkvu, nosio je crveni duplijer, pred njim su išli svirači, zatim 24 zdura (dvorska straža i posluga) u crvenim odijelima („crven kao zdur“, govorilo se u Gradu). Za njima je išlo Malo vijeća, pa tajnici, bilježnici, kancelari i drugi dostojanstvenici. U crkvi je sjedio knez desno od oltara, u velikom pozlaćenom našlonjaču, koji je danas biskupov tron. U prvom redu stalnih državnih činovnika, koji su birani iz antuninske klase građana, bili su tajnici Republike, veliki tajnik i 3 podtajnika. Ti su ljudi uživali najpotpunije povjerenje i budući da ni jedan član dubrovačke vlade nije smio potpisivati državne spise, to su ih samo oni potpisivali. Koliko ih je javno mišljenje cijenilo, poznatije je po riječima samog tajnika Bara Bettere: „*Pogrebna svečanost državnog tajnika imala je sve prednosti koje su imale knez i nadbiskup. Naime, zadušnice u Stolnoj crkvi i nadgrobni govor na latinskom jeziku. Lijes su pratili svi vladini članovi i dostojanstvenici. Sprovod se činio na državni trošak.*“

Nošnje gospode na izmaku 18. i prvih godina 19. stoljeća povodila su se za francuskom modom toga vremena, koja je bila i moda svakog finijeg europskog društva. Malo je koji gospodar išao sav u crnom odijelu i s velikom crnom vlasuljom na glavi, kako je određivala nedavna naredba, koju je Senat izdao u neочекivanom nastupu zabrinosti za javno ćudoređe. Rjeđe si sretao kojeg mladića vlastelina kojeg su strogi roditelji prisiljavali da hodu, odnosno, da bude vjeran domaćim zakonima o nošnji, taj je imao kratke gaće, crne bječve i postole, mač o bedru i na glavi ogroman vlasulju, koja mu je skoro zatirala mlado lice, išao je zagrunut u crnom plaštu i izgledao je strancu kao neko čudovište. Međutim, to je bila već takva rijetkost, da su je i sami mladi vlastelini ismijavalni. Stariji ljudi, naročito, nosili su svilene bijele bječve, kratke gaće, svileni izvezeni prsluk i redingotu, koja se prosto zvala „velata“, čipkasti bijeli ovratnik, malu bijelu vlasulju s perčinom i trorogi klobuk. Mlađi ljudi voljeli su nošnju koju su popularizirali poznatiji konvencionalci ili teatralnu modu direktorijskog i konzulatskog doba, prema tome, sretao si čeljad u visokim do lista cipelama, u drugim gaćama sa širokim visokim ovratnikom ili čeljad nategnutu u tijesno odijelo, s grlom do deset puta obavitim bijelom tkanicom, s monoklom i tvrdim šeširićem na glavi i s debelim zavojitim štapinom u ruci. Džono Rasti ismijeva svoje tako nezgrapno odjevene sugrađene: „Zagušit će se! Podite im po liječnika!“

Ostali građani dijelili su se na bratstva: Antunini (Bratstvo sv. Antuna) i Lazarini (Bratstvo sv. Lazara). Predstavljali su najuglednije redove poslije vlastela. To su bili bolji trgovci, veći obrtnici, školovani ljudi boljih obitelji i vlasnici brodova.

Antunini su bili najviđeniji, iz njihovih redova država je birala svoje kancelare, tajnike, konzule, dragomane i druge činovnike. Zaslužnog Lazarina mogla je država uvrstiti u Antonine i to se smatralo za veliku čast. Ova dva reda malo se razlikuju u odijevanju od vlastele.

Gospođe su se rijetko vidale na ulici, dok su u crkvi bile, uglavnom, odjevane u crno. Iako je tih godina domaća stega gubila svoju snagu, Dubrovkinja nije sasvim zanemarila starinsko

odijelo. Vladala je, osobito za starije gospođe, moda iz vremena Marije Antoinette i ta se je moda dugo održala. U rijetkim slučajevima, žene žestokih frankofila povele su se za muževima u nešto smionijem (slobodnijem) odijevaju.

Anica Bošković, vezano za modu na riječi Andra Paulija, koji je govorio o odijevanju i vrlinama pojedinih Dubrovkinja: „*Kad je reko ovo tada, što izreko ne bi sada*“.

Dakle, iako su se djevojke mogle kretati u kući i vani slobodnije nego nekada, one su ipak isle ulicama kad nije mnogo svijeta prolazilo ili ih je nosiljka nosila. Neki dr. Muzzarelli piše rodbini 1818. godine: „*Poradi obvezantnih posjeta, kao prigodom vjenčanja, korata, rođenja, polaska i povratka s ljetovanje, ovdašnje su dane uvijek užurbane: vidiš ih, gdje sa smiješnom dostoјatvenošću hodaju ulicama pješice, usred zime, u haljini od bijela svile, u bijelim svilenom bječvama i cipelama, gde su im snižice, ramena i prsa, kosa im je izbičena bijelim isplavljenim perjam kojim su spletene svilene šarene vrpce, češljem, biserom, koraljem i štočim drugim. Dvije sluškinje u crnoj haljini sa štitom od kiše preko ramena, sa žeravnicom za noge u ruci i poneki pur s molitvenikom prate gospađu: ona ide u pohode kojoj rodilji, prijateljici svojoj*“.

Prosti puk nosi kratke hlače, ali ostala nošnja ničim se ne odlikuje. Samo poslugu poznaješ po nekim obilježjima: žena prosta ili često koja ima široki bijeli trak u kosi, „djevojka“ je (sluškinja) u vlasteoskoj kući, ako je to mlado djevojče po težački odjeveno, to je istom došla sa sela u kuću svojih gospodara i zove se „ćupa“ (ćupavica, divljaka), ako ima pobolje haljine i finije se nosi, te će reći da je već pripitomljena i da je „djevojka srednja“ ili „stavna roba“, ako je djevojka od kojih 25 godina, tad ona već dugo služi, pa je „spravljenica“. Široki crveni trak u kosi znači da služi u građanskoj kući. Ti će se trakovi vidjeti do 1865. godine.

Kad je „ćupa“ u kući boravila određeno, propisano vrijeme, gospođa bi je počela „spravljati“ - pripremati. „Ćupa“ je obično bila plaćena 3 dukata godišnje, koje je davala gospođi da joj ih ostavi - sačuva. Također joj je davala ako bi od nekoga dobila neki poklon u novcu ili u haljinama (robi). Kad bi bilo vrijeme

spravi, gospođina rodbina i prijateljice poslale bi na tanjuru po srebrni novac, a pored novca naranču, ili konca, ili nešto drugo, dok bi „ćupini“ rodbina poslala dva koša puna raznih plodova. Pošto su uzvanice čestitale „spravljenici“ spravu, gospođina sestra bi im pokazala po stolovima predane darove, plaću i sve ostalo što je djevojka do tada dobila. Uzvanice je kuća počastila kavom, a sluge i sluškinje djevojčinu svojtu pićem i slatkim. Svi su se zatim u drugoj sobi uz svirku poigrali do doba za ručak, a nakon toga su se razišli. Poslije podne društvo bi se ponovno sastalo. Tada je za to određeni čovjek izbrojio pred svima novce i ostale stvari, te rekao spravljenici da je sve to sada njezino. Ona bi tada klekla pred gospođu i molila oproštanje i blagoslov, a ona ju je blagoslovila i poškropila svetom vodicom i nju „spravljenicu“, i novce i sve druge stvari. S tim činom je sprava završila: od tog trenutka, ona je slobodna i raspolaže sa svojom skromnom imovinom.

Muška posluga „djetići“ ne nose osobita obilježja, oni se brzo presvuku u građevinsku odoru. Narodnih nošnji bilo je za vidjeti u svako doba dana u Gradu, ali će ta nošnja pomalo gubiti svoj izvorni karakter.

Župljanin je još uvijek nosio svoj golemi saruk, Konavoka udana nosila je na vrh glave „hondelj“, nekakav nakit poput brodskog kljuna, s iglama od filigrana sprijeda, a straga s poduljom kitom od crne svile, povиše toga bi prebacila bijelu pokrivaču, kad svrne u crkvu.

Žitelj Šumeta - Šumećanin još je išao obrijane glave i s dugačkim perčinom (pletenicom), stranci su s divljenjem gledali Peleješke sa slamnim šeširom punim velikog šarenog perja. Prost slamni šešir nosile su i Riječanke (stanovnice Rijeke dubrovačke), Osočani, Majkovljani, a oni „uz granicu“ odijevali su se „po hercegovačku“, sa čitavim arsenalom u pašnjaci, otočani su bili sve sami pomorci, pa je njihovo odijevanje naličilo na građansko. Kad je Šipanjanin išao u Grad, nosio je iz poštovanja neku vrstu cilindra, osobito kad je morao ići na „velika vrata“ - na sud.

Početak kraja - Francuzi

Dani Republike bili su izbrojeni. Ipak, to se ne primjećuje na njenom vanjskom životu. Državni stroj radi bez prekida. Država još raspolaže prilično velikim sredstvima: ona se poštено odaziva svojim dužnostima, šalje redovito svake treće godine harač Turskoj i svake godine „dar“ tuniškim gusarima, poslanici i konzuli Republike drže se dostojanstveno među kolegama u inozemstvu, vlada se brine više nego ikad za javnu nastavu, šalje bolje mladiće na više nauke u „tuđinu“, otvara tiskare. Za materijalnu pomoć stanovnicima brinu se uz vladu bogate dobrotvorne ustanove. Bratstva na koja je narod podijeljen imaju svako svoje glavnine. Bratstvo crevljara i papučara jedno je od najviđenijih poslije Antunina i Lazarina. Prihodi od zemlje su mršavi, ali su od pomorstva vrlo znatni: preko 3 milijuna dukata godišnje. Ipak, i pored svega, državica je izdisala.

Osvanu Rusalje (Duhovi) 26. svibnja 1806. kada su dijelovi francuske vojske prešli na dubrovačko zemljiste. Odmah se saстало Malo vijeće i Senat. Pred Dvorom, gdje oni vijećaju, narod je u strašnom uzbuđenju, sjednica će brzo završiti, dva će senatora poći zapovjedniku ruskih brodova pred gruškom lukom, Snaksaveru, a dva francuskom generalu, te će im objasniti kritične prilike Republike.

Izaslanici su bili loše sreće; Rusi su bili još u premalom broju, ne znaju što će se dogoditi. Lauriston dočeka osorne senatore, te nastavi dalje i navečer 26. svibnja stigne u Osojnik. Sljedećeg dana, 27. svibnja, u 9 sati ujutro, prevezе se preko Rijeke dubrovačke u Sustjepan, zatim dođe na Posat i siđe na Pile. U podne je Lauriston već bio pred gradskim vratima. Otvorila su se mala vrata, spustio se most i dva senatora su izišla u susret nepozvanom gostu. On je dvojici senatora tada rekao da se njegova vojska mora odmoriti u Gradu i da će onda nastaviti put prema Boki Kotorskoj. Istaknuo je da mora osobno razgovarati sa Senatom. Ušao je sa dvojicom senatora u Grad i otišli su u Knežev dvor. Tada je senatorima rekao da ga šalje car, da mora zauzeti sve utvrde u državi, a Dubrovnik je jedina luka na Jadranskom moru kojom raspolažu neprijatelji Francuske. To se više ne smije

događati, a u suverenitet države se neće dirati. Vlada je, nakon toga, jednostavno, bila prisiljena Lauristonu predati ključeve gradskih utvrda. Tog dana, 27. svibnja 1806. godine, poslije podne, prvi put je jedna strana vojska prošla preko svetog tla Dubrovnika.

Lauriston je imao sa sobom 1500 vojnika, dok je na jugoistočnoj granici bilo 2300 Rusa, svima se pridružilo još nekih 5000 Crnogoraca, Bokelja i Hercegovaca, a kod Koločepa, te između Grada i Lokruma krstalo je još 18 ruskih brodova. Već 3. lipnja 1806., Francuzi su se morali učvrstiti na liniji Mlini - Srebreno - Brgat. Crnogorci su već bili zauzeli Konavle i Donju Župu, paleći i pljačkajući, a 10. lipnja 1806. iz Trsta je stigao ruski admiral Senjavin s eskadronom, koji je u Cavtatu predao vladiki Petru vrhovno zapovjedništvo. Dubrovnik je tako postao „meta“ Francuzima. Za tih 19 dana, Vlada Republike je više puta savjetovala Lauristona da Grad preda Rusima, ali je Lauriston to odio, rekavši da će car Napoleon nadoknaditi štetu koju će opsada nanijeti. General je dopustio da se na Placi vije državna, dubrovačka zastava s likom sv. Vlaha, kako bi saveznici odustали od pucanja po neutralnom gradu. I austrijski konzul Timoni izvisio je na svojoj kući austrijsku zastavu s istim ciljem, ali sve to nije pomoglo. Konačno, 5. srpnja 1806. narod je došao pred Dvor i molio Vladu neka poradi na tome da se francuski general Lauriston smiluje njihovom vapaju. Francuzima je tada stigla pomoć, te su se Rusi i Crnogorci povukli.

Što su Rusi i Crnogorci za sobom ostavili?

Crnogorci su se pridružili Rusima onog trenutka kad su im ovi obećali da će moći pljačkati na području Republike. Njima je pljačka potreba, pogotovo što je u njihovoj mašti Dubrovnik bio raj zemaljski. Uostalom, zašto da pravoslavni narod propusti priliku da prkosи katoličkoj državici, taj staroj neprijateljici njihove vjere. Inače, pljačka mi je bila zajednički odlika, u tome su prednjačili ruski časnici. A zlo je bilo to gore, što su se neprijatelju pridružili u pljački i neki podanici Republike. To su u prvom redu bili Konavljanji. Pljačkali su sve: počevši od stoke koju su odvodili, predmete od željeza i bakra, ali i sve ostalo, naravno.

Prije nego bi podmetnuli vatru, Crnogorci bi odnijeli sve što im se činilo vrijedno. Ostala su brojna zgarišta u Lapadu, u Rijeci dubrovačkoj i u Primorju, kao i na Pilama i Pločama. Iz stanova dizali su ponajprije rublje, kuhinjsko posuđe i svaki komad kućnog namještaja. Kad je kuća bila opljačkana, porazbijali su sve što za njih nije imalo vrijednosti. Iz crkvi su odnosili srebreno posuđe, a otvarali su i grobove, naročito kod Tri crkvice (Boni-novo). Rusi su pljačkali gospodske stanove, a puštali su da drugi plijene skromnije kuće. Pljačkanjem bogatih kuća u Gružu, upravljao je na svačiju korist, kapetan ruskog linijskog broda Snaksaver.

Senatoru Zamanji, koga ratni događaji bijahu zatekli na ladanju u Gružu, išao je često Snaksaver na čaj i razgovor, da bi jednog dana kapetan poslao svoje ljude da Zamanji dignu dva skupocjena čamca. Markizu Boni, koji je svom vrtlaru naredio da Snaksaveru nosi svako jutro najbolje povrće i voće iz vrta, naredio je da njegove sluge dignu iz dvorca i odnesu mu na lađu dva skupocjena ormara, a u isto vrijeme zapovijedi da se povuče ruska straža koja je čuvala dvorac, te da dvorac bude opljačkan i spaljen.

Na području Dubrovačke Republike gdje je živjelo oko 31.000 duša, Rusi i Crnogorci su opljačkali i zapalili 650 kuća: na Pilama 134 (bilo ih je svega 137), na Pločama 9, u Gružu 44, skoro sve, u Lapadu 7, u Župi 188, u Konavlima 235, u Slanome 30, u Stonu 3.

Francuska vojska odmah je pretvorila grad u logor, zauzela je utvrde i javne zgrade, utaborila se na Lovrijencu, Revelinu, Arsenalu, te po samostanima. Sutradan po dolasku, Lauriston je izdao proglašenje u kojem je napisao da je car Napoleon Bonaparte zapovijedio da se okupira Grad - Država, među ostalim, i zbog toga jer je Dubrovačka Republika uvijek bila naklonjena neprijateljima Francuske. Već 11. lipnja 1806., Lauriston je pokupio svoje silno srebro koje se je nalazilo u dubrovačkim crkvama i od toga srebra načinio je dukate. U tu svrhu, iskorišteni su stari kalupi iz godine 1797. Velika zgrada Dubrovačkog kolegija pretvorena je u vojnu bolnicu, a za njeno održavanje morala se je brinuti

dubrovačka Vlada. Francuzi su se ubrzo počeli mijesati i u pravosudne i u upravne poslove, počeli su izdavati trgovackim brodovima francuske isprave, osnovana su četiri povjerenstva direktno odgovorna Lauristonu - za prehranu vojske, za bolnice, za prometna sredstva, za građevine i za javnu čistoću.

Stari konzul Kaelo Renato la Bruere des Rivaux imenovan je carskim povjerenikom koji će nadzirati rad i djelovanje Vlade. Glede stanovanja francuskih časnika, vlastela i imućniji građani imali su velikih muka i problema. Naime, Lauriston se nije zadovoljio lijepim stanom Mata Kartice nego se je preselio u palaču Antuna Sorga (današnja biskupska palača) u koju je smjestio i svoje ađutante, u kući Orsata Ranjine bio je ured ratnog povjerenika, dok se je vlasnik morao smjestiti u potkroviju vlastite zgrade. Jakob Natali, koji nije u svojoj kući trpio nametljivog gosta, preselio se je u svoj skromni dvorac.

Francuska vojska dolazila je u sve većem broju na područje Republike. Tražili su sve više novaca, a Dubrovčani su morali stalno plaćati. Uskoro su Francuzi izgradili dvije utvrde da brane Grad od neprijatelja Francuske: na Srđu „Fort Imperial“, a na Lokrumu „Fort Royal“. Najteža uvreda nanijeta je Dubrovniku 26. prosinca 1806. - državna zastava sv. Vlaho od tog dana neće se više isticati. Dana, 6. siječnja 1808. postavljena je na Orlando-vu stupu zastava Napoleonove Italije. Pod tom bandjerom plovili su i dubrovački brodovi, a gradski zapovjednik izdavao je naredbe u ime Kraljevine. Ipak, Malo i Veliko vijeće, te Senat, vršili su svoje poslove koje su im stari zakoni propisivali, dakle, radili su kao da se ništa nije dogodilo.

Luko Vojnović, povjesničar, piše da je 28. siječnja 1808. izabran po Ustavu knez za veljaču. Bio je to Mato Ghetaldi.

Rano ujutro, 31. siječnja 1808., vratio se maršal Marmont iz Kotora. Zamolio je Senat da se odmah sastane, jer im ima nešto važno priopćiti. U dva sata poslije podne, senatori su se okupili. Pred Dvorom su vidjeli već postrojenu vojsku, pogled im se prirodno okomio na susjedni Marmontov stan, te primjeti da mu je straža pred vratima pojačana. Čeljad im govori da su topovi na Lovrijencu i Srđu upereni u Grad. Gospari su ušli u senatsku

dvornicu, strahujući od onoga što će za koji trenutak čuti. Uskoro je u dvoranu ušao i pukovnik Delart u pratnji Bruera i nekoliko stožernih časnika, sjedne uz Kneza, izvadi iz džepa spis i pročita ga u ime Marmonta, rekavši da Marmont određuje da se pročita ovaj dekret.

Članak 1.

Dubrovačka Vlada i Senat, raspuštaju se.

Članak 2.

Gradanski i kazneni sudovi, raspuštaju se.

Ostali članci su govorili da se uprava zemlje prepušta Bruevu, upravne vlasti ostaju na snazi, gradanske sporove rješavati će osobiti sud... Dubrovačka Republika i njena Vlada prestaju postojati. Senatori neka upotrijebe svoj stari utjecaj da privežu svačije srce, za novoga vladara i samo neka budu dobri podanici Njegova Veličanstva cara i kralja Napoleona. Potreseni od izne-nađenja senatori zašutješe. Konačno ustane Dživo Kaboga i reče Delartu, da „...ni toj čas, ni prilike, ne dopuštaju poduze opravdanje, da je njegova savjest čista, te da smije odgovarati za lojalnost senatora.“

Još je senator Kaboga dodao da se „*Senat savija pred voljom Božjom*“, te da zatražio od Delarta pismeno priopćenje govora i dekreta. U tom trenutku, francuska vojska je ušla u Dvor, zauzela vrata i državnu koncelariju, riznicu, carinarnicu i sve ostale urede koje su odmah zapečatili. Senatori su izišli iz dvorane u koju se neće više vratiti. Većina senatora bila je sa suzama u očima. Izišli su polako, pognutih glava. Razišli su se bez riječi. Senator Paulo Gozze, došavši kući sa strahom na licu (kuća mu je bila preko puta Dvora) vidi jednu rodicu koja mu je prilazila niz stepinice, u susret. Rekao joj je, jedva čujno: „*Finis Republicae*“. Napoleon je imenovao Marmonta dubrovačkim knezom - Duc de Raguse.

Prema „Zrcalu“ (posebna knjiga popisa punoljetne vlastele) od 31. siječnja 1808. godine bilo je 95 vijećnika, dakle, punoljetnih muških članova patricijata. Sa ženama i djecom, bilo je

ukupno 230 - 250 članova, odnosno, vlastele, podijeljenih u 17 obitelji.

Antun Kaznačić rekao je svom sinu Ivu: „*Sinko moj, mi smo pod Republikom bili bogati, došli su Francézi, pokrali su nam sve što su našli, oskvrnuli su nam žene i kćeri, a kad ih je vrag odnio, otpratili smo ih na brod plačući*“.

Pomorski kapetan Pasko Jakšić, poživio je 101 godinu, često je znao reći Bersi: „*Znaš, mali, pet sam godišta narego pod bandjerom svetoga Vlaha!*“

Godine 1808., dođe kapetan Pasko iz Engleske (Engleska) u Livorno (Italija) i tu mu jave da mora skinuti zastavu Dubrovačke Republike i izvijesti onu Napoleonove Kraljevine Italije. On to nije htio učiniti nego je zaplovio širokim morem prema Marselju. Doplovivši u marseljsku luku, vlasti su ga opametile i on se je morao pokoriti njihovim zahtjevima; te je skinuo staru, po svim morima prokušanu zastavu Republike, poljubio je i gorko zaplakao. „*Baš Francézi da su me iznevjerili*“, reče stari morski vuk.

Sudeći po broju ljudi, koji su bili živi i čuveni u svijetu krajem 18. i početkom 19. stoljeća, moglo bi se misliti da je dubrovačka država brojila koju stotinu tisuća duša, a brojila ih je samo oko 31 tisuća. Bez sumnje, Grad s predgradima davao je najviše znamenitih umova, a nije brojio prvih godina 19. stoljeća nego 5.705 stanovnika (Grad 4.175, Pile 1.165, Ploče 365).

Katolitički karakter zemlje isticao se u svakom trenutku njenog javnog i privatnog života. Početkom 19. stoljeća, samostani su gotovo izgubili svoju važnost i karakter. Nekad su u ženskim samostanima u velikom broju bile časne i to većinom kćeri vlastele, u Bijelih fratara (Dominikanski samostan) bilo je nekad mnogo zaređene vlastele, dok su crni fratri (Franjevcii) bili većinom čeljad težačkog i nižeg građanskog staleža.

Do godine 1722. nadbiskup je morao biti stranac. Nikola Boni bit će posljednji nadbiskup dubrovački, po njegovoj smrti 1815. Austrija će ukinuti nadbiskupiju i pripojene joj biskupije Ston i Trebinje. Tako je stvorena dubrovačka biskupija, a prvi biskup bio je čestiti Giuriceo (1829. - 1842.).

Razumljivo je da su vlastela od malih nogu ulijevala u dječju dušu staleški ponos, te nije slučajno uspavanka često izgledala ovako:

Ninaj, ninaj gospodaru, ninaj, carski poklisaru...

S druge strane, u antuninskim i lazarinim kućama, koje su u ono doba imale skoro monopol u pomorskoj trgovini, praktična je dadilja učila djecu u povoju, gdje će ona sutra bolje žiti ukrvavati.

Tindiri, tindiri, moj Martin

Ljepša je Pulja neg Jakin.

U Jakinu bobica,

a u Pulji pšenica...

I to se zvalo „tindirikati“ djecu.

Opat Fortis pisao je krajem 18. stoljeća: „*Učtivost ovog slobodnog naroda nevjerljivatna je, i sluškinje su izvanredno uljudne, na gradskoj tržnici nije vidjeti odrpanmca*“. To je, uistinu, bilo tako. Težak bi u Grad došao odjevan u svoje najbolje odijelo, a Župke i Konavoke bi pred gradskim vratima promijenile bječve: ova čeljad su Grad držala svojom prijestolnicom, pa su mu, s razlogom, odaivali dužnu poštu.

Franjo I. u Dubrovniku

Franjo I. stiže jutrom 24. svibnja 1818. ravno iz Stona. Na Pilama, pod velikim slavolukom, navrh kojega je grdnula orlušina širila svoja pokroviteljska krila, dočeka ga načelnik. U gradu kuće iskićene sagovima, festonima, natpisima; natpsi su mahom na latinskom jeziku, a sastavili su ih Brnja Zamagna, Frano i Urban Appendini, Vlaho Stulli, Fratar Gluhi i drugi.

Pred vratima Gozzine kuće, određene vladaru za stanovanje, naklonile su mu se vlasti. Naveče stiže carica lađicom iz Koločepa u Gruž - iz Gruža u nosiljci u grad.

Dana, 3. lipnja, Franjo I. oprostio se s Dubrovnikom i preko Rijeke dubrovačke i Zatona otišao u Trsteno, gdje je u Gozzinoj

vili pronašao sjajan primjer dubrovačke gostoljubljivosti i lijepe društvenosti. Dok je visoki gost u dvorani na prizemlju zajedno s pratnjom za ručak, utrča lajući u sobu hercegovački pas. Sve pogleda preplašeno, osim cara; pas ga pogleda i polegne mu do nogu. Na to će vladar: „*Eto gospodo! U ovoj kući svak me voli, čak i psi*“. Na polasku, vladar darova domaćinu zlatnu burmuticu sa šifrom u briljantima. Natpis na mramornoj ploči spominje carev dan u krasnom dvoru.

Toliko, u crticama, za upoznavanje s Bersom i njegovom značajnom knjigom „Dubrovačke slike i prilike“.

IZDANJA

2010.

LITERAT BR. 1.

2011.

MATO MIJIĆ: *Ksenijino janje*

LITERAT BR. 2.

LITERAT MALI BR. 1.

VOJO ŠINDOLIĆ:

*Ulica koja će se zvati tvojim imenom
(U spomen na Milana Milišića)*

2012.

ANE DERANJA: *Bujanje biljnog soka*

STANKO KRNJIĆ:

Zrak poprskan narančom

MATO JERINIĆ: *Stablo od duba*

SEBASTIJAN VUKOSAVIĆ: *Gradologija*

LITERAT BR. 3.

VOJO ŠINDOLIĆ: *Lakih nogu naokolo*

2013.

ELSE LASKER-SCHÜLER:

Lirika - izbor i prijevod Mario Kopić

ANTUN PAVEŠKOVIĆ: *Suvišna roba*

LITERAT BR. 4.

BARBARA KLEPIĆ:

Džepovi od marcipana

IRJA JERKOVIĆ: *Novogodišnja čarolija*

2014.

KAJA ĐEREK: *Kaja napisala...*

GALAKTIČKI VAPAJ:

Testosteroni u magli

MARIJA ĐANOVIĆ: *Sunčica*

MATO JERINIĆ: *Kapi kiše od kristala*

PERO VUKASOVIĆ: *Krik slobode*

SAŠA FRANIĆ: *Ne dan da mi te ukredu...*

MARIJA MICI MOROVIĆ:

Rascvjetali vrijesak

LUKO PALJETAK:

Tisuću šiba preko usta

IVICA DEDIOL: *Moderna glazba*

LITERAT BR. 5.

2015.

BOYCE RICHARDSON:

The coffee house that never died

MARIO KOPIĆ: *Prozori*

MARO ŠEHOVIC: *Teška voda*

LITERAT BR. 6.

ZDRAVKO OSTOJIĆ: *Tjeskoba*

MATO JERINIĆ: *Struktura grijeha*

2016.

LUCIJA KOVAČEVIĆ: *Trenuci neprolaženja*

VALENTINA VUKMAN ZELIĆ:

Usudi se željeti

CVIJETO B. JOB: *pjesme*

- priredio LUKO PALJETAK

MARIJA MICI MOROVIĆ:

U sjeni ruzmarina

IVANA LOVRIĆ JOVIĆ: *U skutama tango*

F. G. LORCA: *pjesme*

- priredio LUKO PALJETAK

LITERAT BR. 7.

HRVOJE IVANKOVIĆ: *Držić na Igrama*

(suizdanje s HC ITT)

STANKO KRNJIĆ: *Kroničar svega*

KAJA ĐEREK: *Tražeći sebe, pronašla pjesme*

2017.

DUBROVAČKI LIBAR MARKA UVODIĆA

SPLIČANINA: (uredio i komentarima
popratio Hrvoje Ivanković)

MATO JERINIĆ: *Jednoumlje u višestranačju –
epigrami 2.*

BALADE O ROBINU HOODU:
priredov Luka Paljetak

MARIJA MATANA BAZDAN:
S treće je strane ležala tišina

LITERAT BR. 8.

IVO OREŠKOVIĆ NUH:

Dan kada je umro prijatelj

JACQUES PRÉVERT: *pjesme*
- preveo i priredio LUKO PALJETAK

IVO PERIĆ: *Neki drugi ljudi*

MIHO MIHA ĐANOVIĆ:
Zapis postijera iz Grada

SENTENCE MARINA DRŽIĆA - priredio
LUKO PALJETAK

2018.

MARIO KOPIĆ: *Tama u zjenici sunca*

ĐURICA ŠTAKA: *Lako je vama pomorcima*

FRIEDRICH NIETZSCHE: *Tako govoraše
Zaratustra (knjiga za sve i nikoga)*

- preveo Mario Kopić

MATO MARIČEVIĆ: *Lastovska elegija*

LITERAT BR. 9.